

**T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KIBRIS HAREKÂTI VE
TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDEKİ ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Veysel ÖZAY

Danışman

Prof. Dr. Neziha MUSAOĞLU

İstanbul - 2023

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Veysel ÖZAY

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Türk Dış Politikasında Kıbrıs Harekâtı ve Türk-Amerikan İlişkilerindeki Rolü

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 14.09.2023

Sayfa Sayısı : 100

Tez : Prof. Dr. Neziha MUSAOĞLU

Danışmanları

Dizin Terimleri : Kıbrıs, Enosis, Türk-Amerikan İlişkileri

Türkçe Özet : Kıbrıs Barış Harekâtı sonucu 5 Şubat 1975 – 26 Eylül 1978 tarihleri arasında Türk-Amerikan İlişkileri

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Veysel ÖZAY

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA KIBRIS HAREKÂTI VE
TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDEKİ ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Veysel ÖZAY

Danışman
Prof. Dr. Neziha MUSAOĞLU

İstanbul - 2023

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Veysel ÖZAY

.../.../2023

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Veysel ÖZAY'ın Türk Dış Politikasında Kıbrıs Harekâtı ve Türk-Amerikan İlişkilerindeki Rolü adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan

Prof. Dr. Neziha MUSAOĞLU

(Danışman)

İmza

Üye

Doç. Dr. Neriman HOCAOĞLU

BAHADIR

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2023

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Günümüzde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası siyaset alanında geldiği noktaya bakıldığında Türkiye dışındaki devletlerin, adada yaşayan Türkler veya Türkiye lehine olan hiçbir çözümü desteklemedikleri görülmektedir. Günümüzde artık birçok ülkenin bu sorun üzerinde konuşmak istemesi ve konuya müdahil olan birçok devletin çıkarlarından dolayı ve bu sebeple hakkaniyetli paylaşımına destek vermediklerinden dolayı ayrıca iki toplum arasındaki derin güven eksikliği, ortak yaşama kültürü ve alışkanlıklarının olmaması gibi sebeplerden, Kıbrıs adasında yaşanan sorunları çözümsüzlüğe itmiş, sonuç olarak günümüze kadar da sorun kesin olarak çözülememiştir.

Kıbrıs çıkartması bir anlık bir karar olmayıp uzun bir sürecin doğal sonucudur. Türkiye bu konuda başından itibaren çıkartma yapana kadar hep diplomatik yolları denemiş, diplomasiden ümit kesildiğinde de harekât yapılmıştır. Ancak gelinen noktada Türkiye'nin Kıbrıs sorununu harekâtla çözmek istemesi ve bunu gerçekleştirmesi, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerini etkilemiş ve günümüzde hala devam eden bir diplomasi krizi olarak görülmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs'ta askeri anlamda varlığını sürdürmesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımasıyla birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinde gerilimler ve bozulmalar yaşanmıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin doğası ve tarihsel gelişmeleri çerçevesinde ele alınan Kıbrıs Sorunu, Türk-Amerikan ilişkilerini bağımlı bir değişken olarak etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinde önemli bir konu olan Kıbrıs Sorunu, iki ülke ilişkileri arasında günümüzde hala devam eden bazı kırılmalar ve tepkilere yol açmaktadır. Bu durum, aynı zamanda Türk kamuoyu nezdinde Amerikan karşıtı tepkilerin oluşmasına ve iki ülke arasındaki diplomatik gerilimlere yol açmaktadır. Öte yandan Türkiye'nin kendi milletinden olanları koruma isteğine karşılık, Yunanlılar adanın tamamının Rumlara verilmesini ve Türklerin yok sayılmasını istemişlerdir. İngiltere ise kendi üslerinin durumuna odaklanmış, ABD ise iki tarafla arasını bozmak istememiş ancak yine de Rum yanlısı bir siyaset izlemiştir. Ayrıca soğuk savaşın devam ettiği bu süreçte iki NATO ülkesinin savaşmasının batı blokunda çatlaklara neden olacağı endişesi de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı olarak Türkiye'nin Kıbrıs Politikası bağlamında ABD ile olan ilişkilerini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Enosis, Türk-Amerikan İlişkileri

SUMMARY

When we look at the point that the Turkish Republic of Northern Cyprus has reached in the field of international politics, it is seen that states other than Turkey do not support a solution to fair sharing. This attitude of theirs pushed the problems on the island of Cyprus to a deadlock, and as a result, the problem has not been resolved until today. It is possible to say that this problem will not be resolved in the coming decades if the parties can not agree on a clear line on this issue.

The Cyprus invasion is not an instant decision, but the natural result of a long process. Turkey has always tried diplomatic means from the very beginning until it made a landing, and when there was no hope for diplomacy, an operation was carried out. However, at this point, it can be said that Turkey's desire to solve the Cyprus problem with an operation and its realization is the most important problem that affects the relations between Turkey and the United States of America and continues until today.

It has been revealed that the Cyprus Problem, which is discussed within the framework of the nature and historical developments of Turkish-American relations, affects Turkish-American relations as a dependent variable. In this context, the Cyprus Problem, which is an important issue in Turkey's relations with the USA, causes some ruptures and reactions between the relations between the two countries that still continue today. This situation also leads to anti-American reactions among the Turkish public and diplomatic tensions between the two countries. On the other hand, in response to Turkey's desire to protect its own people, the Greeks wanted the entire island to be given to the Greeks and the Turks to be ignored. Britain, on the other hand, focused on the situation of its own bases, while the USA did not want to cause conflict with the two sides, but still followed a pro-Greek policy. In addition, during this period when the cold war continued, concerns arose that a war between two NATO countries would cause cracks in the western bloc. Therefore, the purpose of this study is to reveal Turkey's relations with the USA in the context of its Cyprus Policy.

Keywords: Cyprus, Enosis, Turkish-American Relations

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1
Amaç	2
Kapsam	2
Yöntem	3
Sınırlılıklar.....	4
Varsayımlar	5
Literatür Özeti	5
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.2.1 Büyük Britanya Dönemi	9
1.2.2 Megali İdea, Enosis ve Kıbrıs Türkleri	10
1.2.3 Kıbrıs'ın Stratejik Önemi	19
1.2.4 Kıbrıs Sorunu Görüşmeleri	20
1.2.4.1 Zürih Görüşmeleri.....	20
1.2.4.2 Londra Konferansı	25
İKİNCİ BÖLÜM	
KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI ÖNCESİNDE TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİ	
2.1 Truman Doktrini	33
2.2 Marshall Planı	36
2.3 Kıbrıs'taki Gelişmeler.....	39
2.3.1 Johnson Mektubu	40
2.4 Altı-Yedi Eylül Olayları.....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ	
3.1 Makarios'a Karşı Darbe	47
3.2 Kıbrıs Barış Harekâtı	53
3.3 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması	59
3.4 Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türk-Amerikan İlişkileri	64
3.5 Barış Harekâtı Sonrası Nüfus Mübadelesi	66
3.6 ABD'nin Ambargo Kararı	68
3.7 Türk Kamuoyunda Ambargoya Karşı Tepkiler	72
SONUÇ VE TARTIŞMA	77
KAYNAKLAR	81

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
a.g.m.	:	Adı Geçen Makale
ASELSAN	:	Askerî Elektronik Sanayi
BM	:	Birleşmiş Milletler
DP	:	Demokrat Parti
Dr.	:	Doktor
EOKA	:	Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü
KKTC	:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	:	Kıbrıs Türk Federe Devleti
İP	:	İşçi Partisi
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
No.	:	Numara
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	:	Türkiye Cumhuriyeti
TSK	:	Türk Silahlı Kuvvetleri
UK	:	United Kingdom (Birleşik Krallık)
y.y.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

Dış politikada veya ülkeler arasındaki ilişkilerde tarihi arka zemin önemli bir mihenk taşını oluşturmaktadır. Günümüzde Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihine baktığımızda ise ilk temasların 19. yüzyılda atıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle iki ülke arasındaki ilişkide geçmişi anlayıp geleceğe yön vermede en büyük parametre şüphesiz incelediğimiz dönemi temsil etmektedir.

Bugüne kadar bu konuyla ilgili çalışmalar genel anlamda Kıbrıs Barış Harekâtı'na odaklanmış ve bu harekâtın neden ve sonuçlarıyla ilgilendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, ABD'nin uyguladığı ambargonun Türkiye'nin dış politikası üzerindeki etkileri bakımından literatürden ayrılmaktadır. Öte yandan çalışmanın savaş sonrası süreçte yaşanan Türk-Amerikan ilişkilerine odaklanması, krizlerle anılan dönemin detaylarının ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir. Çünkü Kıbrıs Barış Harekâtı sadece harekât sonrası krizlere neden olmamış aynı zamanda öncesinde yaşanan krizlerin de bu harekâta eklemlenmesine neden olmuştur.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştiği dönem, aslında nedeni daha eski olan bir olayın yansımalarının askeri bir harekâtle sonlandırılması çabasından ibarettir. Bu harekât gerçekleştirilene kadar birçok masum insan hayatını saldırılar sonucunda kaybetmiştir. Soruna çok fazla sayıda devletin dâhil olmasından dolayı da sorunun çözümünde başka bir alternatif kalmamıştır. Ancak şu hususun belirtilmesinde yarar vardır ki Türkiye, askeri müdahalede bulunmadan önce bütün alternatif çözüm yöntemlerini denemiştir. Fakat bu yöntemler etkisiz kalmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin bu çabasının sonuçsuz kalması, bu harekâtın yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu bakımdan Türkiye tarihinin önemli dönüm noktalarından birisi olan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanan bu harekâta ait detayların aydınlatılması, gelecekte meydana gelebilecek olayları doğru bir şekilde analiz edebilmek için önem arz etmektedir.

1. Amaç

Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında ve sonrasında Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan sorunlar, sadece Yunanistan'la değil aynı zamanda ABD ile olan ilişkilerde de olumsuz bir süreç yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle Türk-Amerikan ilişkileri bakımından siyasi bir öneme sahip olan Kıbrıs Barış Harekâtı, sonuçları itibariyle sadece askeri bir müdahale olmasından öte Türkiye'nin hem dış hem de ABD ile olan ilişkilerinde meydana getirdiği eksen sapması yönünden de oldukça önemlidir. Bu bağlamda Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında oraya çıkan diplomatik ve askeri krizlerin faturası Türkiye'ye kesilmiş ve yaklaşık dört yıl süren bir ambargo sürecinin başlamasına neden olmuştur. Bu ambargonun, Türkiye'nin ekonomisine etkisi büyük olmuştur. Ayrıca Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, aradan geçen bunca zamana rağmen çözülemeyen diplomatik sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır.

Çalışma, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD ile yaşanan kriz, ambargo süreci, ambargonun sona ermesi ve etkilerine yönelik teorik bir araştırma amacını taşımaktadır. Bunun yanı sıra ABD-Türkiye ilişkileri bağlamında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın kritik önemini ele almak amaçlanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın amacı olarak; İlk olarak Kıbrıs Barış Harekâtı ile dış politikada Türkiye ve ABD arasında meydana gelen gelişmelerin incelenmesi ve İkinci olarak ise 5 Şubat 1975 – 26 Eylül 1978 yılları arasında ABD'nin Türkiye'ye uygulamış olduğu ambargonun yine dış politika üzerindeki olumlu ve olumsuz yönlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. Kapsam

Akdeniz'de stratejik bir konuma sahip olan Kıbrıs, İngiltere, Fransa gibi güçlü devletler tarafından ele geçirilmek veya kendi çıkarları için kullanabilecekleri bir üs haline getirilmek istenmektedir. Tarihsel süreçte Türkiye-ABD ilişkilerinde İkinci Dünya Savaşı sonrası pozitif havayı değiştiren temel meselelerin Küba Krizi, Johnson Mektubu, Haşhaş Ekim Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası gerçekleşen silah ambargosu olduğu da görülmektedir.

Türk dış politika tarihinde Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde inişli çıkışlı dönemler yaşanmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin ciddi anlamda olumsuz bir döneme girilmesine neden olan Kıbrıs meselesi, günümüze kadar devam eden bir dış politika meselesi olarak varlığını korumuştur.

Bu anlamda Kıbrıs Sorunu'nun yakın dönem dış politikasında Türkiye-ABD ilişkilerinde oluşturduğu etkinin ortaya konulması noktasında bu çalışma, günümüz dış politikasına ışık tutması yönüyle önem arz etmektedir.

Dolayısıyla çalışmanın temel kapsamında, Türk dış politikasında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Türk-ABD ilişkilerine etkileri üzerine ele alınmıştır.

Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde Kıbrıs Sorunu'nun ve Türkiye – Amerikan İlişkilerinin tarihi arka planı ele alınmıştır. Kıbrıs'ın tarihi, stratejik önemi, Megali İdea, Enosis ve Kıbrıs Türkleri'ne ilişkin kavramsal tanımlamalar ve açıklamalarda bulunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümde ise Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri incelenmiştir. Bu bağlamda Türk Dış Politikası'nda ABD ile olan ilişkilerinde Johnson Mektubu, Kıbrıs Meselesi ve Londra Konferansı konuları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan Üçüncü bölümde ise Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türk-Amerikan İlişkileri başlığı altında Makarios'a karşı darbe, Kıbrıs Barış Harekâtı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması, Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Türk-ABD ilişkileri, ABD'nin ambargo kararı ve Türk Kamuoyu'nda Ambargoya karşı tepkiler değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise Türk Dış Politikası'nda Kıbrıs Harekâtı ve Türk-Amerikan İlişkilerindeki Rolü elde edilen veriler çerçevesinde genel bir değerlendirmeye sunulmuştur.

3. Yöntem

Bu tez çalışmasında tanımlayıcı yöntem ve nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu nedenle çalışmada konuya ilişkin materyallerin temini için tarama modeli uygulanmıştır. Tarama modeli çerçevesinde konuya ilişkin belgeler, araştırma eserleri, makale, gazete haberi vb. kaynaklar toplanarak bunlara ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Öte yandan nesnel bilgilere ulaşmak adına genel

literatür çalışmalarından yararlanılmış olup aynı zamanda TBMM arşivi, Kıbrıs gazete arşivleri ve Türkiye'deki yerel gazete arşivleri taranmıştır. Ayrıca çalışmanın gerekli yerlerinde konuya ilişkin birçok yerli ve yabancı kaynaklar olmak üzere kitap, makale, alanyazında yapılan tez çalışmaları ve raporlar incelenmiştir.

Çalışmanın kaynak taraması için yapılan ve döneme ait yayınlanan haber içerikleri, kitaplar ve yapılan röportajlardan edinilen bilgilerden istifade edilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın yöntem kısmı için Türkiye, Kıbrıs ve ABD yayınlarından faydalanmış olup günlük yayınlanan Türk-Amerikan ilişkilerini içeren gazete yayınlarından yararlanılmıştır. Özellikle Türkiye'de ve Kıbrıs'ta 1950-1990 tarihleri arasında yayınlanan haber başlıklarının kamuoyuna aktarımı ve olaylara yaklaşım biçimleri gözden geçirilmiştir.

4. Sınırlılıklar

Bu çalışmanın oluşturulma aşamasında yayımlanmış ve / veya basılmış olan dergi, makale, tez ve kitaplar içerisinde yabancı ve yerli kaynaklar ile sınırlıdır. Bu çalışma, 5 Şubat 1975 – 26 Eylül 1978 yılları arasında Türkiye'nin Kıbrıs konusunda izlediği politikalar bağlamında ABD-Türkiye ilişkileri ile sınırlanmıştır. Ayrıca bu çalışma, 1978'lere kadar Kıbrıs sorununun tarihsel gelişimini ele almakta ve Türk-ABD ilişkilerini içeren gazete yayınlarından yararlanılmıştır. Bununla birlikte ABD ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkilerin başlamış olduğu 17 Şubat 1927'den itibaren Türk-Amerikan ilişkilerinin günümüze kadar ki seyri değerlendirilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki ülke arasındaki ilişkiler normale dönmeye başladığı dönem itibariyle ABD ile Türkiye arasında yapılan anlaşmaların önemi, Truman Doktrini, Kıbrıs Sorunu ve NATO işbirlikleri çalışma kapsamı altına alınmıştır.

Öte yandan çalışmanın diğer sınırlılıkları arasında Türkiye'de ve Kıbrıs'ta 1950-1990 tarihleri arasında yayınlanmış haber başlıkları, toplumsal ve kültürel bağlamda olaylara yaklaşım biçimleri ele alınmıştır. Ayrıca nesnel bilgilere ulaşmak adına genel literatür çalışmalarından yararlanılmıştır. Döneme ait yayınlanan TBMM arşivi ve Türkiye'deki yerel gazete arşivleri çalışmanın sınırlılıkları arasındadır. Ayrıca Kıbrıs ve Amerikan ilişkilerine odaklanmış eserlere ve birçok yazardan alıntılar elde edilmiştir.

5. Varsayımlar

Kıbrıs sorunu, Türk Dış Politikasını'nı ve İç Siyaseti'ni etkileyen en önemli meselelerden biri olmuştur. Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte ABD'nin, Türkiye'ye uygulamış olduğu ambargolar, Türk-Amerikan İlişkileri'nin kırılma noktalarından biri olmuştur.

Kıbrıs Sorunu, Türk Dış Politikası üzerinde ABD ile olan ilişkilerde önemli bir etken olmuştur. ABD'nin Kıbrıs adasına yönelik politikaları ve yaklaşımı, Türkiye ile olan ilişkileri üzerinden gelişmiştir.

Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler, Kıbrıs Sorunu ile birlikte ABD'nin Kıbrıs Sorunu'nda aktif bir politika izlemeye yönelmesiyle başlamıştır. Kıbrıs Sorunu, NATO işbirliği açısından Türkiye'nin Dış İlişkileri bağlamında başta ABD olmak üzere diğer güçlü devletlerle olan diplomasi ilişkilerinde önemli bir rol oynamıştır.

6. Literatür Özeti

Alanyazında yapılan çalışmalara göz attığımızda iki ülke arasındaki ilişkiler, genel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte ağırlık kazandığını görmekteyiz. Özellikle Türkiye-ABD ilişkilerinin Kıbrıs politikaları bağlamında değerlendirilen çok az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Murat Özata (2016) Türk-Amerikan ilişkilerini (1964-1971) ele almıştır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak Amerikan kaynakları üzerinden konu ele alınmıştır. Bizim çalışmamızda ise Amerikan kaynaklarının yanı sıra Türk ve Kıbrıs kaynaklarıyla birlikte çalışmamız, derinlemesine ele alınmıştır.

Bir başka çalışmada ise Anıl Çeçen (2000), Türk-Amerikan İlişkilerini “Kıbrıs Çıkmazı” isimli eserinde ele almıştır. Bu çalışmada; Çeçen, Türkiye-Amerikan İlişkileri'ni daha uluslararası bir bakış açısıyla ele almakta ve Türkiye'nin İngiltere, ABD, Yunanistan ve İsrail ile olan ilişkilerine odaklanmıştır. Bizim çalışmamızda ise Amerikan merkezli bir ilişkiye odaklanılmış ve Kıbrıs Sorunu sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrine yoğunlaşmıştır.

Öte yandan Türk-Amerikan ilişkilerinin ele alındığı diğer çalışmalarda ise genel olarak iki ülke arasında yaşanmış olan “Afyon Sorunu” ve “Haşhaş Sorunu” çerçevesinde ele alınmıştır. Genel literatür çerçevesinde ele alınan benzer çalışmalara bakmaya devam ettiğimizde; Güler (2004), Türklerinin çektiği sıkıntıları ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması esnasındaki siyasî durumunu ve geleceğini değerlendirmiştir. Yazar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti’nin adada yaşamın huzurlu bir şekilde devam edebilmesi için önemli olduğunu ifade etmiştir. Çalışmamızdan farklı olarak Kıbrıs halkının sorunları ve geleceği üzerine odaklanan bu çalışma, kendi çalışmamızdan Türk-Amerikan ilişkilerinin yoğunlaştırılmasından uzak kalmaktadır.

Bir başka çalışmada ise; Tezel (2008), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin dünyadan izole edildiğini, Devlet olarak var olma çabasının Türk toplumunun çözüm yönündeki kazanımlarını olumlu etkilediğini ifade etmiştir. Maral, (2014), Kıbrıs Adasının paylaşımının Türk ve Yunan Devletlerinin arasında uzun yıllar devam eden bir sorun olduğunu bu yüzden de adada yaşayan toplumların kayıp ve sıkıntılar yaşadığını belirtmiştir. Bununla birlikte çalışmada Türk Dış Politikasının seyri açısından Türkiye’nin diğer ülkelerle olan ilişkilerinin kapsamlı bir şekilde ele alınmadığı anlaşılmaktadır.

Ediş (2018), “Kıbrıs Barış Harekâtı” sürecinde Ecevit’in verdiği kararların ülkemizin uluslararası platformda itibarını arttırdığını belirtmiştir. Şener (2020), 1967 yılında ki Kıbrıs Adası’ndaki krizin ortaya çıkışı, gelişimi ve sona ermesini Türkiye’nin uyguladığı kriz yönetimini ve bu kriz yönetiminin ana unsuru olan “zorlayıcı diplomasi” stratejisini incelemiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinin yeterince ele alınmadığı bu çalışma daha çok stratejik yönden Türkiye’nin Dış Politikasındaki stratejik ilişkilerini ağırlıklı olarak ele almaktadır.

Vatansever (2012), 1960 antlaşmaları ve bu antlaşmalarla ortaya çıkan hukuki statü sonucu oluşan “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin” yapısını irdelemiş ve 1963’ten sonra yaşanan olayları, 1974 müdahalesini, KKTC’nin kuruluşu ve sonrasında yaşanan sorunları ve çözüm arayışlarını açıklamıştır. Türkiye’nin ABD veya diğer ülkelerle olan diplomatik ilişkilerinin ele alınmadığı bu çalışma, Kıbrıs sorununu hukuk bağlamında ele almıştır.

Kalsın (2015), 16 Şubat 1969 tarihinde gerçekleşen Kanlı Pazar ve 15-16 Haziran 1970 tarihinde işçiler tarafından gerçekleştirilen eylemlerinin gazetelerin de toplumun daha fazla huzursuz olduğunu, bunun da 12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasete müdahale ederek hükümetin istifasına ve yeni hükümetin kurulmasını istemesine neden olduğuna değinmiştir. Çalışma, diplomatik açıdan Türkiye'nin dış ilişkilerinde izlediği politikadan yeterince bahsetmemektedir. Özellikle Kıbrıs sorunu sonrasındaki Türkiye'nin İngiltere, ABD, Yunanistan ve İsrail ile olan ilişkileri üzerinde çok durmamıştır.

Şöhret (2013), Kıbrıs'ın dünyanın en stratejik bölgelerinden biri olduğunu ve bu bölgede yaşanan sorunların yıllarca uluslararası gündemi meşgul ettiğini ifade etmiştir. Çalışmada Türkiye'nin Kıbrıs mücadelesi bağlamında uluslararası ilişkileriyle ilgili herhangi bir analize yer vermemiştir.

Güler, (2002). Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğünün nedenlerinden biri olarak çok sayıda ülke ve kuruluşun taraf olması olduğunu belirtmiştir. Özellikle AB'nin konuyla ilgilenmesinin sorunun daha da karmaşıklaştığını henüz bir anlaşmanın olmamasının sorunun zor olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Çalışma, Türkiye'nin izlemiş olduğu stratejik ilişkilere yönelik diğer ülkelerle olan çatışmalarından yalnız kaldığını belirtmektedir. Özellikle taraf ülkelerle yaşanan sorunların AB ile olan ilişkilerine yoğunluk vermiştir.

İzgi (2007), Kore Savaşı'ndan farklı olarak Türkiye'nin, ABD'yi karşısına alarak Kıbrıs'ta bağımsız olarak hareket ettiğini ifade etmiştir. Çalışma, özellikle Türk ve Amerikan ilişkilerini daha çok Kıbrıs Politikası bağlamında ele almaktadır. Bir başka çalışmada ise Molla (2008), Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinin temel taşı olan ve Soğuk Savaş argümanlarından ibaret olan askeri iş birliği üzerinden ele almaktadır. Ayrıca askeri alanda yaşanan bu ilişkilerin ilerleyen zamanlarda nasıl değiştiğini ve bu değişimlerin, Türkiye ve ABD arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğini NATO politikaları bağlamında irdelemiştir. Çalışmamıza kıyasla; genel olarak Türkiye ve ABD arasındaki askeri düzeydeki ilişkiler ele alınmıştır. NATO işbirliği çerçevesinde ele alınan bu çalışma, Soğuk Savaş sonrasındaki ilişkilerin Truman Doktrini bağlamında ele alınması yönünden çalışmamız için faydalı bir literatür olmuştur.

Bir başka çalışmada ise Saynur Derman ve Kurban (2016), Türkiye'nin Dış Politikasında Kıbrıs sorunsalı kapsamında Türkiye, ABD ve SSCB arasındaki ilişkileri, siyasi boyutları irdelemiştir. Çalışma, özellikle Soğuk Savaş Dönemi bağlamında ele alındığında, Türkiye'nin dış ilişkileri bağlamında ABD ile olan ilişkisini SSCB kapsamında ele almıştır. Bu noktada daha çok ABD ve SSCB ilişkileri yönünden ağırlıklı bir perspektif sunan bu çalışmada, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri, çalışmamıza oranla ayrıntı yönünden eksik kalmaktadır.

İlyas (2015), Türkiye'nin dış siyasette izlediği politika argümanlarını ve yön değişikliklerini irdelemiştir. Bu bağlamda, Türkiye ile ABD arasında zarar gören ilişkilerin NATO'ya yansımaları, ayrıca iki devlet arasında yaşanan Afyon sorununa ve Türkiye'ye uygulanan ambargoya değinmiştir. Maral (2014), Kıbrıs Adası'ndan kaynaklanan sorunların çözümü amacıyla Türk ve Yunan Devletleri kanalıyla adada taraf olanların AB ve (BM) tarafından geliştirilen çeşitli projelere rağmen tam olarak bir uzlaşma sağlayamadıklarını belirtmiştir.

Bektaş (2013) 1963, 1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizleri sırasında Türkiye'nin karar mekanizmasında etkin olan unsurların kriz esnasındaki tavırları ve kullanmış oldukları enstrümanları irdelenerek Türk Dış Politikasına etki eden temel etkenler ve kriz idare özellikleri irdelenmiştir. Çalışma, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri bağlamında yeterince ayrıntı sunmamaktadır. Dolayısıyla çalışmamız, literatürde eksik olarak görülen Kıbrıs Harekâtı sonrası Türk-Amerikan ilişkileri konusunda çalışmalarındaki eksikliği gidermesi yönünden önem arz etmektedir.

Bu çalışmada ise yukarıda belirtilen çalışmaların ele almış olduğu konulardan farklı olarak Türk-Amerikan ilişkilerini "Kıbrıs Sorunu" bağlamında incelemesi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 Kıbrıs Sorununun Tarihsel Arka Planı

Tarihsel gelişmeler sonucunda Kıbrıs'a farklı devletlerin hâkimiyet kurması, Kıbrıs'ın sömürgeleştirilmesi ve self determinasyon aşamasına değinilecektir. Öte yandan tarihsel arka plan açısından İngiliz sömürgesinin sona ermesi sürecinden bağımsız Kıbrıs Devletinin ortaya çıkması, Garantörlük Anlaşması ve sonrasında çığnemesi sürecinde Türkiye'nin müdahalesi ve 1960'lı yıllar sonrası aşamalara değinilmiştir.

1.2 Kıbrıs'ın Tarihi ve Genel Özellikleri

Kıbrıs tarihi ve genel anlamda özellikleri bakımından tarihte sıkça farklı egemenliklerin kontrolünde olmuştur. Çalışmanın bu başlığı altında Osmanlı Devletinden Büyük Britanya Dönemi hâkimiyetine kadar Kıbrıs'ın tarihsel süreci ele alınmıştır.

1.2.1 Büyük Britanya Dönemi

Üç yüz yıldan fazla bir süre (307 yıl) Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalan Kıbrıs Adası'nı 1878'de Osmanlı-Rus savaşını fırsat bilen İngiltere'ye, Osmanlılara Ruslara karşı yardım edeceği gerekçesi ile 92 bin altına kiralanmıştır. Yalnız bu süreçte, İngiltere başından itibaren Kıbrıs'ı nasıl işgal edebileceğinin planlarını yapmıştır¹.

Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda İngilizler karşısında Almanlar tarafında yer almasının da etkisiyle İngiltere, 5 Kasım 1914'te yayınladığı bir beyannameyle Kıbrıs Adası'nın, Birleşik Krallık'ın (UK) bir parçası olduğunu ilan etmiştir. Kıbrıs üzerindeki İngiliz egemenliği Türkiye tarafından 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın 20. maddesi hükmünce kabul edilmiştir. Antlaşma adadaki Türk halkının Türk veya İngiliz vatandaşlıkları arasında tercihte bulunmalarını önermiş, Türk vatandaşlığına geçenlerin Türkiye'ye göç etmesi sağlanmıştır. Bu yüzden de Lozan'dan önce yarım milyona yaklaşan Türk nüfusu 1960'ta 100.000'lere gerilemiştir. Adadaki siyasî, sosyal ve kültürel değişimin etkisiyle, 1974'e gelinceye kadar adadaki Türk halkı zaman zaman baskı ve toplu katliamlara maruz kalmıştır. Yaşanan süreç 1974'te

---

¹ Gazioğlu, A. C. (1997). *Kıbrıs tarihi-İngiliz dönemi (1878-1960)*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) "Kıbrıs Barış Harekâtını yapmasıyla sonuçlanmıştır.²

1.2.2 Megali İdea, Enosis ve Kıbrıs Türkleri

Avrupalı devletlerin Osmanlı Devletinin zayıflamasından yararlanarak içişlerine müdahale ettikleri sırada, 1789 yılında Fransız İhtilâli gerçekleşmiştir. Dünya tarihinde önemli bir dönüm noktası olan bu ihtilâlin en önemli sonuçlarından birisi de Osmanlı yönetimindeki Müslüman olmayan unsurlar arasında milliyetçilik akımının yayılmasıdır³. Avrupa devletlerinin izledikleri politikalar bu akımın yayılmasını daha da hızlandırmıştır.

Bu dönemde Kıbrıs Rumları, Kilise önderliğinde İngiliz yönetimine 1930 yılında dilekçe vererek Enosis'i istemişlerdir. Ancak Rumlar tarafından verilen bu dilekçeler İngilizler tarafından adanın durumuna İngiltere'nin yalnız başına karar vermesinin doğru olmadığı şeklinde cevaplanmış, bu konunun uluslararası hukukun alanına girdiğini belirterek geçiştirmek istemişlerdir. İngilizlerin I. Dünya Savaşı'na girmesinin ardından Osmanlı Devletinin de Almanya ile birlikte karşı tarafta savaşması, İngiltere'nin bu tavrını değiştirmesine neden olmuş, Kıbrıs 5 Kasım 1914'de İngilizlerce, 1878 Antlaşması'nı dinlemeyerek işgal edilmiştir. 8 Kasım'da Başpiskopos, Yüksek Komiser Hamilton Goold Adams'a, İngiltere'nin kararından son derece memnun olduklarını iletmiştir. Sonrasında Eleftheria Gazetesine 14 Kasım'da bir demeç veren Yunanistan başbakanı Venizelos ta "*Bu Yunan adasının anavatanına katılması için son aşama olarak değerlendirilebilir. Kıbrıs'ın anavatanla birleşmesi çok yakın gelecekte gerçekleşecektir.*" şeklinde konuşmuştur⁴.

Megali İdea: Yunancada "*Büyük Fikir*", "*Büyük Ülkü*" anlamında kullanılmaktadır. Yunan devletinin hedefleri olarak belirlenen Megali İdea, gerçekte; 1978'den beri bu hedefin peşinde koşan Yunanlıların sömürgeci planlarının esas kaynağıdır. Çünkü Megali İdea, düşüncesi ortaya atıldığında, "Bağımsız Yunanistan'ın, diğer bir deyişle "Büyük Yunanistan'ın", "Yunan İmparatorluğu'nun", "Bizans İmparatorluğu'nun", Yunanlılık adı altında bir "Kültür

² Halil Fikret Alasya, "*Kıbrıs (İngiliz İşgali ve İdaresi)*", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 25, İstanbul 2002.

³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

⁴ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi I (1878-1960)*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.

İmparatorluğu'nun" kurulmasını hedefleyen amaçla kullanılmıştır. Yunanlıların Megali İdeası; İstanbul'un (Konstantinopolis) merkezde olduğu Bizans-Yunan İmparatorluğu'nun tekrar canlandırılması, Doğu Roma İmparatorluğu'nun topraklarının yeniden Yunan Krallığı'na katılması düşüncesidir.

I. Dünya Savaşı öncesinde Venizelos'a göre Megali İdea düşüncesi gerçekleştirilmesi mümkün bir politika olarak değerlendirilmektedir. Osmanlı Devletini paylaşmak isteyen İtilaf güçlerine göre Yunanistan'ın coğrafi konumu stratejik açıdan oldukça önemlidir. Bu stratejik önem aynı zamanda sınırlarını büyütme ve 'Megali İdea'yı hayata geçirmeyi amaçlayan Venizelos'un kullanmak istediği bir kozdur. Bu sayede Yunanistan da diğer devletlerle birlikte Osmanlı Devletinden toprak olarak, Megali İdea gerçekleştirme olanağına sahip olacaktır. Venizelos, Yunanistan'ın İtilaf Devletleriyle birlikte savaşa girdiğinde sınırlarının büyüyeceğinden o kadar emindir ki o yüzden daha yeni Yunanistan sınırlarına katılan Kavala, Drama ve Serez'in Bulgaristan'a bırakılmaları önerisine bile olumlu bakmıştır.⁵

Yunanistan Kralı Konstantin savaşa girme konusunda Venizelos'la aynı fikirde değildi ve savaşa katılmamayı daha uygun buluyordu Venizelos'un tersine "Küçük ve Saygın Yunanistan" fikrini benimsemişti. Albay Metaksas'ın eğer Yunanistan I. Dünya Savaşı'na girerse Bulgaristan'ın bu durumdan yararlanabileceği düşüncesinden dolayı görevden ayrılması, Kral Konstantin'in Yunanistan'ın I. Dünya Savaşı'na savaşa katılması konusunda daha da çekimser kalmasına neden olmuştur. Bu yüzden, I. Dünya Savaşı'nın çıkışı ile birlikte Venizelos ve Kral Konstantin arasında belirgin fikir ayrılıkları da baş göstermiştir. Bu fikir bölünmesi Yunan toplumunda da görülmüş ve 'Milli Bölünme' adı verilen (Ethnikos Dihasmos) kamplaşmalara neden olmuştur⁶.

Megali İdea'nın amaçları arasında, Filiki Eterya kurulurken hazırlanan program, Megali İdea'nın hedeflerini oluşturmaktaydı. Bu hedefleri şöyle sıralamak mümkündür.

- Yunanlıların tam anlamıyla bağımsız olması,

---

⁵ Damla Demiröz, (2005). Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, ss.35-36.

⁶ Demiröz, a.g.m, 36-36.

- Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan toprakları olması,
- Ege Adaları'nın Yunanistan toprakları olması,
- Oniki Ada'nın Yunanistan'a ait olması,
- Girit Adası'nın Yunanistan'a ait olması,
- Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ait olması,
- Pontus Rum Hükümetinin hayata geçirilmesi,
- Kıbrıs'ın Yunanistan'a ait olması,
- Gökçeada ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ait olması,
- İstanbul'un işgal edilip Doğru Roma İmparatorluğu'nun (Bizans'ın) yeniden canlandırılması⁷

Yukarıda verilenlerden de anlaşılacağı gibi Yunanistan'ın asıl hedefi sınırlarını Türk topraklarına doğru genişleterek büyük Yunan Devletini kurmak ve dünya siyasetinde etkili bir ülke haline gelmekti. On İki Ada'nın Yunanistan'ın eline geçmesi Yunan Devletinin güç kazanmasına neden olmuş, bu yüzden de büyük devletleri arkasına alarak Osmanlı Devletinden daha çok toprak istemiştir.

1945 sonrası dönemde Türkiye, Kıbrıs Rumları ve Yunanistan'ın tersine adaya ilişkin sorunlara uzak kalmıştır. Türkiye bu dönemde müttefiki olan İngiltere'nin içişlerine karışmamayı tercih ederek sorunu Lozan çerçevesinde görmüştür. Türkiye'de kamuoyunun Kıbrıs konusuna ilgisi 1948 yılından sonra başlamıştır. Ancak kamuoyunun ilgisine rağmen Türk Hükümetinin 1951 yılı ve sonrasındaki temel politikası NATO'ya girerek, ittifak içerisinde sorun çıkarmamak olmuştur⁸.

---

⁷ Oğuz Kalelioğlu, Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea, Ankara Üniversitesi, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs, 2008, ss. 108-109.

⁸ Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, Der Yayınları, İstanbul, 2000.

İngilizler 1947 yılında Kıbrıs'a özerklik verecek bir anayasa hazırlamak amacıyla, Türk ve Rum meslek kuruluşlarından bir Danışma Meclisi kurmak istemiş ancak bu çalışma Rumların itirazlarından dolayı sonuçsuz kalmıştır. Buna rağmen, İngiltere 1948 mayısında Kıbrıs'a özerklik anayasası önermiş ancak bu öneri ne Türkler ne de Rumlar tarafından kabul edilmemiştir⁹.

İngiliz sömürge yönetimi adada hâkimiyetini devam ettirmeye çalışırken Rumlar Enosis kampanyalarını hızlandırmaya başladılar. Bu esnada 1947'de yapılan Başpiskoposluk seçimini fanatik Enosisçi ve aynı zamanda Girne piskoposu olan II. Makarios kazanmıştır. 15 Ocak 1950'de kilise plebisit (halk oylaması) yapmış, kilise denetiminde ve papazların gözleminde yapılan bu oylamaya sadece Rumlar katılmıştır. Halk oylamasındaki oy pusulaları Enosis'e "Evet" ve "Hayır" şeklinde düzenlenmiştir. Kıbrıs Türk toplumunun yoğun bir şekilde protesto ettiği plebisitin sonucu yüzde 96 oranında evet çıkmıştır. Başpiskopos Makarios'un daha önce itiraf ettiği gibi "neticesi önceden bilinen" plebisitin İngiliz yönetimi tarafından kabul edilmeyeceği daha önce açıklanmıştı¹⁰. Çünkü İngilizler Kıbrıs'ın herhangi bir tarafa devri yerine İngiliz sömürge yönetimi altında varlığını devam ettirilmesini istiyorlardı. Bunu sağlamak içinde ardı ardına birçok plan hazırlanmıştı. Bu planlar şunlardır:

- 1947 Lord Winster Plânı
- 1948 Jackson Plânı
- 1955 Birinci Mac Millian Plânı
- 1955 II. Harding Plânı (Kasım 1955- Ocak 1956)
- 1956 Radcliff Plânı
- 1958 II. Mac Millian Plânı
- 1958 Spaak (Nato Genel Sekreteri) Plânı'dır.

---

⁹ Abdülhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.

¹⁰ Tefvik Tarkan, *Kıbrıs*. Sevinç Matbaası Ankara, 1975.

Yukarıda adları verilen bu planların tamamı İngiltere tarafından hazırlanmış ancak Enosis'e aykırı olduğundan dolayı Rumlar tarafından kabul edilmemişlerdir¹¹.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından, Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Hükümeti, İngiliz sömürge yönetimine yeni bir öneri sunmuşlardır. Bu teklif, self-determinasyon, yani adada yaşayanların kendi kaderlerini belirleme haklarıydı. Sonuçta ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiliz Başbakanı Sir Winston Churchill, 14 Ağustos 1941'de Atlantik Bildirisi diye ortak bir bildiri yayınlamış, bu bildiri de, her ulusun kendi seçtiği hükümet şeklini belirleme hakkı olduğunu ve ABD ile İngiltere'nin de buna saygıyla yaklaşacağını ifade etmişlerdir¹². Bu ilkeye sonraları "*Self-Determinasyon İlkesi*" denilmiştir. Bu ilke aynı zamanda 1945'te kurulan BM'nin kuruluş ilkelerinden biri olarak benimsenmiştir¹³.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Kıbrıs'a yönelik egemenlik tartışmalarının yeniden alevleneceği zaten bekleniyordu. Savaş sonrasında yapılan seçimlerde Londra'da İşçi Partisi iktidara gelmiş ve Büyük Britanya İmparatorluğu'nu hızlı bir şekilde tasfiye etmeye başlamıştır. Öyle ki İngiltere'nin uğruna yıllarca savaştığı ve asla vazgeçmeyeceği düşünülen Hindistan bile 1947 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Aslında İngiliz hükümetinin gündeminde Kıbrıs'ı bu şekilde tasfiye etmek gibi bir düşünce yoktu. 23 Ekim 1946 tarihinde İngiliz Parlamentosu'nda yapılan bir tartışmada İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'ta herhangi bir egemenlik değişimine gitmeyeceğini, adada kurucu bir meclis toplayarak içişlerinde, bağımsız ve ilerici bir rejimin görevlendirilmesi için bir program hazırlanacağı belirtilmiştir. İngiliz Hükümetinin bu düşüncesi, Rumları oldukça rahatsız etmiştir¹⁴.

Kıbrıs Rumları, Self-Determinasyon İlkesi'ni kullanarak adada Enosis'i gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Buna da adada plebisit yani halk oylaması yaparak ulaşabileceklerini planlamışlardır. Bu yüzden de Kıbrıs Rum Kilisesi, 11 Aralık 1949'da toplanmış ve Rumlar arasında Enosis'i halk oylaması yapmayı kararlaştırmışlardır. Tarih olarak da 15 Ocak 1950 belirlenmiştir¹⁵ ve 15–22 Ocak

---

¹¹Zülfikar Aytaç Kışman (2014). *Türk- Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1945 – 1980)*, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elâzığ.

¹²Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789–2001)*, Der Yayınları, İstanbul 2008.

¹³Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914– 1995*, Alkım Yayınları, İstanbul 2009.

¹⁴İsmail Şahin, (2020). Düşünceden Eyleme EOKA, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Sayı/Issue: 37*.

¹⁵Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998 ; Heinz A. Richter, *Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi (1878–2009)*, Çev. Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür, Lefkoşa 2011.

tarihleri arasında bir halk oylaması düzenlenmiştir. Bu halk oylamasında çıkan sonuç kimseyi şaşırtmamıştır. Oylamada Rumların yüzde 96'sı Enosis'e evet demiştir.¹⁶ Sonraki süreçte Kıbrıs Rum Kilisesi, 1950–1954 yılları arasında Londra üzerinden bazı girişimler yaparak oylama sonuçlarını kamuoyunun benimsemesi için uğraş vermişlerdir. Buna rağmen İngiliz Hükümeti bu halk oylamasında ortaya çıkan sonucu tanımamıştır¹⁷.

İlerleyen süreçte bu durumda bir değişiklik olmamıştır. 1950'li yılların başına gelindiğinde Enosis, Kıbrıs'ta yaşayan Rumların en önemli amaçlarından birisi haline gelmiş ve Rumların tamamına yakını Enosis taraftarı olmuştur. O dönemdeki bütün radyolar, gazetelerde bu konu işleniyor, kahvehanelerde, okullarda, siyasi parti teşkilatlarında, derneklerde ve lokallerde bulunan herkes aralıksız bu konudan söz ediyordu. Aynı şekilde Atina Radyosu da adadaki bu durumu kışkırtan yayınlar yapıyordu. Mesele o kadar ilerledi ki adanın bir ucundan diğer ucuna kadar beyaz badanalı evlerin duvarlarına Enosis yazıları yazılıyordu. Tamir edilmemiş bazı evlerin duvarlarındaki bu yazılardan bazıları günümüzde halen okunabilmektedir. Ancak Kıbrıs genelinde yapılan birçok gösteri, boykot ve grevlere rağmen insanlar İngilizlere karşı şiddet eylemlerine başvurmamışlardır. Halkın çoğunluğu bu sorunun diplomasi ve barışçıl yollarla çözüme kavuşturulmasını istiyordu¹⁸.

Yunanistan'da ise hükümet ile kamuoyunun Enosis halk oylamasına tepkileri birbirinden farklı olmuştur. Kamuoyu halk oylamasına destek verilmesini istiyor ve hükümete o doğrultuda baskı yapıyor, Hükümetin İngiltere ve Türkiye'nin de içinde olduğu batı ittifakında yer almayı amaçlamasından dolayı, bu iki ülkeyle ilişkilerini bozmak istemediği dikkati çeken bir durumdur. Ancak buna rağmen Yunan Hükümeti, Megali İdea hedefinden vazgeçmemiş ve Kıbrıs'ı işgal etmeye de sıcak bakıyordu. Bu bağlamda Başbakan S. Venizelos 16 Şubat 1951'de Parlamento'ya hitap ettiğinde, Kıbrıs'ta Enosis'i istediklerini ilan etmiştir¹⁹.

---

¹⁶ Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood*, Loris Stavrinides Press, Nicosia 1976; Ulvi Keser, "KATAK'tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957", Çanakkale Esirleri, Ermeni Doğu Lejyonu, Milli Mücadele, Dr. Behiç, EOKA, Türk Mukavemet Teşkilatı, KTKF, Megali İdea, Ermeniler, 20 Temmuz 1974 ve Annan Planı'nda Düünden Bugüne, Kıbrıs (1913–2013), Yay. Cuma Ağca, Berikan Yayınları, Ankara 2013.

¹⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951–1959), Enosis'e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)*, CYREP, Lefkoşa 1998.

¹⁸ Şahin, a.g.m., 599-630.

¹⁹ Robert Stephens, *Cyprus, A Place of Arms, Pall Mall*, London, 1966.

1950–1954 yılları arasında İngiliz Hükümetinden Enosis'i talep etmişlerdir. Yunan Hükümeti adanın Yunanlılara verilmesine karşılık olarak İngiltere'ye Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da üsler vermeyi teklif etmişlerdir. Kıbrıs'ın İngiltere için stratejik açıdan büyük bir öneme sahip olmasından dolayı, Yunanlıların bu önerisini net bir şekilde reddetmişlerdir. Bu olayın ardından Yunan Hükümeti, Kıbrıs sorununu uluslararası arenaya taşımak istemiş, Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon verilmesi amacıyla, 16 Ağustos 1954'te BM'ye başvurmuştur²⁰.

17 Aralık 1954'te BM Genel Kurulu, Kıbrıs sorununu ele almış ancak yapılan bu oturumda genel kurul, şimdilik Kıbrıs sorununa yönelik bir karar almanın uygun olmadığını açıklamış ve Yunanistan'ın başvurusunu gündeme almayı kabul etmemiştir²¹.

Bu karar Yunan Hükümetini rahatsız etmiş, farklı çözümler aramaya yöneltmiştir. Bu amaçla da Yunanlı asker ve EOKA'nın kurucusu olan Grivas, 1 Mayıs 1951'de Atina'da yapılan toplantıdan sonra Kıbrıs'ta gerilla savaşı olanaklarını araştırmak amacıyla 23 haziranda eşiyile birlikte Kıbrıs'a gitmiştir. Grivas bu ziyareti için üç aylık vize almış ve ziyaret gerekçesinin akraba ziyareti olduğunu belirtmiştir²². Grivas'ın doktor olan abisi Lefkoşa'da yaşıyordu ve bu yüzden de eşiyile birlikte burada kalmıştır. Uzun bir aradan sonra ilk kez adaya gelmiş olan Grivas temmuz ayının başından ağustos ayının başına kadar adada kalmış ve bu sürede adada yaşayanları, adanın arazi yapısını ve kolluk kuvvetlerinin durumunu titizlikle incelemiştir. Ancak yetişkin Rumları silahlı mücadele için cesaretsiz ve isteksiz bulmuştur. Küçük olan adada İngilizler etkili bir kontrol mekanizması kurmuş oldukları için gerilla savaşı yürütebilmek için dinamik bir ruha ihtiyaç olduğunu ve Yunanistan'dan getirilmesi planlanan silah ve mühimmatın çok gizli bir şekilde adaya dağıtılması gerektiğini belirtmiştir. Almanların Yunanistan'ı işgal ettiğinde lise çağındaki Yunan gençlerin gerilla savaşındaki yeteneklerini gören Grivas, Kıbrıs'ta da benzer bir örgütlenme olması koşuluyla İngilizlere karşı durabileceklerini düşünmüştür. Grivas adaya gelir gelmez ve ayrılmadan önce, olacak şekilde Makarios'la iki defa görüşmüştür. Bu görüşmeler, 1 Mayıs 1951

²⁰ Apostolos Dimitri Ziros, *Cyprus in the United Nations Debates*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Georgia, Georgia 1969.

²¹ Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?* Ümit Yayınevi, Ankara 2005.

²² The National Archives, *KV 2/3883: Gorgios GRIVAS: Greek. Leader of the military campaign in Cyprus for Enosis.*

tarihinde Tsitsas kafede yapılan toplantıdan Makarios'un da haberdar olduğunu göstermektedir. 1951 yılının temmuz ve ağustos aylarında yapılan Makarios-Grivas buluşmalarında ikili arasında silahlı mücadelenin şekli, gençlerin rolü, yapılacak parasal yardımlar, silah sevkiyatları ve kurulacak örgütün yapısı konularının ele alınmış olduğu, ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan gelişmelerden anlaşılmaktadır²³.

10 Ocak 1955'te Makarios adaya dönmüş ve ertesi gün Grivas ile buluşmuşlardır²⁴. Görüşmede Makarios, Başbakan Papagos'un eylemlere tam destek verdiğini söylemiş Grivas'ın isim babası olduğu EOKA adındaki örgüt kurulmuştur²⁵. Grivas'ın kendisi de çocukluğundan beri hayranlık duyduğu Bizans'ın mitolojik halk kahramanı Dighenis'i kod adı olarak kullanmıştır. Aynı toplantıda ilk saldırının ne zaman yapılacağı da ele alınmıştır. Makarios tarih olarak 25 mart olmasını teklif etmiş ancak Grivas bu tarihi geç bulmuştur²⁶. Grivas'a göre ilk saldırı en kısa zamanda yapılmalıydı ancak ocak ayı sonunda beklenmedik bir durumla gerçekleşmiştir. 13 ocak tarihinde Yunanistan'dan yola çıkan 27 sandık silah ve patlayıcı yüklü St. George teknesi 26 ocak günü Hloraka Sahilinde İngilizler tarafından yakalanmıştır. Bu olayın hemen sonrasında İngiltere ve Türkiye, Yunanistan'a nota vermiştir. Ayrıca basın Kıbrıs'ta gizli bir örgütün varlığından bahsediyor olmasına rağmen İngilizler adada ilave emniyet tedbirleri almak için ciddi bir girişim başlatmamıştır²⁷.

Bu durum Rumları cesaretlendirmiş Yunan Hükümeti, 1951'den beri Kıbrıs'ta örgütlenmiş Rum silahlı örgütü EOKA, 1 Nisan 1955'te İngiliz Sömürge Yönetimine karşı ayaklanmıştır²⁸. EOKA, kısa bir süre sonra Kıbrıs Türklerine de saldırmaya başlamışlardır²⁹. EOKA, Enosis siyasetinin yürüdüğü olağan koşulların yürürlükten kalkma olasılığına karşı İngiliz yönetimine karşı kurulmuş silahlı bir terör örgütü olarak tarih sahnesine girmiş, kırsalda gerilla savaşı, şehirlerde ise sabotajlar yaparak İngilizleri iki koldan yıldırma ve yıpratma stratejisi yürütmüştür. Bu terör eylemlerinin esas amacı adadaki yaşamı felç etmek ve İngiliz sömürge yönetimini

---

²³ Şahin, a.g.m., 599-630.

²⁴ General Grivas, *Hayatım*, ed. Charles Foley, çev. Cumhur Atay, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2012.

²⁵ Grivas, a.g.e.

²⁶ Grivas, a.g.e.

²⁷ Şahin, a.g.m., 599-630.

²⁸ Charles Foley, ed., *The Memoirs of General Grivas*, Longmans Green and Co. Ltd., London 1964.,

²⁹ Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 1955.

Enosis konusunda dize getirmektir. Yunanistan'ın Enosis talebinin, önce İngiltere'den, ardından BM'den diplomasi yoluyla karşılanamaması, EOKA'nın kurulmasında temel rolü oynamıştır. Yunanistan'daki Papagos Hükümetinin kurulmasını ve yapılanmasını açıkça desteklediği EOKA'nın silahlı eylemler ve sokak gösterileri yaparak dünya kamuoyunun ilgisini üzerine çekmek amacıyla genç yaştaki öğrencileri etkin bir şekilde kullanmıştır³⁰.

Adada başlayan isyan İngiliz Parlamentosunda adeta bir deprem etkisi yapmış ve mecliste nedenleri ile ilgili uzun tartışmalar yapılmıştır. İsyana ilgili açıklamalarda bulunan ve bu olayın sadece Kıbrıs'taki Enosis taleplerinden kaynaklanmadığını ileri süren İngiltere Parlamentosunun Milliyetçi kanadının lideri J. H. Thomas, *“Tüm dünya çapında imparatorluğu çökertme adına holiganizmin desteklendiğini, İngiliz imparatorluğunun çökmesi halinde ise dünyanın çökeceği”* iddiasında bulunmuştur. İsyancıların vali konağını yakmasına cesaret edebilmelerinin tüm dünya çapında İngiliz İmparatorluğuna karşı gerçekleştirilen holiganizmin sadece bir belirtisi olduğunu söyleyen Thomas, bu isyanın *“dışarıdan desteklendiği kanaatinde olduğunu”* belirtmiştir³¹.

Aslında sorun Thomas'a göre İngiltere ve onun egemenliğine karşı olanlar arasındaydı. Thomas'ın düşünceleri her ne kadar İngiliz dış siyasetinin genel düşüncesi olarak değerlendirilemese de İngilizlerin isyan sonucunda aldıkları önlemler, kendilerine karşı yapılacak herhangi bir saldırıyı anında karşılayabilme ve olayları kontrol altına alabilme konusunda kendilerine çok güvendiklerini göstermektedir. O dönemde İngilizler dünya genelindeki ekonomik bunalım nedeniyle ve sömürgeleri üzerindeki etkinliklerinin azalmasına bağlı olarak zayıflamakta olan ekonomilerine rağmen halen dünyanın en güçlü ekonomilerinden birisi ve en büyük sömürgeci gücüydü. İngilizlerin isyanı bastırmak için aldıkları bu katı önlemler, 1955 yılında gerçekleşen EOKA İsyanına göre dünya siyasetinde azalan etkileri ve değişen dünya koşulları daha iyi anlaşılabilir³².

---

³⁰ Şahin, a.g.m., 599-630.

³¹ *Lessons of Cyprus: Mr. Thomas and Enemies of the Empire, Events in Cyprus*”, The Times, 26 October 1931.

³² Gürhan Yellice, (2012). *1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri Ve İngiltere'nin Yaklaşımı*, ÇTTAD, XII/24, (2012/Bahar).

1.2.3 Kıbrıs'ın Stratejik Önemi

Kıbrıs Adası, Girit Adası ile birlikte önemli su yollarının birleştiği bir bölgede olup, aynı zamanda Asya ve Avrupa'yı ayıran boğazlar ile Asya ve Afrika'yı ayıran Süveyş Kanalı arasındadır. Ada ayrıca Avrupa, Asya ve Afrika Kıtalarını birbirine bağlayan Basra Körfezi, Hazar Havzaları ile Aden ve Hürmüz Boğazları'nı kontrolünde tutabilecek önemli bir üs ve uçak gemisidir.

Doğu Akdeniz'de stratejik açıdan önemli bir konuda olan Kıbrıs Osmanlı Devleti zamanında bu önemini korumaya devam etmiştir. Doğu Akdeniz'in güvenliğinin sağlanabilmesi açısından adanın oldukça önemli bir noktada bulunduğu farkında olan Osmanlı Devleti yönetimi, Kıbrıs'ın kendi başının çaresine bakamayacağını dikkate alarak Kıbrıs'ın sekiz sancaktan oluşan beylerbeylik haline getirilmesine karar vermiştir. Adada bulunan ve sâlyâne ile idare edilen Baf, Magosa ve Girne sancaklarının yanında Anadolu'dan Alâiye, Tarsus, İçel, Zülkadriye ve Sis ile (Kozan) Trablusşam (1573'e kadar) sancaklarını Kıbrıs'a bağlanmasına karar vermiştir³³.

Kıbrıs, Türkiye'nin Hazar Denizi, Karadeniz, İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Ege Denizi, Akdeniz üzerinden, Süveyş Kanalı ve Basra Körfezi hattından oluşan Türkiye'nin kıyılarının olduğu denizler ile genel bir deniz stratejisinin kilit noktası olması bakımından önemlidir. Bu yüzden de Ortadoğu, Doğu Akdeniz, Ege Denizi, Süveyş Kanalı, Kızıldeniz ve Basra Körfezi üzerinde stratejik planlar yapan küresel ve bölgesel güçlerin Kıbrıs Adası'nı göz ardı etmesi söz konusu olamaz. Kıbrıs Adası bu belirtilen bölgelerin tamamına öylesine bir uzaklıktadır ki, bu bölgelerin hepsini de doğrudan etkileyebilecek bir özellik taşımaktadır.³⁴

³³ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kibris>

³⁴ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul 2004.gen

1.2.4 Kıbrıs Sorunu Görüşmeleri

Kıbrıs sorunu görüşmeleri, Kıbrıs Adası'nın bölünmüşlüğüne yönelik yapılan diplomatik girişimler olarak ortaya çıkmıştır. Adada ki hem Türklerin hem de Rumların yaşamış oldukları bölünmeyi sonlandırmak adına yaşanan diplomatik trafik olarak öne çıkar. Bu görüşmeler, bölgede ki yaşayan Türkler'in haklarını ve meşruluğunu kabul ettirmesi açısından önemlidir. Bu görüşmelerin temel aktörleri Türkiye, Yunanistan, Güney Kıbrıs ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'dir. Görüşmeler BM ve diğer uluslararası kurumlarla birlikte yapılmıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki Garanti ve İttifak antlaşmaları, Zürih Görüşmeleri ve Londra Görüşmeleri'nde ele alınmıştır.

1.2.4.1 Zürih Görüşmeleri

Zürih ve Londra Antlaşmaları, 11 Şubat 1959 tarihinde UK, Türkiye ve Yunanistan devletleri ile Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplumları arasında imzalanmış, bağımsız Kıbrıs halklarının durumunu belirlemek ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa'sını onaylamak amacıyla yapılmış antlaşmalardır. Bu görüşmelerde Rum tarafını Başpiskopos Makarios temsil ederken, Türk tarafını Fazıl Küçük temsil etmiştir³⁵

Zürih görüşmelerinden temeli atılan "bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti" düşüncesi, 19 Şubat 1957 tarihinde, Londra'da bir araya gelen Türk ve Yunan liderlerinin öncülüğünde uygulamaya geçirilmesine karar verilmiştir. Bu konferansa Başbakan Adnan Menderes ve Kıbrıs Türk cemaat lideri olarak Dr. Küçük ve Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu katılacaklardır. Yunan ve Rum tarafını ise Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Dışişleri Bakanı Averof ve Makarios temsil etmişlerdir. Ancak Adnan Menderes bu konferansa giderken bindiği uçak Londra yakınlarında yoğun sis nedeniyle kontrolünü kaybederek düşmüştür. Adnan Menderes bu kazadan sağ olarak kurtulmuş ve konferans görüşmelerini hastaneden takip etmiştir. 19 Şubat 1959'da imzalanan Londra Antlaşmasına, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin önerilerin bulunduğu bir bildiri de eklenmiş ve bu bildiri Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından imzalanmıştır. Bu önerilerde ilgili Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum

³⁵ Gürata, Mithat., 1981., *Türkler Rumlar ve Kıbrıs*, İstanbul: Savaş Basımevi.

temsilcilerinin de onayı alınmıştır. Bunlara ek olarak ise, yeni kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası ile bu cumhuriyetle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki Garanti ve İttifak Antlaşmaları, 17 Şubat tarihli Türk, Yunan Dışişleri Bakanları ile aynı tarihli İngiltere Hükümeti, 19 Şubat tarihli Türk ve Yunan cemaatleri temsilcilerinin açıklamalarını oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak da, anlaşma ile Türk ve Yunan askeri birliklerin de adada garnizon kurmaları konusunda fikir birliğine varılmıştır. Fakat ne kadar asker gönderileceği belirtilmemiştir. Karamanlis bunu ilk önce reddetmiş ama daha sonra temsili bir kuvvet konusunda anlaşmaya razı olmuştur³⁶

Üç ülke arasında yapılan bu antlaşmanın tam metni 24 Şubat 1959'da açıklanmıştır. Yapılan antlaşmaya göre, “adada kurulacak Cumhuriyetin; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde olması, burada Temsilciler Meclisi ve Cemaat Meclisi olmak üzere iki ayrı meclisin kurulması öngörülmüştür³⁷. Kıbrıs Hükümetinde ise; Bakanlar Kurulu üyeliklerinden üçünün Türklere yedisinin de Rumlara verilmesi, Cumhurbaşkanının Rumlardan, yardımcısının da Türklere seçilmesi” karara bağlanmıştır. Cumhurbaşkanı yardımcısına, Cumhurbaşkanı gibi, dış siyaset, savunma ve iç güvenlik gibi konularda veto yetkisi verilmiştir. Ayrıca, iç güvenliği sağlamak için gerekli olan 1600 kişilik güvenlik örgütünün; 950'si Rumlardan, 650'side Türklere oluşacak şekilde planlanmıştır. Diğer taraftan; 1200'ü Rum, 800'ü de Türk olmak üzere toplam 2000 kişilik savunma gücü oluşturulacak, bu savunma gücünün komutası sırayla yürütülecekti. Ada'da iç huzurun sağlanması amacıyla 4000 kişilik ordu oluşturulacaktır. Bu ordunun da yarısı Türk, diğer yarısı da Rum olacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı konusunda ise başkan ve yardımcısının ortaklaşa belirleyeceği renk ve şekillerde özel bir bayrağın kullanılacağı bununla birlikte, belirlenen Kıbrıs bayrağının yanında milli bayramları kutlayabilecekleri karara bağlanmıştır³⁸.

---

³⁶ Dönmez, a.g.e., s. 163-198.

³⁷ Kudret Özersay, (2009). *Kıbrıs Sorunu: Hukusal İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

³⁸ Dönmez, a.g.e., s. 163-198.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rum Cumhurbaşkanı, Başpiskopos, Makarios ve Yunan milliyetçileri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, en son hedeflerinin, yani Enosis'in gerçekleştirilmesinin ilk aşaması olarak kabul ettiler. İmzaladıkları 1959-1960 anlaşmaları Enosis'i dışlasa da bu anlaşmaları bozmak istediler. Böylece, bağımsızlıktan kısa süre sonra Makarios, anayasanın etkili yönetişimi engellediğinden şikâyet etmeye başlamış, 1963 yılının aralık ayında kabul edildiği takdirde adadaki Türk toplumunun özel haklarının çoğunu ortadan kaldıracak ve onları küçük bir azınlık olarak kabul edecek on üç anayasa değişikliği önermiştir. Kıbrıslı Türkler, bu önerileri şiddetle reddetmişler ve Kıbrıs Hükümetinden çekilmek zorunda kalmışlardır. Bunun ardından da adada gerginlik daha da artmaya başlamıştır. 21 Aralık 1963'te Kıbrıslı Rumlar, sorunu güç kullanarak çözmek isteyerek Türk toplumuna saldırmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu durum da Türkiye'yi Kıbrıslı Türkleri korumak için askeri bir müdahale yapmaya yöneltmiştir. Başından beri dönemin Türkiye Başbakanı olan İsmet İnönü, ABD'nin sorunu çözmesini istemişti. Ancak bu istek ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk tarafından ABD'nin çatışmaya taraf olmadığı' bilgisi verilerek reddedilmiştir³⁹.

Sorunun acilen çözülmesi gerektiğini göstermek amacıyla, Türkiye 25 Aralık 1963'te jetlerini ada üzerinde uçurmuştur⁴⁰. Bu eylem, üç garantör gücün adada bir barış gücü kurulması konusunda görüş alışverişi yapma girişiminin başarısız olmasına neden olmuştur. Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türkleri anayasal talepleri kabul etmeleri konusunda baskı kurmak amacıyla çatışmalar gerçekleştirmiştir⁴¹. Dönemin başbakanı olan İnönü, 28 ocakta Ankara'daki ABD Büyükelçisi Raymond Hare'ye, " Kıbrıs Türklerine güvence verildi, Türkiye'nin 1960 Garanti Anlaşması uyarınca yasal hakkını kullanması ve adaya müdahale etmesi gerekiyor"⁴² demiştir. İnönü'nün bu uyarısı sonucunda, bir NATO barış gücü kurulması öngörülmüştür. Ancak uyumsuzluk politikası izleyen ve Kıbrıs'taki bir NATO gücünün Zürih-Londra Anlaşmalarını pekiştirmeye yardımcı olacağına inanan Makarios planı reddetmiştir. Makarios'u planı kabul etmeye ikna etme çabaları da sonuçsuz kalmıştır. Kısa bir süre sonra da Makarios, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye ile 1960 İttifak Antlaşması'nı tek taraflı olarak yürürlükten kaldırmış ve 1959-1960 yıllarında

³⁹ Faruk Sönmezoğlu, *ABD'nin Türkiye Politikası: 1964-1980 (The United States' Policy towards Turkey)*, (İstanbul: Der Yayınevi, 1995).

⁴⁰ İlter Turan, *The United States and Turkey: Limiting Unilateralism*.

⁴¹ İlter Turan, a.g.e.

⁴² Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri: 1947-1964*.

Zürih ve Londra antlaşmalarına aykırı bir karar olan bir Kıbrıs ordusunu kurmaya karar vermiştir⁴³.

Adada iki toplum arasında bağımsızlık isteği gittikçe şiddetleniyordu. Aslında bu duruma anayasal değişiklikler konusunda ısrar eden ve adadaki Türklere baskı yapan Rumlar neden olmuştur. Çünkü başlangıçta Türklerin bu şekilde bir talepleri olmamıştır. Meydana gelen şiddet olayları 1963'ten 1967 yılına kadar sürmüştür. 1960-1963 yılları arasında Makarios, Londra-Zürih yerleşimlerini adaletsiz ve adanın sömürge geçmişinin bir kalıntısı olarak alenen eleştirmiştir⁴⁴. 1962'de iki toplum, adanın en büyük beş kasabasında Kıbrıslı Türkler için ayrı belediyeler öngören anayasanın 173. maddesine karşı bir anlaşmazlık yaşamıştır. Kıbrıslı Rumlar, bu anlaşmayı kabul edilemez buldular. Ayrıca, iki toplum adanın vergilendirme mevzuatı üzerinde de anlaşma sağlayamamıştır. İki ulus arasında tartışmaya neden olan bu konular Kıbrıs Yüksek Anayasa Mahkemesine götürülmüştür. Yargıtay Kıbrıslı Rumlar aleyhine karar vermiş ancak kararı da görmezden gelmiştir⁴⁵.

1963 yılına gelindiğinde Kıbrıs'ta giderek artan gerilim toplumlararası ilişkilere esas gündem haline gelmiştir. Başta İçişleri Bakanı Yorgacis olmak üzere hükümette EOKA'nın temsilcisi olarak bulunan Kıbrıslı Rum akanlar ve siyasetçiler Enosis sözünü sık sık gündeme getirmeye başlamışlardır. Buna karşılık Kıbrıslı Türkler arasında Rumlarla birlikte yaşamının imkânsızlığı ve adanın paylaşılmasının en iyi çözüm olacağı düşüncesi dile getirilmeye başlanmıştır. İki ulus arasındaki en önemli fark, Kıbrıslı Rumlar içinde Enosis'i savunanların tek egemen güç olamamaları, farklı görüşleri savunan siyasal örgütlerin de siyasal yaşamda seslerinin duyurabilmeleri, buna karşın Kıbrıslı Türkler arasında Enosis yanlılarını susturarak tek egemen siyasal güç olabilmeleriydi. Bu durumun, sonraki gelişmeleri etkileyen önemli sonuçları olmuştur. Kıbrıslı Rumlar adalılık niteliklerini giderek artan biçimde ilk plana geçirirken, Kıbrıslı Türkler yapay olarak kıtaya bağlandılar ve manevra yapabileme özgürlüklerini kaybettiler. Bundan dolayı, adanın Rum halkı

---

⁴³ Faruk Sönmezoğlu, *ABD'nin Türkiye Politikası: 1964-1980*.

⁴⁴ Süha Bölükbaşı, (1998), "The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non- Settlement Between 1954 and 1996", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 30, No. 3, August.

⁴⁵ Ceren Devran Baykotan, (2011). *Turkish-US Relations Towards Cyprus Issue From The Perspective Of Security*, Master Thesis (Unpublished), T.C. Sakarya University Institute Of Social Sciences, Sakarya.

giderek Kıbrıslı Rumlar niteliği kazanırken, Türk halkı Kıbrıs Türkleri haline gelmeye başladılar⁴⁶.

1963 yılının sonuna doğru, yaşanan gelişmeler gittikçe kanlı çatışmalara dönüşmeye başlamıştır. 21 Aralık 1963'de Rum polisler Türk otomobilini aramak isteyince iki grup arasında tartışma başlamış, Rumların ateş açması sonucu iki Türk öldürülmüştür. Bu olayın ardından da Rumlar Atatürk heykeline ateş açmışlar, heykele zarar vermişlerdir⁴⁷.

24 Aralık ise dört Türk'ün de öldürülmesi olayı üzerine, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, ABD Büyükelçisi ile görüşme yapmış, Millet Meclisi'nde durumun ciddiyetini anlatmıştır. Erkin ayrıca, Rum liderlerinin gerekli sağduyuyu göstermezlerse, bu durumun ortaya çıkaracağı bütün sonuçların tek sorumlusu olacaklarını vurgulamıştır⁴⁸. Türkiye, tepkisiz kalmamak için, tek taraflı olarak müdahale hakkını kullanmış, 25 Aralık'ta Türk Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçaklarıyla Lefkoşa üzerinden ihtar uçuşu yapmışlardır. Bu durum Makarios'u korkutarak, EOKA çeteleri ile Yunan askerlerine ateşkes emri vermesine neden olmuştur⁴⁹.

Makarios 31 Mart 1964 tarihinde İttifak Antlaşmasını tek taraflı olarak feshedince; gerilimli günler tekrar yaşanmaya başlamıştır. Gerilimin artması silahlanmanın hız kazanmasına neden olmuştur. Ayrıca Yunanistan ABD'nin de onayını alarak adaya 5000 asker göndermiştir. 22 haziranda Grivas adaya dönmüş eski gücünü de kullanarak; kısa sürede adada denetimi sağlamıştır. Maalesef Cenevre Görüşmelerinin çıkmaza girdiği dönemden sonra adada sürekli iki taraf için silahlanma yarışı olmuş ve her an bir çatışma çıkabilme olasılığı meydana gelmiştir⁵⁰.

---

⁴⁶ M. Fırat Melek, (1997). *1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Siyasal Kitapevi, Ankara.

⁴⁷ Şeyma Dönmez, (2012), *Türk-Amerikan İlişkileri ve Türk Kamuoyuna Yansıması (1960-1965)*, Yüksek Lisans tezi (Yayınlanmamış), T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Çanakkale.

⁴⁸ *Hürriyet Gazetesi*, 25 Aralık 1963 Tarihli Baskı.

⁴⁹ H.Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:71, Ankara 1987.

⁵⁰ Fatmagül Kesiktaş, (2005), *Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965)*, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Isparta.

1.2.4.2 Londra Konferansı

Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili sorunları BM'ye taşıma çalışmasının başarısız olması Türkiye'nin elini rahatlatmış olsa da Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan anlaşmazlıkların sona ermesine neden olmamıştır. Tam tersine Yunanlıların isteklerinin kabul edilmemesinden dolayı Rumlar 1 Nisan 1955'te Kıbrıs'ta EOKA (Ellonikos Organismos Kypriakan Aganista) adında bir yeraltı örgütü kurmuş ve İngilizlere ve Türklere saldırılarda bulunmuşlardır. Kıbrıs Rum Millî Mücadele Örgütü anlamındaki EOKA'nın esas hedefi ilk önce İngilizleri Ada'dan atıp sonrasında Türkleri tamamen yok edip Kıbrıs'ı Yunanistan topraklarına katmaktır⁵¹. Kıbrıs'ta gelişen olayların bir bunalıma dönüşmesinden dolayı İngiltere doğu Akdeniz'in savunmasını ve Kıbrıs'ta yaşananları görüşmek amacıyla 30 Haziran 1955 tarihinde Türk ve Yunan devletlerine resmi bir çağrıda bulunmuş ve Kıbrıs sorunsalını çözmek amacıyla Londra'da bir konferans yapmayı kararlaştırmıştır. Üç devletin de ortak karar almasıyla konferans için 29 Ağustos 1955 tarihi kabul edilmiştir⁵².

İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin aralarında yapılmayı planladıkları görüşmelerin öncesinde Başbakan Menderes, 24 Ağustos 1955 tarihinde Liman Lokantası'nda yemek yerken Kıbrıs'la ilgili bir konuşma yapmıştır. Menderes, yapmış olduğu konuşmada Ankara'nın bu zamana kadar Türk-Yunan dostluğunun zarar görmemesi için sabrettiğini ve bu yüzden herhangi bir açıklamanın yapılmadığını ifade etmiştir. Menderes konuşmaya,

"Kıbrıs'ın Yunanistan topraklarına katılmadığı sürece gökler yere düşecektir. Hiç ihtimal vermek istemiyoruz ve böyle olacağına da olanak tanımıyoruz ancak, 28 Ağustos 1955 tarihinin Kıbrıs'taki Türklerin katliam günü olacağını terörist bir eda ile sürekli olarak duyurmaktadırlar. Biz, adada egemen olan İngiliz Hükümeti'nin görevini tamamıyla yapacağına inanıyoruz. Hareket anî olabilir, yerel hükümet hazırlıksız yakalanabilir, oradaki halkımız son derecelere kadar tahrik edilmiş, silahlanmış bir çoğunluk karşısında suçsuz, hareketsiz ve silâhsız kalabilir." şeklinde sert bir üslûp ile devam etmiştir⁵³

⁵¹ Koç, R. (2006). *Kıbrıs Basınında Kıbrıs Olayları*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

⁵² Dokuyan, a.g.e.

⁵³ Hüseyin A., (1997). *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Demokratlar Kulübü Yayınları No:13, Ankara.

İngiltere yapmayı planladığı bu konferansla sorunun BM'ye taşınmasını engellemeye ve aynı zamanda, adada yaşayan iki halkın da birbirlerine zarar vermelerinin önüne geçmeyi amaçlamıştır. Konferansın düzenlenmesinin İngiltere tarafından diğer bir hedefi de Türkiye'yi kendi tarafına alarak Rumların İngilizler için iddia ettikleri sömürgecilik iddiasından kurtulmadır. Neticede İngiltere, iki devleti birbirine karşı kullanıp zaman kazanarak daha fazla ödün koparmayı istemekteydi. Türkiye'nin adada yaşanan olaylar açısından taraf olduğu düşüncesini kabul ettirmek amacıyla iyi bir fırsat olarak gördüğü bu konferans davetini hemen kabul etmiştir. Diğer yandan Yunanistan Türkiye'nin taraf olmasından çekindiğinden dolayı çekinerek kabul etmiştir⁵⁴.

Bu görüşmelerin ister Türkiye'de isterse Yunanistan tarafında birtakım yankıları olması elbette bekleniyordu. Ancak Londra'da bu üç ülke arasında yapılan görüşmelerin 7 Eylül'e kadar sürdüğü ancak art arda yapılan toplantılara rağmen hiçbir sonuç alınamaması dikkat çekmekteydi. Enteresan bir gelişmedir ki bu esnada Türkiye'de 6 Eylülde, bilhassa İstanbul ve İzmir'deki Rum kökenli vatandaşlara karşı saldırılar başlamıştır⁵⁵.

---

⁵⁴ Dokuyan, a.g.e.

⁵⁵ İoannis G. Katapodis, *Teseris Eones (1996)*.Diplomatikis Drastiriotitos Ston Evropaiko Horo 1648-1959 (Avrupa Ülkesinde Dört Asırlık Diplomatik Faaliyetler 1648-1959), Eptalofos ABEE, Atina.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI ÖNCESİNDE TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİ

ABD, kuruluş sürecini tamamlayıp yönetim sisteminin oturmasından sonraki süreçlerde dünya gücü rolüne soyunmuştur. Bilhassa 1. Dünya savaşından sonraki süreçte savaşa katılmamış olmamasının avantajını her alanda görmüştür. Avrupa'nın güçlü devletleri savaştan çıktıklarında ekonomik açıdan oldukça yıpranmış durumdaydılar. Bu durum, ABD'nin dünyaya ağabeylik yapması için önemli bir fırsat olmuştur. Savaşa katılmamış güçlü bir ekonomiyle bir dünya gücü olarak sahneye çıkmaya başlamış Osmanlı Devleti ve sonrasında İngiltere gibi güçlü sömürgeci bir devletten kalan boşluğu doldurmaya başlamıştır. Sahip olduğu bu gücü dünya üzerinde egemenlik kurmaya ve kendisinin ön planda olduğu bir dış politika izlemiştir.

Başlangıçta Avrupa ile yaşadığı sorunları aşmış, Avrupa'nın Kuzey Amerika Kıtası üzerindeki etkisini kırmaya çalışmış bunun için de uzun yıllar kendisini izole etmek zorunda kalmıştır. Ülke çıkarlarını ne olursa olsun korumak istemiş, 1900'lerin başında deniz gücünü bir dünya gücü hâline getirerek, dünyanın diğer ülkelerine karışmaya başlamışlardır⁵⁶. ABD'nin istediği bu dünyaya hükmetme fırsatını 1. Dünya Savaşı altın tepside sunmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na diğer devletlere göre çok sonraları girmiş olan ABD, Osmanlı Devletiyle doğrudan savaş yapmamış olsa da bu dönemde ilişkiler kopmuş bir durumdaydı. 1. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra ABD'nin Türkiye politikası İtilaf Devletlerinin politikalarıyla benzer nitelikteydi. Başlangıçta, ABD resmi görevlilerini Türkiye'ye göndermiş, kapitülasyonlar gibi hususlarda İtilaf Devletleriyle benzer doğrultuda hareket etmiş olsa da Türkiye'ye karşı izlediği politikada, kendine ait farklı öncelikleri bulunmaktaydı. Kaldı ki yüzyıllardır Avrupa devletleriyle çatışma halinde olmasından dolayı; İngilizlerin önderliğinde galip devletler, Türkiye topraklarını paylaşırken, geçmişte Osmanlı Devleti ile bir çıkar

---

⁵⁶ Osman, Yalçın, (2013). *Amerika'n Toplumunun Oluşumu ve Güç Merkezi Olma Stratejisi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2013, 6/3, 419-449.

çatışması yaşamayan ABD, daha çok Türkiye topraklarında Hristiyanların durumlarıyla yakından ilgilenmiştir. Özellikle de Ermenilere odaklanan Amerikan yönetimi, yardım heyetleri çalışmalarıyla Türkiye’de çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Dolayısıyla Ermenilerin, mütareke döneminde ABD’nin Türkiye politikasında önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür⁵⁷.

Aslında ABD’nin Türkiye ile dostane ilişkileri, ABD'nin Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişki kurmaya başladığı 1831 yılına kadar gitmektedir. Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki ilk resmi diplomatik angajman ve tanıma girişimi, Kaptan James Biddle, David Offley ve Charles Rhind'den oluşan bir ABD müzakere ekibinin 11 Şubat 1830'da yaptığı görüşme ile gerçekleşmiştir. Bu görüşmede o dönemin Osmanlı Devletinin Hariciye Nazırlığına itimatnamelerini sunmuşlardır. Biddle, Offley ve Rhind, ABD ile Osmanlı Devleti arasında bir denizcilik ve ticaret anlaşması imzalamışlardır⁵⁸.

Birinci Dünya Savaşı'nın arkasından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ABD, 1927'de Türkiye Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştır. ABD ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler, 17 Şubat 1927'de karşılıklı nota alışverişi ile kurummuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise iki ülke arasındaki ilişkiler normale dönmeye başlamıştır⁵⁹. Bu doğrultuda 12 Temmuz 1947 tarihinde ABD ile Türkiye arasında Ekonomik ve Teknik İş birliği Anlaşmasının imzalanmasından sonra iki ülke arasındaki ilişkiler daha da ilerlemiştir. Ancak bu anlaşma aynı zamanda, Truman Doktrini'ni ve onun politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu politika kapsamında da silahlı azınlıklar veya dış baskılara boyun eğdirilmeye direnen özgür halklara destek olma şeklindeydi⁶⁰.

1945 yılının mayıs ayında Almanya'nın Müttefik kuvvetlere teslim olmasının ardından Avrupa Kıtası'nda beş yıl süren savaş son bulmuştu ancak bu savaş Uzak Doğu'da henüz bitmemişti. 1945 yılının ağustos ayında ABD, geliştirmiş olduğu nükleer silahları savaşın sonlarına doğru Japonya'ya karşı kullanmasıyla dengeler

⁵⁷ Coşkun, Yılmaz, (2017). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Olan Dönemde Genel Katlarıyla ABD'nin Türkiye Politikası ve Türk-Amerikan İlişkileri (1918-1922)*, Yeni Türkiye, 93/2017, ss.514-529.

⁵⁸ <https://tr.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/io/> (Erişim:31.05.2021)

⁵⁹ <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-the-united-states-of-america.en.mfa> (Erişim:31.05.2021)

⁶⁰ <https://www.state.gov/u-s-relations-with-turkey/#:~:text=U.S.%2DTURKEY%20RELATIONS,Republic%20of%20Turkey%20in%201927.> (Erişim:31.05.2021)

değişmiş ve savaş tüm dünyada sona ermiştir. Savaşın bitmesiyle de dünya siyasi anlamda yeniden uluslararası bir yapılanma sürecine girmiştir. Savaştan dolayı meydana gelen yıkımın sonucunda, savaş öncesinde Avrupa'nın merkezde olduğu dünya liderleri İngiltere, Fransa ve Almanya savaştan sonra dünya siyaset sahnesinde ikincil plana düşmüş, onlardan kalan boşluğu ABD ve Sovyetler Birliği doldurmuş, bu süreçten yararlanarak siyasi, ekonomik ve askeri güç bakımından dünya lideri konumunda iki büyük güç olmuşlardır⁶¹.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, Sovyetlerin Doğu ve Orta Avrupa ile Balkanlar üzerindeki komünistleştirme ve uydulaşma çalışmalarının yanında Yunanistan'da meydana gelen iç savaşta da komünistlerin yanında olması ve ayrıca Türkiye'den toprak ve üs talep etmesi, İran'daki askerlerini çekmeme konusundaki tavrı Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'ya yayılma siyaseti izlediğini göstermiştir. Bu durum, bölgelerdeki çıkarlarından dolayı İngilizlerin kaygılanmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan güç kaybederek çıkan İngiltere, Sovyetler Birliği gibi bir düşmanla tek başına baş edemeyeceğini anlamış, bölgedeki sorumluluklarını ABD'nin üzerine almasını, tüm batı blokunun çıkarları konusunda gerekli olduğunu görmüştür. Bu amaçla da 1946 yılının eylül ayında bir araya gelen İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin ve ABD Dışişleri Bakanı Byrnes, İngiltere Türkiye, Yunanistan ve İran'a yardım sağlayamazsa bu durumda yardımların ABD tarafından gerçekleştirilmesinin doğru olacağı konusunda fikir birliğine varmışlardır. Bu görüşmenin ardından da 21 Şubat 1947'de ise İngiltere'nin Washington Büyükelçisi, mali yılın sonu olan 31 Mart 1947 tarihinden itibaren İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yardımı keseceğini Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na bildirmişlerdir⁶².

Türkiye, bulunduğu konumdan dolayı güçlerin ele geçirme konusunda rekabet alanlarından birisi olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında birçok ülkenin ekonomik açıdan sorun yaşadığı ve zor günler atlattığı zamanlarda Türkiye, bu sorunların yanında bir de Soğuk Savaş'tan kaynaklanan ciddi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Soğuk Savaş'ta mücadele eden tarafların çok güçlü olmasından dolayı tek başına mücadele etmesi neredeyse imkânsız hale gelmişti. Bu yüzden de 1945 yılında Yunanistan dışındaki tüm Balkan Devletlerinin

---

⁶¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914–1980*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1988.

⁶² Uslu, Nasuh (2000). "1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi", *Avrasya Dosyası*, Cilt:6, Sayı:2, (Yaz 2000: ABD Özel Sayısı), s.96.

Sovyetler Birliği işgaline uğramasının sonucunda Türkiye, dikkatini Ortadoğu'ya kaydırarak bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiştir. Dış politikada uygulanan bu değişiklikler Türkiye'nin ve ABD'nin menfaatineydi. Dolayısıyla daha o zamanlardan yeni bir “güç dengesi” oluşturulmuştur. Bu şekilde Türkiye, menfaatlerini korumak amacıyla çok taraflı uluslararası topluluklara katılmaya başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, 1947'de Truman Doktrininin de etkisiyle batı bloğuna katılmıştır. Türkiye yaptığı bu hamlelerle de hem ekonomik hem de askeri konumunu 1948-Marshall Planı ile önemli ölçüde güçlendirmiştir. Ayrıca Türkiye bu vesileyle 1952 yılında “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü” olan NATO'ya üye olmuştur. Türkiye'nin yapmış olduğu bu hamle Sovyetlerin baskılarını daha kolay engelleme olanağına sahip olmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sayede Sovyetler Birliği'nin baskılarına karşı tepkiler NATO şemsiyesi kapsamında çok uluslu bir çerçevede sürdürölmüřtür⁶³.

II. Dünya Savaşı, o dönemde dünya genelinde ister savaşa katılsın isterse katılmasın birçok ülkenin ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Kaldı ki savaşa katılan ülkelerin ekonomileri bu savaşın getirdiği ekonomik durgunluktan daha fazla etkilenmiştir. ABD, II Dünya Savaşı sonrasına durgunlaşan ekonomisini ayağa kaldırmak ve Sovyet yayılmasının önünü kesmek amacıyla silah ve mühimmat satışına başlamıştır. ABD'nin yaptığı bu çalışma ile hem kendi ekonomisini canlandırmış hem de elinde bulunan modası geçmiş silahları satarak ekonomisine taze kan vermiştir. Ayrıca bu zamanda Avrupa ülkelerine verilen kredi 13 milyar Amerikan Doları kadardır. ABD'nin yapmış olduğu bu hamle sonucunu vermiş ve bu sayede dünya silah pazarında önemli bir pay sahibi olmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dönemde ABD'nin (1945–1974) dünya geneline açmış olduğu kredi miktarı 165 milyar Amerikan Dolarıdır. Bu kredinin sadece 45 milyar Amerikan Doları Avrupa'ya verilmiştir. Bunlardan ayrı olarak ABD, Avrupa'ya 18 milyar Amerikan Doları da yatırım yapmıştır. ABD dünya Avrupa ve geneline çok ciddi paralar aktarıp yardımlar yapmış olsa da Türkiye'nin ABD'den aldığı yardımlar toplam yardımlara göre oldukça mütevazı kalmıřtır⁶⁴.

---

⁶³ Omer Goksel Isyar, (2005). *An Analysis Of Turkish-American Relations From 1945 To 2004: Initiatives And Reactions In Turkish Foreign Policy, Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol.4, No.3.

⁶⁴ Yalçın O.(2009). *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi 1913-2009*, Hv.Bsm. ve Neş. Md.lüğü.

1945 yılından 1960 yılına kadar geçen süreçte Türkiye ile Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri düzelme sürecine girmiştir. Yine bu süreçle eş zamanlı olarak Türkiye ile ABD arasında iş birliği süreci oluşmuştur. Bu girişimler Türkiye'nin, 1949'da Avrupa Konseyi'ne tam üye olarak davet edilmesine ve ABD'nin Sovyetlere karşı Türkiye'ye tam desteğini ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. ABD bu doğrultuda Altıncı Filoyu Akdeniz'e göndermeye karar vermiştir. Buna karşılık Türkiye'de, 1950'de Kore Savaşı'nda Amerikan güçlerine destek olmak amacıyla Uzak Doğu'ya 4500 askerlik bir tugay göndermiştir. Türkiye bu kararı, Meclis'te herhangi bir oylama yapılmadan almıştır. Türkiye'nin bu jestine karşılık olarak ABD, Türkiye'ye açıktan destek vererek NATO'ya alınmasını sağlamıştır⁶⁵.

Türkiye ile ABD arasında balayı havasında geçen bu zamanlarda Kıbrıs'ta yaşananlara karşı ABD'nin tavrı soğuk rüzgârlar esmesine neden olmuştur. Çünkü 1960'ların başlarında Kıbrıs'ta yaşanan olaylara ABD, Yunan tezlerini destekleyen bir politika izlemiştir. Bu durum Türkiye'nin beklentilerinde değişmelere neden olmuştur. Çünkü ABD ve NATO'nun yaklaşımlarından sorunun hakkaniyetli bir şekilde çözülemeyeceğini anlamıştır. Bu yüzden dış politikada strateji değişikliğine gitmiş Sovyetlerle yakınlaşarak Kıbrıslı lider Makarios'u yalnızlaştırmaya çalışmıştır. Türkiye'nin izlemiş olduğu bu strateji etkili sonuçlar vermiştir. Sovyetler Birliği sonuç olarak bir müddet Enosis'e kapıları kapatmıştır. Bu gelişme, Türkiye açısından NATO ile anlaşmaların dışında gerçekleşen ancak sonuçları itibarıyla de oldukça tatmin eden bir gelişmeydi. Bu durum her ne kadar Türkiye ile ABD arasında bir kırılma noktası oluştursa da bu süreçten sonra ilişkiler düzelme sürecine girmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin tezlerini destekleyen öneriler sunmuştur. Bu önerilerden birisi olan 1965 tarihli planda, Kıbrıs Adası'nın iki toplum arasında bölme fikridir. Aslında bu öneri, Kıbrıs sorununa ABD'nin tavırlarında önemli değişimler olduğunu göstermekteydi. Bu değişimler doğrultusunda Amerikan Hükümeti 1965 yılındaki BM Genel Kurulu'nda Türkiye'nin lehine oy vermiştir. Yapılan bu oylamada dört devlet Türk yaklaşımını desteklemiştir. ABD'nin bu tavrında Türkiye'nin izlediği dış politika kadar, Makarios'un Sovyetlere ve bağlantısız devletlere yakınlaşma çalışmaları da etki

---

⁶⁵ Melvyn P. Leffler, (1985). *Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952*, "The Journal of American History, Vol. 71, No. 4.

etmiştir. Bu oylama aynı zamanda Washington'ın, Makarios'un izlediği politikalara karşı tepkisini de göstermekteydi⁶⁶.

İlerleyen zamanlarda Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde zaman zaman değişimler meydana gelmiştir. Özellikle ilişkilerin zayıflamaya başlaması noktasında Türkiye, ABD'ye karşı taraf olma eğilimi göstermiştir. Bu süreçte Türkiye NATO ile olan anlaşmalara da uyarak, Sovyetler Birliği ve bağlantısız devletler bloğu gibi bazı farklı yapılarla ilişkilere girişmiştir. Ancak Türkiye'nin izlediği bu strateji, ABD'nin bölgesel ve küresel menfaatlerine aykırı olan argümanları dile getirmekle sınırlı kalmıştır. Özellikle ABD'nin Vietnam politikası üzerinde yapılan eleştiri, Türkiye'nin izlemiş olduğu stratejilerden biridir⁶⁷.

Her ne kadar Türkiye, NATO ülkesi olsa ve ABD'den önemli miktarlarda silah alsada da askeri anlamda ABD'ye bağımlı olmaktan kurtulmak için çalışmalarda bulunmuştur. Bu amaçla da Askeri sanayide yerli üretim kaynakları oluşturulmaya çalışılmıştır. 1968'de alevlenen öğrenci protestolarında Türk insanı ABD'ye karşı tepki göstermiştir⁶⁸. Ayrıca Türkiye'nin talebiyle iki ülke arasında yapılan gizli anlaşmalar revize edilmiş ve İkili Savunma ve İş birliği Anlaşması kapsamına alınmıştır. Ayrıca Türkiye, bazı NATO üyeleriyle benzer bir şekilde ABD'nin desteklediği NATO-Çok Taraflı Nükleer Kuvvet Projesi'ne ilgi göstermemiştir. Bu ilgisizliğin bazı NATO müttefiklerine zararı olmuştur, eğer bu proje hayata geçmiş olsaydı, Batı Almanya başta olmak üzere birçok ülke nükleer silah konusunda ciddi avantajlar kazanabilirdi. Beklenenin tersine bu durumdan en çok kazançlı çıkan taraf Sovyetler olmuştur⁶⁹.

Türkiye, dış politikada bu kadar ciddi sorunlarla uğraşırken bir yandan da Kıbrıs konusunu takip ediyor, Kıbrıs'ta bulunan Türklerin haklarının korunması için mücadele ediyordu. Bu kapsamda Türkiye, ciddi bir şekilde Kıbrıs'a müdahale etmeye kararlıydı. Çünkü 1967'de Albay Grivas'ın ve EOKA'nın adada yaşayan Türklere yönelik vahşi saldırıları her geçen gün daha da artmaktaydı. ABD,

---

⁶⁶ İşyar, a.g.m., ss. 179-219.

⁶⁷ Kamuran Gurun, *Dis İlişkiler ve Turk Politikasi: 1939'dan Gunumuze Kadar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 531, 1983).

⁶⁸ Cengiz Candar, (2001). *Türklerin Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası*, (translated by Faruk Cakir), in Morton Abramowitz (ed.), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2001)., ss.169-219.

⁶⁹ İşyar, a.g.m., ss. 179-219.

Johnson'ın mektubunun içeriğini hatırlatarak bu müdahale isteğini desteklememiştir. Türkiye'de bu duruma tepki göstermiş, 1967 yılında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı esnasında Amerikan karşıtlığını vurgulamıştır. ABD'nin Türkiye'nin müdahale isteğine destek vermemesine bağlı olarak gösterilen tepki Türkiye'nin dış politikasında belirleyici olmuş, bu minvalde de Türkiye'nin ABD'nin Irak politikasında Türkiye'ye vereceği spesifik roller Ankara tarafından reddedilmiştir⁷⁰.

2.1 Truman Doktrini

Sovyet Birliği, İran, Türkiye ve Yunanistan'daki girişimlerinden etkilenen ABD Başkanı Truman başkanlığındaki ABD yönetimi, Orta Doğu ülkelerinin de Doğu Avrupa ülkelerinin başına gelenleri yaşamalarını önlemeyi kendisine bir görev olarak kabul etmiştir. Bu yüzden de Amerikan yöneticileri, İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'daki sorumluluklarını devralmaya karar verdiklerinde kamuoyunu ve kongre üyelerini ikna etmek için genelde Soğuk Savaş terminolojisini kullanmışlardır. Kongrede yapılan toplantıda Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson, komünistlerin Türkiye ve Yunanistan'da başarıya ulaşmasının onların dünyanın diğer yerlerinde de başarı elde edebilecekleri anlamına geldiğini belirtmiş: Başkan Truman ise "Truman Doktrini" olarak isimlendirilen meşhur konuşmasında iki ülkenin düşmesi durumunda oluşan karışıklığın ve düzensizliğin tüm Orta Doğu'yu etkileyeceğini ileri sürmüştür⁷¹.

Başkan Truman, kendisiyle özdeşleşen mesajı 12 Mart 1947 TBMM'de okumuştur⁷². Truman mecliste yapmış olduğu konuşmasında "Amerikan siyasetinin, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından harcanan çabalara ve dışa baskılara dayanabilme çabasında olan bağımsız milletleri destekleyeceği düşüncesindeyim." demiş ve Yunanistan'a ve Türkiye'ye ekonomik yardım yapmak amacıyla kongreden 400 milyon Amerikan Doları istemiştir. Truman, aynı zamanda, Yunanistan ve Türkiye'ye, iki devletin talep etmeleri durumunda göndermek amacıyla, sivil ve askerî personel gönderme iznini kongreden istemiş ve eğer tekrar paraya ve yetkiye ihtiyacı olursa, kongreyi mutlaka durumla ilgili bilgilendireceğini belirtmiştir. Truman sözlerine şöyle devam etmiştir:

---

⁷⁰ Işyar, a.g.m., ss. 179-219.

⁷¹ Uslu, a.g.m., s.96.

⁷² Oral Sander, (1989). *Siyasi Tarih I. Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e kadar*, Ankara, İmge Kitapevi.

“Eğer Yunanistan silahlı bir azınlığın kontrolü altına düşecek olursa, bu durum Yunanistan'ın komşusu olan Türkiye üzerinde ciddi ve anî etkiler oluşturacaktır. Bu durumda oluşabilecek, karışıklık ve kargaşa bütün Orta Doğu'ya yayılabilir”⁷³

Truman'ın talep ettiği yardım yasası, ABD Senatosu'nda 22 Nisan 1947'de 23'e karşı 67, ABD Temsilciler Meclisi'nde 8 Mayıs'ta 107'ye karşı 287 kabul oyuyla geçmiştir. Truman Doktrini, ABD'nin Türkiye'ye karşı olası bir Sovyet saldırısına askeri gücü de dâhil olmak üzere elindeki tüm olanakları kullanarak karşı koyma konusundaki net tavrını belgelemiştir. Truman, hatıralarında Hiroşima'ya atom bombası atılmasından sonraki en önemli kararının bu yardım kanunu olduğunu ifade etmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Alternatif, Yunanistan'ın kaybı ve Demir Perde'nin Doğu Akdeniz bölgesine kadar uzanmasıydı. Eğer Yunanistan kaybedilseydi Türkiye, komünizm denizinin ortasında savunmasız bir ileri karakol haline gelecekti. Milletimizin ideal ve gelenekleri, Yunanistan ve Türkiye'nin yardımına gitmemizi ve dünyanın neresinde olursa olsun bağımsızlık davasını desteklememizi gerektirmekteydi”⁷⁴.

ABD, 1946'da İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye verdiği borçları silmiştir. 1947 yılında ise Truman Doktrini ve daha sonra da Avrupa ülkeleri için geliştirilen Marshall Planı kapsamındaki yardımlara İkinci Dünya Savaşına fiilen katılmamış olmasına rağmen Türkiye'yi de dâhil etmiş ve ekonomik yardımlardan yararlanmasını sağlamıştır. Savaş şartlarında bozulan ekonomisini düzeltmesi için yapılan bu ekonomik yardımların asıl amacı, Türkiye'nin yayılan Sovyet tehdidine karşı ayakta kalabilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla Türkiye için bu yardımlar, ekonomik destekten daha çok, ABD'nin Sovyet tehdidine karşı Türkiye'yi yalnız bırakmayacağı siyasi mesajını vermesi bakımından önem arz etmektedir⁷⁵. Truman Doktrini, bir yandan yeryüzünün iki gücün etki bölgeleri şeklinde ayrıldığını ve Sovyetler Birliği'ne karşı ABD'nin karşı hamlelerinin başladığını ilan etmiş, Soğuk

---

⁷³ Seçil Özdemir, (2009). *Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları*, Yüksek Lisans tezi (Yayımlanmamış), T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Ankara.

⁷⁴ Uslu, a.g.m., s.96.

⁷⁵ Uğur Büyüktepe, (2006). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Müttefiklik Ve Stratejik Ortaklık Boyutlarının Karşılaştırmalı Analizi*, Yüksek Lisans tezi (Yayımlanmamış), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı, Trabzon.

Savaş'ın ilk kıvılcımlarını oluşturmuştur. Diğer taraftan Doğu Avrupa ve Balkanlardaki kutuplaşmayı da net bir şekilde göstermiştir⁷⁶.

Truman doktrini, Türk Dış Politikasında belirgin farklılıklar oluşturmuştur. Türkiye, bundan sonra bütün dış politika stratejisini Batıya sıkı sıkıya bağlanma esasına dayandırmış, bu sebeple de Batı tarafından kurulan hemen bütün askeri, ekonomik ve siyasal kuruluşlara katılmayı temel amaç olarak görmüştür⁷⁷.

Truman Doktrini'nin Türkiye'nin uluslararası arenada izlediği politikalardaki değişikliğe olan etkisinin somut bir örneği de Türkiye'nin Filistin sorunundaki tavrında olmuştur. Truman doktrinine kadar Arap Devletlerinin politikalarını destekleyen Türkiye'nin politikalarında değişiklikler görülmeye başlamıştır⁷⁸. Truman Doktrini'ne kadar Arap ülkelerinin özellikle Filistin konusundaki siyasetlerini destek olan Türkiye, ABD'de yardım almaya başladıktan sonra ABD'nin de etkisiyle bu konudaki siyasi tutumunu değiştirmeye başlamıştır⁷⁹. Bu durum Türkiye'nin gerek kuzey gerekse güney komşularıyla ilişkilerinde artık tamamen batı paralelinde politikaların sergilenmesi ile sonuçlanmıştır⁸⁰.

1947'de açıklanan Truman Doktrini çerçevesinde verilmeye başlanan yardımlar, bağımsızlıklarını korumaya çalışan milletlere, askeri ve ekonomik yardımlarla destek olarak komünizmi durdurmayı amaçlamaktadır. ABD'nin Türkiye'ye verdiği yardımlardan sonra iki devlet arasındaki ilişkiler her geçen gün daha da ilerlemiştir. Bu ilişkiler iki devletin de üye olduğu NATO ittifakı tarafından çizilmiş ve süregelen gelişmelerin etkisi altında kalmıştır. İki ülkenin siyasi ve askeri ilişkilerindeki temel prensipler NATO çerçevesinde imzalanan çeşitli antlaşmalarla belirlenmiştir⁸¹.

---

⁷⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih I. Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e kadar*, Ankara, Imge Kitapevi, 1989.

⁷⁷ Özdemir, a.g.e.

⁷⁸ Özdemir, a.g.e.

⁷⁹ Bağcı Hüseyin, (2001). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, ODTÜ Yay, Ankara.

⁸⁰ Özdemir, a.g.e.

⁸¹ Recep Cengiz, (2009), *NATO'ya Giriş Sürecinde Türk Amerikan İlişkileri ve Amerikan Askeri Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkisi*, Doktora tezi (Yayımlanmamış), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Ana Bilim Dalı, Ankara.

2.2 Marshall Planı

Avrupa devletleri II. Dünya Savaşı'ndan çıktıklarında ekonomik açıdan oldukça zor durumdaydılar. ABD bu duruma karşılık Avrupa devletlerini kurtarmaya yönelik bir çalışma başlatmıştır. Marshall Planı denilen bu çalışma 1948 yılında uygulamaya geçirilmiştir. Marshall Planı kapsamında Avrupa Kıtası'ndaki ülkelerin ekonomilerini canlandırmak ve savaşta yıkılan ülkelerini yeniden eski haline getirmek için gerekli finansal desteği sağlamak üzere 15 milyar Amerikan Dolarından fazla yardım yapılmıştır. Bu çalışma adını planı ortaya atan dönemin ABD Dışişleri Bakanı olan George C. Marshall'da almıştır. Plan, savaşta ağır bir şekilde yıkıma maruz kalmış şehirleri, altyapılarını ve fabrikaların yeniden yapılması için ve Avrupalı ülkelerin kendi aralarındaki ticari engellerin ortadan kaldırılması için dört yıl boyunca yapılacak yardımlardan oluşmaktaydı. Yapılan bu yardımların iki temel amacı bulunmaktaydı. Bu amaçlardan ilki Avrupa Kıtası'nda savaştan dolayı zarar gören ticari hayatı canlandırmak, diğeri ise komünizmin Avrupa'da yayılmasını engellemektir. Marshall Planının yürürlüğe girmesiyle, ABD'nin ve Avrupalı müttefiklerinin, Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkelerin önemli bir kısmını etkisi altına alan Sovyetler Birliğiyle arasında geçen Soğuk Savaş'ın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Marshall Planının günümüze yansıyan diğeri bir önemli sonucu da Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri arasında 1949'da kurulan ve askeri bir ittifak olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün bilinen adıyla NATO'nun kuruluşunu tetikleyici görev görmesidir⁸².

Marshall planı sadece ekonomik boyutu olan bir plan olmayıp olayın insani boyutu vardı. Çünkü savaşta Büyük Britanya, Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika'nın önde gelen sanayi ve kültür merkezlerinin çoğu yıkılarak yerle bir olmuştu. Plan kapsamında ABD Dışişleri Bakanı Marshall'a sunulan raporlarda Avrupa'nın bazı kısımlarında gıda eksikliklerinin yaşandığını ve halkın kıtlığın eşiğine gediği belirtilmiştir. Çünkü savaş nedeniyle birçok yerde çiftçiler üretim yapamamışlardı. Savaşta karayolları, demiryolları ve limanlar zarar görmüş ve nakliye filoları zarar görmüştür. ABD'nin II. Dünya Savaşı'nda meydana gelen çatışmalardan belirgin bir zarar görmemiş olması onu birçok yönden avantajlı konuma getirmiştir. Marshall Planı kapsamında koordine edilen yeniden yapılanma, katılımcı Avrupa Devletlerinin

---

⁸² <https://www.history.com/topics/world-war-ii/marshall-plan-> (Erişim: 31.05.2021)

1947'nin ikinci yarısında yaptığı bir toplantıda formüle edilmiştir. Davetler özellikle Sovyetler Birliği ve onun uydu devletlerine gönderilmişti. Ancak, ABD'nin kendi ulusal işlerine karışmasından korktukları için bu plana katılmak istememişlerdir. Başkan Harry Truman, 3 Nisan 1948'de Marshall Planını imzalamıştır. Plan kapsamında yapılan yardımlar İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Batı Almanya ve Norveç dâhil olmak üzere 16 Avrupa ülkesine dağıtılmıştır. Yapılan yardımların ABD'nin GSMH'sinin yüzde 5'lik kısmına karşılık gelmesi ABD'nin Avrupa karşısında ne kadar cömert bir şekilde davranabildiğini, aynı zamanda komünizmin de önünü ne kadar çok kesmek istediğini göstermektedir⁸³.

Marshall Planı kapsamında yapılan yardımlardan sonra, Amerikan şirketlerinin, 1929-1940 arasındaki dönemde yüzde 1,5 artan Avrupa yatırımları 1947-1950 yılları arasında, madencilik sektöründe yüzde 38, sanayi ürünlerinde yüzde 58, petrol ürünlerinde yüzde 143 artmıştır. Bu daha sonraki süreçte de sürmüştü, 1950-1970 yılları arasında, Amerikan şirketlerinin Latin Amerika'daki yatırımlarında yüzde 320, Asya'da yüzde 556 artış göstermişken, Avrupa'da yapılan bütün yatırımlarda bu oran yüzde 1400 olmuştur. Bu süreçte Avrupa'da şubesi olan ABD bankalarının sayısı da 6'dan 72'ye yükselmiştir⁸⁴.

Ekonomik İş Birliği Konferansı'na Türkiye katılarak mevcut ekonomik durumu konusunda gerekli bilgileri vermiş ve savaş sonrasında ekonomik olarak kalkınabilmesi için ülkesine yardım yapılmasını istemiştir. Çünkü Sovyetler tarafından sürekli tehdit altında bulunan Türkiye, II. Dünya Savaşı bittiği halde 600.000 kişilik ordusunun mevcudunu koruyarak, hazır bulundurmaya zorunda kalmıştır. Bu durum Türkiye bütçesinin neredeyse yarıdan fazlasının tükenmesine neden olmuştur. Başlangıçta Türkiye'nin plana dâhil olma isteği ABD'liler tarafından kabul görmemiştir. Çünkü uzmanlar Marshall Planının milli ekonomik kalkınma programının finansmanı olmadığını, savaştan zarar görmüş Avrupa Devletlerinin kalkınması amacıyla hazırlanmış bir plan olduğunu belirtmişlerdir⁸⁵. Ancak yapılan yardımlara Türkiye'nin de dâhil olabilmesi için ABD Dışişleri Bakanlığı farklı bir formül aramıştır. Sonuç olarak bulunan bu formül Dışişleri

⁸³ <https://www.marshallfoundation.org/marshall/the-marshall-plan/history-marshall-plan/> (Erişim: 31.05.2021)

⁸⁴ Erhan Çağrı, (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Cilt:51 Sayı:01*, s.s.12.

⁸⁵ Özdemir, a.g.e.

Bakanı George Marshall'ın, 5 Haziran 1947 günü Harvard Üniversitesi'nde verdiği bir konuşmada açıklanmıştır. Bu formüle göre Avrupa Devletleri ilk önce kendi aralarında ekonomik iş birliği ortamı oluşturarak birbirlerine yardımcı olmalıydılar. Bu genel iş birliği sonunda meydana gelen eksiklikleri kapatmak için ABD yardım etmeliydi. Bunun için de her şeyden önce bir iş birliği programı hazırlanmalıydı⁸⁶.

Ekonomik açıdan zor bir durumda olan Türkiye'ye yapılan bu yardımların altında yatan başlıca gerekçe, müttefik ülke Türkiye'nin olası bir Sovyet saldırısı durumunda en azından kendisine gerekli yardımlar gönderilene kadar Sovyet işgaline dayanabilecek askeri ve ekonomik güce ulaşmasını sağlamaktır. Bunun yanında Türkiye'de kurulmaya başlanan Amerikan askeri üslerinin güvenliğini sağlamak ve ayrıca bu üslerin NATO'nun amaçları dışında Orta Doğu'daki birtakım siyasi gelişmelere müdahale etmek için de kullanılması gerektiğinde Türk kamuoyunda meydana getireceği tepkiyi azaltmak, Türkiye'yi NATO içerisinde tutmak ve Bağdat Paktı gibi yeni güvenlik yapılanmalarına öncülük etmeye teşvik etmek, Bağlantısızlar Hareketi gibi oluşumlara kaymasına ise engel olmak amacıyla oldukça pragmatik bir şekilde kullanılmış ve uzun yıllar Türk-Amerikan ilişkilerinin önemli bir unsuru olarak ta varlığını korumuştur⁸⁷.

Türkiye, yapılan ABD'nin ekonomik ve teknik yardımı, 1950-1955 yılları arasında ekonomik canlanmayla sonuçlanmış, refah seviyesi artan Türk halkının, yeni tüketim ihtiyaçları ortaya çıkmış ve bu ihtiyaçların temini de DP hükümetinin temel politikalarından birisi haline gelmiştir. Bu ortamda, yerli ve özel sermayeye yatırım alanları açılmış ve az da olsa yabancı sermaye ülkeye gelmeye başlamıştır. ABD'li tarım uzmanlarının inceleme ve tavsiyeleri sonucunda; depolama, ulaştırma ve pazarlama faaliyetlerine önem verilmiş, çok sayıda traktör ithal edilmiş ve bu politikanın sonucunda da tarımsal üretimde de 1953 yılında yüzde 50'lik bir artış kaydedilmiştir.⁸⁸

---

⁸⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt I-II, (1915–1995), a.g.e.

⁸⁷ Çağrı Erhan, (2001). *"ABD ve NATO ile İlişkiler: 1945-1960 Dönemi"*, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Ed. Baskın Oran, Birinci Cilt:1919-1980, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

⁸⁸ Cengiz, a.g.e.

2.3 Kıbrıs'taki Gelişmeler

Türkiye'de Demokrat Parti (DP), 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. (DP) iktidardaki ilk anlarından itibaren Yunanistan'la komşuluk ilişkilerini iyi bir şekilde sürdürebilmek amacıyla iki ülke arasında Kıbrıs'la ilgili herhangi bir sorun olmadı yönünde beyanlarda bulunmuştur. O dönemde Kıbrıs'ın halen İngiltere'nin yönetiminde olmasından dolayı, DP hükümeti o dönemde bu sorunu gündeme getirmek istememiştir. Ancak adadaki şartlar değişirse tavrının da değişeceğini belirtmiştir. Konuyla ilgili DP'nin Dış İşleri Bakanı olan Fuat Köprülü'nün yapmış olduğu şu açıklama bu hususa işaret etmektedir: *“Hiç yokken ortaya bir Kıbrıs sorunu çıkarmaktan vazgeçin. Çıkarırsanız bizi karşınızda bulacaksınız. Kıbrıs'ta nedenlerini bizim anlayamadığımız yahut anlamak istemediğimiz emellerinizi nasıl olsa gerçekleştiremeyeceksiniz. Türkiye bu izni size asla vermeyecektir. Resmi beyanlarımızda Türkiye için Kıbrıs diye bir dava yoktur diyeceğiz. Fakat ister istemez bu sabrın da bir sonu olacaktır.”*⁸⁹

Türkiye'nin dış politikada bu şekilde bir strateji izlemesinde, Sovyet Birliği yayılmacı baskılarına karşılık olarak ülkenin varlığını, güvenliğini ve sürekliliğini sağlama isteği etkili olmuştur. Türkiye bu doğrultuda 1952-1954 yılları arasında NATO'ya girerek elde ettiği güvenliğin daha da arttırılmasına ve güçlendirilmesine çalışmıştır. Ancak Yunanistan'ın İngiltere'den adaylığı resmi olarak istemesine rağmen, Türkiye'nin Yunanistan'la Balkanlarda ittifak yapma çabalarını Kıbrıs sorununa başta pasif kalarak ve zaman kaybetmesiyle sonuçlanmıştır⁹⁰

Türkiye'deki mevcut hükümetin konuyla ilgili pasif tavrına karşılık, Makarios'un girişimleri ve uyguladığı baskılarla Yunanistan, 1954 yılının mart ayından itibaren İngiltere'den Kıbrıs'ın Yunanistan topraklarına katılmasını istemeye başlamıştır. Ankara'nın kayıtsızlığından daha da cesaretlenen Yunanistan işi daha ileriye taşımış bu talebini 3 Mayıs 1954 tarihinde de Yunanistan Başbakanı Papagos tarafından BM Genel Kurulu'na götürmeyi istediğini dile getirmiştir. Ancak bu gelişmelerden Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ciddi endişe duymaktaydı ve bu endişelerini dile getirerek Ankara'dan yardım talep etmiştir. Kıbrıs Türklerinin bu

⁸⁹ Bağcı, H. (2007). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları.

⁹⁰ Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

talebine karşılık Türkiye, Atina Büyükelçiliği üzerinde Yunan Hükümeti'ne nota vererek adadaki statükonun korunması gerektiğini, eğer adayla ilgili geleceğe yönelik bir çalışma yapılacaksa Türkiye'nin de bu konuda taraf olması gerektiği ve sorunun BM'ye götürülmesinin Türkiye'nin, Yunanistan'la olan ilişkilerini olumsuz etkileyeceğini bildirmiştir⁹¹.

Yunan Hükümeti, Türkiye'nin verdiği bu notayı dikkate almayarak, Kıbrıs'a kendi geleceğini belirleme ya da diğer adıyla self-determinasyon hakkının verilmesi gerektiği konusunun, BM Genel Kurulu'nda görüşülmesi isteğiyle 20 Ağustos 1954'te bir çalışma yapmıştır. Ancak Yunanistan bu çalışmalarından herhangi bir sonuç alamamış, 17 Aralık 1954 tarihinde yapılan genel kurulda oy çokluğu ile *“halkların eşit hakları ve kendi kendini yönetim ilkesinin BM gözetimindeki Kıbrıs ahalisi için uygulanması meselesinin daha fazla görüşülmemesine”* karar verilmiştir⁹².

Kıbrıs konusunda yaşananlardan sonra diğer bir gelişme de Türkiye tarafında bu konuyla ilgili Fatin Rüştü Zorlu'nun 27 Temmuz 1954 tarihinde özel olarak görevlendirilmesidir. Bu görevlendirmeyi bizzat Başbakan Adnan Menderes istemiştir. Bir diğer görevlendirme de Fuat Köprülü'nün Başbakan yardımcısı olarak atanmasıdır. Fatin Rüştü Zorlu'nun konuyla ilgili verdiği bir demeçte, *“Kıbrıs'ın durumunun Türkiye'yi çok yakından ilgilendirdiğini ve adanın hukuki statüsü değişecekse Türkiye'nin düşüncesinin alınmadan bunun gerçekleştirilemeyeceği”* ni açıklaması dikkat çekmiştir⁹³.

2.3.1 Johnson Mektubu

ABD Başkanı Johnson'un Türkiye'nin Kıbrıs'a tek taraflı müdahale etme tehditlerini yumuşatmak için Türkiye Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e gönderdiği bir mesajda barışçıl çözümleri destekleyeceklerini belirtilmişlerdir. ABD her ne kadar Kıbrıs'taki çatışmalardan kaygı duymuş olsa da soruna müdahale etmeye gerek

---

⁹¹ Stephen G. Xydis, *“Toward Toil and Moil in Cyprus”*, The Middle East Journal, Vol. 20, No 1 (Winter 1966).

⁹² Değerli, E.S. (2012). *Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950–1960)*, Gazi Akademik Bakış, Cilt 6 Sayı 11, ss. 85-101.

⁹³ Sakin, S., Dokuyan, S. (2013). *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı)*, 2. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

duymamıştır. Sorunun üç NATO devletinin aralarında gerçekleştireceği diplomatik görüşmelerle çözülmesini istemiştir⁹⁴.

1965-1980 yılları arasında kalan dönem Türk dış politikasında “*Yeni Dönem*” olarak adlandırılmış ve dış politikada farklı açılımların yapıldığı bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde genelde ABD'ye karşı olup, bağımsızlığını yeni kazanmış olan ülkelerle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış, Sovyetlerle olan ilişkilerin en üst seviyeye çıktığı bir dönem olmuştur. Özellikle de Johnson mektubunun sonrasında Türk halkında ABD karşıtlığının artması Amerikan askeri personeli ile problemler çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki bu durum 1968'de, 24000 olan Amerikan askeri sayısının 1970'de 16.000'a indirilmesiyle sonuçlanmıştır. Aynı zamanda bu süreçte Türkiye, NATO bünyesinde oluşturulmuş olan çok taraflı nükleer deniz gücüne katılma konusunda fikir değişikliğine giderek katılmaktan vazgeçmiştir⁹⁵.

Türk-Amerikan ilişkileri, tarihsel anlamda birçok politika veya anlaşma bağlamında zaman zaman iki ülke arasında ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Dış politika açısından değerlendirildiğinde her zaman muhtemel olan bu konunun iç politika malzemesi olarak kullanılmaması gerektiğidir. Ancak Türkiye’de bu konu hep birbirine karıştırılmıştır. 1965 genel seçimlerinde başarı kazanan İşçi Partisi (İP) dış politikaya yönelik görüşlerini ABD ve NATO karşıtlığı üzerinden dile getirmiştir. Özellikle de 1965-1971 yılları arasında batı karşıtlığı fikri üniversitelerde ve birçok farklı şehirde gösterilere neden olmuştur. Bu şartlarda yönetime gelen Adalet Partisi, ABD ile olan karşılıklı ilişkilerini tekrar gözden geçireceğini belirtmiştir. Buna karşılık ABD tarafı da Soğuk Savaş’ın başından beri Türkiye yapılan askeri ve ekonomik yardımları ertelediğini belirtmiştir. Her iki ülkenin takınmış olduğu bu tutum geçmişten gelen birtakım sorunlarla da birleşerek ilişkilerin zayıflamasına neden olmuştur⁹⁶.

Kıbrıs’ta gelinen noktada, Türkiye’nin adadaki Türklerin haklarını korumak için askeri müdahale yolunu dahi seçeceğinin sinyalini vermesi, ABD Başkanı Johnson’un İsmet İnönü’ye ağır bir mektup yazmasına neden olmuştur. Başkan Johnson, mektubunda Türkiye’nin yaptığı anlaşmalara bağlı olarak yasal bir hakkını

⁹⁴ Dönmez, a.g.e., s. 163-198.

⁹⁵ Balcı, A. (2013). *Türk Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.

⁹⁶ İlyas, a.g.m. ss.163-177.

kullanmak amacıyla yapacağı bir girişim yüzünden herhangi bir nedenle Sovyet taaruzuna maruz kalırsa bunu “*casus foederis*”⁹⁷ saymayacağını ifade etmiştir. Kuzey Atlantik Anlaşması'nın açık hükümleri ile çelişen bu yorum NATO Anlaşması'nın özünü oluşturan müttefik bir ülkenin saldırıya maruz kalması halinde diğer üyelerin ortak savunma sağlama garantisini Başkan Johnson'ın mektubu ile sulandırılması anlamına gelmektedir. Ayrıca ABD Başkanı Johnson'ın, göndermiş olduğu mektupta Kıbrıs'a gerçekleştirilecek bir harekâta ABD'nin Türkiye'ye verdiği silahların kullanılmasını istemediklerini de ifade etmiştir⁹⁸.

Türkiye, Garanti Antlaşması'na göre, Kıbrıs'a müdahale hakkının olmasına rağmen böyle bir girişimde bulunmamıştır. Başbakan İsmet İnönü'nün 3 Ocak 1964'te TBMM'de bu konuda yaptığı açıklama şu doğrultuydu: “*Türkiye Kıbrıs'taki olaylara anında müdahale edemezdi, çünkü Garanti Antlaşmasına göre Yunanistan ve İngiltere'yle diplomatik görüşmeler bulunması gerekiyordu. Bu iki devlet ortak barış gücü oluşturulmasını önerdiklerinde Türkiye'nin onların önerisini kabul etmekten başka seçeneği yoktu*”⁹⁹.

Kıbrıs konusunda Türkiye ile ABD arasında görüş farklılıklarının olduğu birçok kaynakta geçmektedir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs adasındaki Türk toplumunun hakları konusunda da ABD, Türkiye'den farklı düşüncelere sahipti. Türkiye adadaki Türk toplumunun hakları konusunda oldukça hassas iken ve bu konuda ABD'den kısmen de olsa destek beklerken, ABD, Yunanlıların tezine daha yakın durmayı seçmiştir¹⁰⁰.

Johnson Mektubu, yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından bu yana kurulan dinamiklerin değişmesi bakımından önemli bir iz bırakmıştır. Çünkü, Lyndon B. Johnson tarafından yazılan bu mektup, Türkiye'nin Kıbrıs'a olası operasyonuna tepki göstermekteydi. Türkiye, Kıbrıs'ta öncelikle üç nedenden dolayı üç operasyon

---

⁹⁷ Casus Foederis, Latince'de "bir anlaşmanın uygulanabilir ve bağlayıcı hale geldiği koşul" anlamına gelmektedir. Diplomatik anlamda, müttefiklerden birine bir saldırı olması durumunda ittifak şartlarının yürürlüğe girdiği ve topyekün harekete geçilmesini öngören durumu açıklar. (Wikipedia)

⁹⁸ Büyüktepe, a.g.e.

⁹⁹ Süha Bölükbaşı, *Superpowers and the Third World; Turkish – American Relations and Cyprus*, University Press of Amerika, New York 1988, ss. 411-434.

¹⁰⁰ Uğur Büyüktepe, (2006). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Müttefiklik ve Stratejik Ortaklık Boyutlarının Karşılaştırmalı Analizi*, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı, Trabzon.

olasılığını belirtmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs sorunundaki bu tutumuna karşılık olarak, Kıbrıslı Türklere yönelik vahşet artmıştır. Yapılan tüm diplomatik çalışmalara rağmen Kıbrıs konusunda barışçıl bir çözüme ulaşılamaması Türkiye'nin umutsuzluğa kapılmasına neden olmuştur. Türkiye'nin ABD'nin olaya tarafsız bir şekilde yaklaşarak sorunun çözümüne katkıda bulunmak yerine Johnson'un göndermiş olduğu tehditler de içeren mektubu, Türkiye'nin sorunu kendi imkânlarıyla çözmesinin gerekliliğini ortaya koyuyordu. Mektupta Türkiye'yi rahatsız eden en önemli nokta, ABD'nin olası askeri müdahalede Türkiye'nin yanında yer almayacak olmasıydı. ABD'nin Kıbrıs olayına bakış açısını öğrendikten sonra Türkiye'deki gazete ve televizyon programları ağırlıklı olarak ülkeyi hedef almıştır. Türkiye'deki bu hayal kırıklığının bir sonucu olarak, ABD karşıtı politika' ve Türkiye'nin NATO üyeliği konusundaki tartışmalar Türkiye'de daha popüler hale gelmiştir¹⁰¹.

Gerginliğin daha çok artması arttığı ve çok sayıda katliamın yaşandığı günler; Kıbrıs sorununda önemli bir dönüm noktası olmuş ve daha sonraları bu olaylar Kanlı Noel olarak adlandırılmıştır. 1963 Kanlı Noel olaylarından dolayı, Türk halkı silah zoru ile yönetimden atılmıştır. Sadece Rumlardan oluşturulan Bakanlar Kurulu, Temsilciler Meclisi, Kamu Yönetimi ile Anayasa bakımından gayrimeşru bir yönetim meydana getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Kıbrıs Rum yönetiminin Kıbrıs Türk halkını temsil etmek hak ve yetkisi bulunmamaktadır¹⁰².

Tüm bu gelişmeler Kıbrıslı Rumların bir tek amacı olduğunu göstermektedir. Bu amaç, Kıbrıs Türklerine anayasada verilen hakları geri alarak, Enosis'i gerçekleştirmektir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için EOKA'nın ileri gelenlerinden Akritas takma adını kullanan Yorgacis bir plan hazırlaması için işbaşına getirilmiş, hazırlanan plan bu Makarios tarafından onaylanmış ve adına da Akritas Planı denilmiştir. Planın asıl amacı, Kıbrıs'ın Yunanistan'da kalmasını sağlamaktı. Ama Kıbrıslı Türklerin direnişi bu planın uygulanmasında birçok

---

¹⁰¹ Yasemin Ece Kalender, (2019), *Turkish-American Relations From 1964 To 1980: The Period Of Crisis*, Master Thesis (Unpublished), The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Ankara.

¹⁰² H. Fikret Alasya, a.g.e.

aksaklığın meydana gelmesine neden olmuş; bu durum Türklere zaman kazandırmıştır¹⁰³.

Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin sonrasında, Türkiye adadaki mevcut durumu çözmek için çalışmalara başlamıştır. Başbakan İsmet İnönü, Yunanistan ve İngiltere'ye ortak müdahale ile adadaki duruma el koyulmasının gerektiğini belirtmiş, ABD'nin de bu mesele ile ilgilenmesini istemiştir. Ancak ABD, Kıbrıs sorununa dair bazı sıkıntılar olsa da bu konuya mesafeli yaklaşmış, her iki tarafa da eşit davranmaya çalışmıştır. Bu durum, Türkiye'de hayal kırıklığına neden olmuş, sorunun çözümüne ilişkin ABD'den yardım alamayacağını anlamıştır¹⁰⁴.

ABD'nin bu tavrı, Türk Hükümetinde rahatsızlığa ve tepkilere neden olmuş ve Türkiye'yi Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini tekrar gözden geçirmeye teşvik etmiştir. Türkiye'nin, dış politikasında biri müttefiki diğeri komşusu olan iki süper güçle aynı anda dargın kalma gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle de Türkiye'nin dış politikasına yeni bir boyut kazandırmak amacıyla Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzeltmesine karar verilmiştir. 1965 yılının kasım ayında Türkiye Dış İşleri Bakanı Moskova'yı ziyaret etmiş ve bu ziyaret Sovyetler Birliği Kıbrıs'ta iki ayrı milli topluluğun varlığını kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca 1965 yılında Sovyet Parlamentosundan bir heyet Türkiye'yi, sonrasında da aynı yıl içinde Türkiye Başbakanı Moskova'yı ziyaret etmiştir. 1966 yılında Sovyet Başbakanı Kosigin Ankara'yı, Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel de Moskova'yı ziyaret etmiştir¹⁰⁵.

1964 yılından sonraki süreçte Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler devamlı yükselen bir ivme gösterirmiş, ancak Türk-ABD ilişkilerinde sorunlar yaşanmıştır. Türkiye, ABD'nin, nükleer silahların kullanımında diğeri NATO müttefiki ülkeleri de işin içine dâhil etmek istediği için geliştirdiği Çok Taraflı Nükleer Güç'e (Multi Lateral Force: MLF) katılmayı 1965 yılı ocak ayında Sovyet Parlamento heyetinin ziyareti sırasında reddetmiştir. Türkiye, NATO'ya bağlı askeri güçlerinin artırılmasına yönelik istekleri ve ertesi ay da ABD'nin nükleer denizaltılarından Savannah'ın İstanbul'u ziyaretini de reddetmiştir. Eylül ayında dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık, BM Genel Kurulu açılış konuşmasında ülkesinin Vietnam'da kuvvet kullanımına karşı olduğunu söyleyerek dolaylı yoldan

---

¹⁰³ Dönmez, a.g.e., s. 163-198.

¹⁰⁴ Dönmez, a.g.e., s. 163-198.

¹⁰⁵ Dönmez, a.g.e., s. 163-198.

ABD'nin bu tutumunu eleştirmiştir. 1966 yılında ise Türkiye, o zamana kadar ABD ile imzalanan ve sayıları 91'i bulan ikili anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesini istemiş, sorun olmaya başlayan ABD'ye verilen askeri üs ve imtiyazlarının sınırlandırılmasını istemiştir. Ayrıca Türkiye 1966 yılına kadar ABD'ye ait uçaksavar füzelerini taşıyan savaş gemilerin Boğazlardan geçerek Karadeniz'e çıkmasında herhangi bir sakınca görmemişken, bu dönemden sonra kısıtlayıcı tavırlar koymuştur¹⁰⁶.

2.4 Altı-Yedi Eylül Olayları

Londra'da görüşmelerin devam ettiği bu süreçte Türkiye'nin bu görüşmelerde elini zayıflatacak bir gelişme İstanbul ve İzmir'de yaşanmıştır. Tarihler 5 Eylül 1955'i gösterdiğinde gece vakti Atatürk'ün evinin bulunduğu bahçenin yakınında bir bomba patlamıştır. Arkasından da radyodan yapılan yayınlara saat 13.00 haber bülteninde Atatürk'ün Selanik'te doğmuş olduğu ev ile Türk Konsoloslugu arasında bir bomba patladığı duyurulmuştur. İstanbul Ekspres Gazetesi aynı gün içinde saat 16.00'da ikinci baskı yaparak haberi büyük puntolarla ve ayrıntılı bir şekilde "*Atamızın Evi Bomba ile Hasara uğradı*" manşetiyle vermesi, Türk siyaset tarihine "*6-7 Eylül olayları*" olarak kaydedilen kalabalıkların sokağa dökülmesine neden olan provokatif eylemin kıvılcımı ateşlenmiştir. Olaylar gerçekleştiği zaman yönüyle de mevcut hükümeti oldukça zor bir duruma düşürmüştür. Hükümet dış politikada Kıbrıs gibi önemli bir sorunla, içeride de ekonomik sıkıntılarla ve parti içindeki muhaliflerle mücadele ederken, gerçekleşen bu olaylar Kıbrıs konusunda sıkıntılı bir duruma düşürmüştür. Olayların gerçekleştiği gün İstanbul'da birçok uluslararası kongre yapılmaktaydı. Gerçekleşen bu olaylar yüzlerce yerli ve yabancı gazetecinin gözü önünde meydana gelmiştir.¹⁰⁷

İstanbul'da bulunan öğrenci dernekleri, Kıbrıs Türk Cemiyeti çatısı altında, Taksim Meydanında Yunanlılar tarafından Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalanmasını protesto etmek için toplanmışlardı. Meydanlara toplanan bu insanlar, ellerinde bayrak ve Atatürk posterleri "*Kıbrıs Tüktür Türk kalacaktır*" sözleriyle sloganlar atmaya başlamışlardır. Taksim Meydanındaki Cumhuriyet anıtı

¹⁰⁶ Faruk Sönmezoğlu, (2004). *Türk Dış Politikasının Analizi*, İlaveli 3. Baskı, Der Yayınları, No: 134, İstanbul.

¹⁰⁷ Demir, Ş. (2007). *Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları*, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı, 12, ss.32-63.

önündeki kalabalıklar İstiklal Marşı'nı okuyup Türk Bayrağını göndere çekmiştir. Bu esnada ilginç bir şekilde adeta gizli bir el devreye girerek insanları bir anda sokağa dökerek akşam saatlerinde saat 20.30 civarında kalabalıklar Rumlara ait dükkânları ve evleri yıkarak yağmalamaya başlamıştır. Yapılan bu eylemler, kalabalık bir topluluk İstanbul'un farklı semtlerindeki gayrimüslimlerin yaşadığı ve işyerlerinin bulunduğu Şişli, Nişantaşı, Beyoğlu, Karaköy, Beyazıt, Kumkapı ve Yedikule'deki azınlıkların evlerine, dükkânlarına ve ibadethanelerine saldırmışlardır¹⁰⁸

Yapılan bu tahrikler sonucunu vermiştir. Gale yana gelen kalabalıkların neden olduğu olaylar İstanbul'un her tarafına yayılmaya başlamış, saldırılar boyunca saldırganlar dükkânları yağmalamaya başlamışlardır. Saldırıda yağmalanan işyerlerinin yüzde 59'u Rumlara, yüzde 17'si Ermenilere, yüzde 12'si ise Yahudilere ait olduğu belirtilmiştir. Resmi kaynaklar, 6-7 Eylül Olaylarında 4.214 evin, 1000 kadar işyerinin, 73 kilisenin ve 26 okulun tahrip edildiğini göstermektedir. Bir insan hakları örgütü olan Helsinki Watch, olaylarda 15 kişinin hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Meydana gelen olaylarda gayrimüslimlerin evlerinin ve dükkânlarının yağmalanması ve saldırıların kontrol altına alınamamasından dolayı 6 Eylül gecesi sıkıyönetim ilan edilmiştir. Olayların meydana gelmesinde dönemin Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar, gazetelerin, radyoların ve bazı komünistlerin sorumlu olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁹.

Dönemin başbakanı olan Adnan Menderes sıkıyönetim için Meclis'ten yetki istemiştir. Meclise yaptığı konuşmasında Menderes, "Olayların nedenleri üzerinde fazla durmanın ve alınacak önlemlerle ilgili konuşmanın, alınacak önlemleri açık etmek ve gerçekleri aydınlığa ve açığa kavuşturmadan karar vermek gibi birtakım zararları olacaktır" dedi. Bu konunun ileride görüşülmesini ve Hükümetin talep ettiği sıkıyönetim kanununun bir an önce kabul edilmesini istemiştir. TBMM, Hükümetin sıkıyönetimin onaylanmasını ve altı ay boyunca İstanbul, Ankara ve İzmir'de devam etmesine yönelik isteğini kabul ederek onaylamıştır¹¹⁰.

---

¹⁰⁸ Sina Aksin, (1966). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, II, İstanbul 1997, 127; Metin Toker, İsmet Paşa'yla 10 Yıl, Ankara 1966.

¹⁰⁹ <https://tr.euronews.com/2020/09/06/6-7-eylul-olaylar-65-y-l-donumu-neler-yasand-nas-l-hat-rlan-yor-> (Erişim:1.06.2021)

¹¹⁰ Demir, a.g.e.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

Çalışmanın bu bölüme kadar olan kısmında Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde yaşanan olaylara değinilmiştir. Bu bölümde ise Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde yaşananlar ve ABD'nin Türkiye'ye karşı aldığı tutum incelenecektir.

3.1 Makarios'a Karşı Darbe

Makarios 1948'te, ABD'de dini eğitimini tamamladıktan sonra, 35 yaşlarında genç bir papaz olarak, memleketi olan Kıbrıs'a dönmüş Kition Piskoposluğu görevine başlamıştır. Çocukluğundan beri fanatik bir Enosis hayranı olan Makarios hemen girişimlerde bulunmuş, 20 Ekim 1950'de Kıbrıs Başpiskoposluğu'na seçilerek, Rum liderliğine getirilmiştir. Makarios, yeni görevine başladığı gün şu ifadeleri kullanmıştır: *"Kutsal yemini ederim ve derim ki, milli özgürlüğümüzün doğuşuna dek çalışacağım ve Kıbrıs'ı anamız Yunanistan'a bağlamak olan siyasetimizden asla vazgeçmeyeceğim."* Makarios, Yunan hükümetinin desteğini de arkasına alarak BM'ye başvurmuştur. Kıbrıs'ta Self-Determinasyon olmasını istemiştir. Ancak bu girişime rağmen BM'nin 17 Aralık 1954'teki toplantısında Genel Kurul bu öneriyi görüşmemeye karar vermiştir¹¹¹.

Zürih ve Londra Anlaşması şubat 1959'da Türkiye, Yunanistan ve UK tarafından imzalanmıştır. Bu üç ülke ada üzerinde garantör olmaya hak kazanmıştır. Ayrıca, 16 Ağustos 1960'da Kıbrıs, bir 'iki toplumlu ortaklık devleti' ve işlevsel bir federatif sistem olan '*sui generis*' bir çözüm olarak ilan edilmiştir. Bölgedeki iki toplumun onayıyla bağımsız bir devlet kurulmuştur. Ancak bilindiği gibi bu dönemde Rumlar, Türklere karşı bir kampanya başlatmışlar ve Türklerin yaşadığı köylere saldırmışlardır. Bu yaşananlar sonucunda Kıbrıslı Türkler kendi topraklarında mülteci muamelesi görmüşler bu yüzden de Türk birlikleri Kıbrıslı Türkleri korumak için fırsat kolluyordu¹¹².

¹¹¹ Denizli, A., (2014). *Kıbrıs Barış Harekâtı (20 Temmuz 1974) Kıbrıs'ı Ele Geçiren Üstün Birlikler Kıbrıs'ta Kahramanlar Kahramanı Olağanüstü Askerler*, Berikan Ofset Matbaacılık, Ankara.

¹¹² Kalender, a.g.e.

Makarios, Yunanistan'ın yöneticileri ile daha önce de problemler yaşamıştı ancak Kıbrıs'ta darbeyle sonuçlanan sürecin temeli aslında Yunanistan'da meydana gelen darbe ile atılmıştır. 1967 yılının nisan ayında Yunanistan'da cuntacıların yönetimi ele alması, Kıbrıs'ta çatışmaların tekrar ivme kazanmasına buna bağlı olarak ta Türkiye'nin müdahale edeceğine yönelik tehdit etmesi Makarios'u, AKEL ile birlikte, Enosis'i "arzulanan ancak yakın vadede mümkün olmayan bir ideal" olarak görülen ve ulaşılabilecek hedeflerinin arasından çıkartmasına neden olmuştur. Buna rağmen 1968 Cumhurbaşkanlığına seçmek amacıyla yapılan oylamada yüzde 96'dan fazla oy alan ve Rumların nezdinde daha da meşruiyet kazanan Makarios'un kararı, kısa bir zaman içerisinde Enosis isteyen EOKA'cılar ve Yunan Cuntası için bir hedefe ulaşmalarının önünde duran bir duvar gibi görülmüştür. Mart 1969'da oluşturulan Milli Cephe, Makarios'un vatana ihanet ettiğini söylemiş ve Makarios'a peş peşe suikast girişimleri olmuştur. Bu suikastların en çok bilineni ise 8 Mart 1970'de Makarios'un bindiği helikoptere yapılan ve bir numaralı şüphelinin de eski EOKA'cı ve İç İşleri Bakanı olan Georgadjis'in yargılanmaya fırsat olmadan öldürüldüğü olaydır. Ancak suikast girişimlerinde ABD'nin etkisinin olup olmadığı kesin olarak söylenememektedir. Zaten öncesinde ABD Büyükelçiliği suikast girişimlerinin olma olasılığını ve bu olasılıklara karşı da önlem almalarının gerekliliği konusunda Makarios'u çok defalar uyarılmışlardı¹¹³.

15 Temmuz darbesi olduğunda, 1960'lı yıllardan beri sorunun diplomatik olarak içinde olan, Makarios ve Yunanistan'ın Enosis girişimlerine karşılık Türkiye'nin her müdahale kararında NATO'nun güvenliğini hesaba katarak onu vazgeçiren ABD, bu kez adadaki fiili Yunan işgalini Hükümet Sözcüsü Anderson'un sözleriyle Kıbrıs'ın iç meselesi olarak değerlendirmiyordu. Ayrıca Dışişleri Bakanı Kissinger'in Türk Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektubunda Türkiye'ye "*Adanın anayasa, düzen ve mevcut durumunun değiştirilememesi, Kıbrıs'ın bağımsızlık ve egemenliğine saygı gösterilmesi*" çağrısında bulunuyor ve bunları bozacak her türlü harekete karşı olduklarını belirtmiştir. Aslında ABD'nin gözünde Kıbrıs'ta Türkiye ya da Yunanistan'ın veyahut da Kıbrıs'ın bağımsız olup olmamasının bir önemi yoktu. ABD için Kıbrıs'ta anti-komünist politikaların uygulanması ve kendi üslerinin sağlıklı bir şekilde devam etmesi önemliydi. Ayrıca Türkiye ve Yunanistan'ın barış

---

¹¹³ Altuğ Günel, (2019). ABD'nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl:9, Cilt:10, Sayı:17, ss.2168-2207.

içinde olması NATO'nun doğu kanadının Sovyet Rusya'ya karşı güvenliği açısından çok önemliydi¹¹⁴.

Kıbrıs Türklerini, Rum saldırılarından korumak için Türkiye tarafından 1964 ve 1967 yıllarında hava harekâtları düzenlenmiştir. Her ne kadar Türkleri korumak için hava harekâtları yapılsa da kara harekâtı yapılamamıştır. Ancak Kıbrıs'ta Rum saldırıları her geçen gün şiddetini artırmıştır. Bu durumda Türkiye'nin askeri hazırlıkları hızla ilerlemiş iş artık uluslararası ortamın değerlendirilmesine kalmıştır¹¹⁵.

Bu sırada Türkiye'de iç siyasetin gündemi oldukça farklı bir doğrultuda ilerlemekteydi. 1961 Anayasasının sonrasında ortaya çıkan gelişmeler zaman zaman mevcut yönetimleri zorlayacak şekilde direnme ve eylem yapabilme kabiliyeti olan iki yeni gücün ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dinamik güçlerin birisi olan öğrenciler, esasında 27 Mayıs 1960 tarihinden önce de DP yönetimine karşı mücadele etmişlerdir. O zamanlarda aydınlar ve orduyla beraber etkili bir güç olacakları düşünülüyordu. İşçiler ekonomik ve sendikanın sağlamış olduğu hakları elde etmek ve sürdürülebilmek için 1961 Anayasası'nın vermiş olduğu olanaklar sayesinde yapmış oldukları yürüyüş ve grevlerin de etkisiyle bir taraftan toplumdaki yerlerinin farkına varmışlar, diğer taraftan da yönetimde söz sahibi olarak verilen kararlarda etkilerinin olduğu sendika toplulukları oluşturmuş toplumsal yaşamın her alanında etkin bir baskı grubu olmaya çalışmaktaydılar¹¹⁶.

1970'li yılların başında Türkiye'deki durum daha da karmaşık bir hal almış, toplum yapısı patlamaya hazır bir bomba haline gelmiştir. Öğrenciler ve işçiler arasında yaygınlaşan militanlık, toplumun ve ekonomik durumun yapısında meydana gelen değişimler, iç siyasette her geçen gün daha da büyüyen politik çatışma ortamı ve dünya genelindeki konjonktür durumu daha tehlikeli bir duruma gelmesine neden olmuştur. Bu süreçte Başbakan Süleyman Demirel'in Meclisteki solu zayıflatıp, Devrimci İşçi Sendikalarını ve temsil ettikleri diğer işçi sendikalarını tasfiye ederek ve Türk-İş'i güçlendirmeye çalışmıştır. Bu konudan dönemin hükümetinin

---

¹¹⁴ Gürhan Yelice (2007). *20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı Hazırlayan Koşullar*, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

¹¹⁵ Nihat Erim, (1975). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*.

¹¹⁶ Akşin ve Diğ. (2000), *Yakınçağ Türkiye Tarihi*, Milliyet Kitaplığı, İstanbul.

sendikalar, toplu sözleşme ve grev kanunlarında değişiklik yaparak, işçilerin özgür bir şekilde sendika seçmelerini engellemiş, ayrıca bir sendikanın faaliyetlerini ülke çapında yapabilmesi için o işkolundaki işçilerin üçte birini örgütlemesi şartını getirmiştir. Bu yüzden 15-16 Haziran 1970'te tek başına DİSK üyeleri değil, genel anlamda işçiler, yasayı protesto etmeye başlamışlar ve İstanbul'dan İzmit'e kadar olan bölgede gösteriler yapmaya başlamışlardır. Bu protesto olayları ise Türkiye tarihine 15-16 Haziran Olayları diye geçmiştir¹¹⁷.

1971 yılına Türkiye tam bir kargaşa havası içinde girmiştir. Solcu militanı olan öğrenciler bankaları soyarak, Amerikan askerlerini kaçıarak, Amerikan hedeflerine saldırılar yapmıştır. Mevcut ekonomik koşullardan dolayı iş ve eğitim çevrelerinde gençler için yeterli yer açılmadığı gibi ülke nüfusu da hızlı bir şekilde artmıştır. Okulların gereğinden kalabalık olması, üniversitelerin sol ve sağ görüşlüler için militan kazanma yeri haline gelmesinden dolayı ilerleyen bu süreç 12 Mart 1971 askeri müdahalesine giden patikanın taşlarını döşemiş, meydana gelen sosyoekonomik istikrarsızlığın temelini oluşturmuştur. Tarihler 8 Mart'ı gösterdiğinde durumun kontrolünü kaybeden Başbakan Demirel kendi partisinin desteğini de kaybetmiştir. Meydana gelen bu kargaşa durumu, askeri müdahaleye giden yolu açmış; generallerin kendi partisinden bile destek alamayan Demirel'in gitmesi yönünde görüş bildirmelerine neden olmuştur¹¹⁸. Bu gergin siyasi ortamda beklenen ama dile getirilmeyen askeri muhtıra 12 Mart 1971 gününde saat 13.00'de TRT radyolarından duyurulmuştur. Dönemin Genelkurmay Başkanı olan Org. Memduh Tagmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı olan Org. Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Ora. Celal Eyiceoglu'nun imzaladığı üç maddelik muhtıra Türkiye için yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur¹¹⁹.

---

¹¹⁷ Kalsın, Berrin, (2015). 12 Mart 1971 Muhtırasına Gidilen Süreçte Türk Basını: Kanlı Pazar ve 15-16 Haziran Olayları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 18, ss. 231-246.

¹¹⁸ Ahmad, Freoz, (2010), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Basım, İstanbul.

¹¹⁹ Kalsın, a.g.m., s.231-146.

Dönemin hükümet görevlileri ve muhalefet partili milletvekilleri 12 Mart'taki Muhtıra'nın ABD destekli bir proje olduğunu alenen söylemişken, o dönemin Amerikan raporlarında söz konusu iddiaları destekleyen bazı bilgiler de bulunmaktaydı. ABD Başkanı Nixon'un güvenlikle ilgili konularda danışmanlarından olan H. Sonnenfeldt, H.H. Saunders ve H.Kissenger, 10 Temmuz 1970 tarihinde yapılan bir güvenlikle ilgili toplantıda Türkiye'deki mevcut hükümetin herhangi bir nedenle iktidarı kaybetmesi durumunda ABD'nin çıkarlarının nasıl korunması gerektiğine yönelik nasıl adımlar atılması gerektiğini ifade eden rapor hazırlamışlardır. Raporu hazırlayanlardan Sonnenfeldt ve Saunders, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkinin bozulması olasılığına karşı, Kissinger'ın uluslararası uyuşturucu karşıtı çalışmalarla ilgili şahsi inisiyatifini kullanmasını istemişlerdir. İki ülke arasında yaşanan bu sorunlar ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilere büyük zararlar vermiştir. ABD'li yetkililer, Türkiye'deki mevcut hükümetle yaşadıkları başta haşhaş tarımının yapılması gibi sorunlar, dış politikadaki bu problemler, hükümete ciddi zararlar verebilirdi¹²⁰.

12 Mart 1971 muhtırası Parlamentonun kapatılmasına neden olmamış ancak itibarsızlaştırılmasına ve ordunun kontrolüne girmesine neden olmuştur. Başbakan Süleyman Demirel, bu gelişmeden dolayı, seçilmiş bir Başbakana göre bir tavır göstermesi beklenirken, devletin istikrarsız bir duruma düşmesine ve halkın huzurunun kaçmasına izin vermiştir. Yine o dönem de Ecevit: "12 Mart bana karşı yapılmıştır." Tepkisini göstererek istifa etmiştir, Ecevit'in bu tavrı toplumdaki ve partililerden destek almasını sağlasa da İnönü ile aralarının açılmasına neden olmuştur. İnönü ise, her ne kadar istifayı desteklese de ordunun siyasete karışmasını şiddetli bir şekilde kınayarak ve derhal seçimlere gidilmesini istemiştir.¹²¹

Türkiye siyasi çalkantılardan ve kurulan koalisyon partilerinin rekabetleriyle mücadele eder bir durumdaydı. Siyasi partilerin arasında sorunların arttığı bu dönemde Kıbrıs'ta, 15 Temmuz 1974 yılında Makarios'a karşı bir darbe olmuştur. Bu darbe ve sonrasında meydana gelen gelişmeler uzun bir aralıktan sonra Kıbrıs'ın tekrar Türk siyasetinin gündemine girmesine neden olmuştur. Darbeyi

---

¹²⁰ Başlamışlı, M., (2018). Amerikan Belgelerine Göre 12 Mart Muhtırası'na Giden Yolda Haşhaş Sorunu, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi İlkbahar 2018*, 5(14), ss.351-376.

¹²¹ İlman, A., Dönmez, C., (2015). 12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetleri, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi Yıl 11 Sayı 21*, ss.163-198.

Yunanistan'daki Albaylar Cuntasının desteğini alan Nikos Sampson yapmıştır. Nikos Sampson, Türklere saldırılarda bulunan EOKA Terör Örgütünün eski liderlerinden olup, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, darbe sonrası adadan kaçmak zorunda kalmıştır. Nikos Sampson liderliğindeki cunta Türklere karşı saldırılarda bulunmaya başlamış, adada devlet düzeni ortadan kalkmıştır¹²².

Kıbrıs'ta gerçekleşen ve Yunanistan tarafından da desteklenen bu darbe, Türkiye'nin, İngiltere'nin, ABD'nin ve bölgeyle yakından ilgilenen SSCB tarafından tepki ile karşılanmıştır. Türkiye, Yunanistan'ı aradan çıkararak doğrudan İngiltere ile görüşmelere başlayarak, Garantörlük antlaşmasından aldığı yetkiyle mevcut durumu kendi yararına kullanmaya çalışmıştır¹²³.

ABD yönetiminin Yunan cuntası olan diyalogu, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın erken uyarı sistemini, Kıbrıs'taki 15 Temmuz 1974 darbesinde sabote etmiştir. 1973 ve 1974'te Yunan cuntasının etkinliği zayıflamış, ABD'nin Atina'ya sağladığı destek, Amerikan çıkarlarına zarar verir duruma gelmiştir. Kıbrıs'ta, 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan yönetimine yapılan darbenin, ABD yönetiminin gösterdiği zafiyetten kaynaklandığı görülmektedir¹²⁴.

NATO ve lideri ABD'nin Makarios'a karşı bağlantısızlar hareketine yönelmesi ve SSCB ile dostça ilişkiler kurması nedeniyle olumlu düşünceler içinde olduğu mümkün değildi. Ancak yine de 1970'lerin başından beri ABD nazarında "Akdeniz'in Kastro'su" olarak değerlendirilen Makarios'un yerine anti-komünist politikaları Cunta iktidarı Sampson'un adada uygulayacak olması ABD'nin işine gelmekteydi. 18 Temmuz 1974 tarihinde New York Times'ta çıkan bir haberde ABD'nin yeni yönetimle diplomatik görüşmeler başlattığını ancak bunun tam anlamıyla bir tanıma anlamına gelmediğini ifade ediyordu. Bunun yanında gazete, Nixon yönetiminin, Nikos Sampson'u tanımaya sıcak baktığını vurguluyordu¹²⁵

---

¹²² Buğra Sızan (2019). *Çok Boyutlu Dış Politikada Türk Amerikan İlişkileri (1964-1978)*, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı, Ankara.

¹²³ Bayer, a.g.e.

¹²⁴ Dinçer Bayer, (2013). *Türk-Yunan İlişkilerinde NATO'nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları*, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Siyaset Bilimi Doktora Programı, Ankara.

¹²⁵ New York Times, 18 Temmuz 1974 Tarihli Baskısı.

3.2 Kıbrıs Barış Harekâtı

15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta meydana gelen Rum darbesi Türkiye'nin sert tepki göstermesine neden olmuştur. Dönemin Savunma Bakanı Hasan Esat Işık Ankara'nın adada meydana gelen gelişmeleri hassasiyetle takip ettiğini belirterek gereken önlemleri alma hususunda Türkiye'nin son derece kararlı olduğunu ifade etmiştir. Başbakan Bülent Ecevit ise Türkiye'nin Kıbrıs'ta herhangi bir şekilde oldubitti yapılmasının asla kabul edilmeyeceğinin altını çizmiştir. Ankara'nın adada gerçekleşen Rum müdahalesine göstermiş olduğu bu tepki, Türkiye'nin askeri operasyon seçeneğini her an kullanabileceğini ve buna hazır bir şekilde beklediği görüntüsünü veriyordu. Gelişmeleri yakından takip eden diğer bir ülke olan İngiltere Türkiye'nin geldiği durumun farkındaydı. Bu yüzden de İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan konuyla ilgili olarak yapmış olduğu bir açıklamada Türklerin adada olanlara karşılık olarak herhangi bir müdahaleden kaçınacağını kuvvetle umduğunu belirtmiştir. Aslında, İngiltere de adada gerçekleşen Rum müdahalesinden rahatsızdı. Ancak yine de sorunu çözmek amacıyla Türk tarafının herhangi bir askerî harekât yapmasına da karşı olduğunu belirtmekteydi. Meydana gelen gelişmeler, iki ülke arasında adada gerçekleşebilecek olası bir askeri müdahaleye karşı nasıl bir tavır izleneceği konusunda önemli bir fark oluşturmuştur¹²⁶.

Türkiye, Kıbrıs politikası, "15 Temmuz darbesinin Yunan Cuntası tarafından desteklenmiş olması ve darbenin Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla atılan bir adım olduğu" tezi doğrultusunda olmuştur. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, dönemin BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a gönderdiği mesajında "Kıbrıs'taki darbenin Yunanistan tarafından desteklendiğini ve darbeden sonra yönetimin başına Türk düşmanı bir Enosis'çinin getirildiğini" belirtmiştir. Türkiye, 16 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmaya karar vermiştir. Bu karar iki aşamalı olarak yürütülmüştür. İlk aşamada Kıbrıs'a askeri müdahale kararının hayata geçirilmesi maksadıyla da bir yandan gerekli askeri hazırlıklar başlatılmış diğer aşamada ise gerekli diplomatik girişimler yürütülmüştür¹²⁷.

---

¹²⁶ Coşkun, Y., (2015). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Türk-İngiliz İlişkilerine Etkileri, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 8, Sayı XXII, ss.514-524.

¹²⁷ Mücahit Bektaş, (2013). *Türkiye'nin Dış Politikasında "Kıbrıs Sorunu": Kriz Yönetimi Stratejisi Açısından Bir İnceleme*, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul.

Türkiye, yapmış olduğu diplomatik girişimlerle adadaki Yunanlı subayların çıkarılmasını istemiştir. Bu girişimler ise Yunanistan tarafından reddedilmiştir. Bu girişimlerin sonuç vermemesi ve bütün diplomatik, politik yolların denenmesinden sonra, Garantörlük antlaşmasının 4'üncü maddesindeki yükümlülüklerini yerine getirmek ve bu antlaşmanın kendisine verdiği müdahale etme yetkisini kullanmak zorunda kalmıştır¹²⁸. Makarios, 19 temmuz günü BM Güvenlik Konseyinde yaptığı konuşmasında, Kıbrıs'ın Yunan işgali altında olduğunu, darbenin sadece bir iç mesele olmadığını, aynı zamanda adanın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün ortadan kalktığını ve darbeden Türk ve Rum toplumunun zarar göreceğini belirterek BM Güvenlik Konseyinden yardım istemiştir¹²⁹.

Türkiye'nin adada meydana gelen gelişmelere karşı müdahale etmek istediğinin anlaşılması üzerine ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, yardımcısı olan Joseph Sisco'yu, konuyla ilgili Türkiye ile İngiltere arasında ve Londra'da yapılan görüşmelere katılması için göndermeyi istemiş fakat bu istek Başbakan Ecevit tarafından kabul edilmemiş, Türk Başbakanı Sisco ile 18 temmuz da Londra'daki Türkiye Büyükelçiliği'nde ayrıca görüşmüştür. Sonrasında görüşmelere Ankara'da devam edilmiş, ABD tarafı çeşitli gerekçelerle Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesini engellemek için çaba sarf etmiştir. Bununla birlikte, ne Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ne de yardımcısı Sisco, Türkiye'nin müdahalesini önlemek için hiçbir zaman "1964 Johnson üslubunu kullanmamışlardır. Türkiye Başbakanı Ecevit, 1974 krizi sırasında genel olarak, "*ABD'nin İngiltere'ye göre daha realist, daha tarafsız bir konumda olduğunu*" ifade etmiş, bir bakıma ülkesinin konuya ilişkin görüşünü özetlemiştir¹³⁰.

Türkiye adada olanları yakın takipteydi, İngiltere ve ABD Türkiye'nin adada olanlara karşı hassas olduğunu ve her an bir müdahalede bulunabileceği konusuna ise sıcak bakmıyorlardı. Dönemin ABD Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger'ın basına yapmış olduğu bir açıklamada Birleşik Devletler'in, Ankara'nın Kıbrıs'a operasyon yapma planına yönelik gelen raporların son derece endişe verici olduğu düşüncesini iletmiştir. Buna karşılık Türkiye de adadaki Türklerin durumu hakkında endişeleniyor ve bu duruma yönelik bir askeri müdahale yapmada kararlı bir duruş

¹²⁸ Rifat Uçarol, (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitapevi, İstanbul.

¹²⁹ *Milliyet Gazetesi*, 20 Temmuz 1974 Tarihli Baskısı

¹³⁰ Faruk Sönmezoğlu, (1995), *ABD'nin Türkiye Politikası (1964-1980)*, İstanbul, Der Yayınları, ss. 1964-1980.

sergiliyordu. Bu amaçla da uluslararası arenadan gelebilecek her türlü tepkiyi göze alıp 20 Temmuz 1974'te bir askerî harekât başlatmıştır. İngiltere'nin, Türkiye'nin yapmış olduğu bu harekâta nasıl bir tepki göstereceği merak konusu iken, aynı zamanda göstereceği reaksiyon iki ülkenin arasındaki ilişkiyi önemli bir şekilde etkileyecekti. Aslında Türkiye'nin planladığı müdahaleyi yapmadan önce İngilizlerin Türkiye'nin önerdiği birlikte hareket etme isteğine olumsuz yanıt vermesi iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini olumsuz etkilemiştir. Buna ek olarak bir de harekâta Londra'dan sert bir tepkinin gelmesi ilişkileri daha da bozabilirdi¹³¹.

Türkiye'nin adaya müdahale edeceğini anlayan ABD'li temsilci Sisco Türkiye'yi adaya yapacağı müdahale kararından vazgeçirmeye çalışmıştır. ABD'li diplomat Sisco, ABD'nin bu görüşmelerde taraf olmadığını, bir Türk-Yunan savaşının çıkmasına özellikle karşı olduklarını belirtmiştir. Bu görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamamıştır. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, Sisco'ya bu çabaları sonucunda şu cevabı vermiştir; *"Bundan 10 yıl önce, yine böyle bir gece yarısı, bir ABD'li diplomat Kıbrıs'a gelerek müdahale edilmemesini istemişti. Tarih tekerrür eder, ama hatalar tekerrür etmez. O zaman, siz, müdahaleyi önlemekle hata ettiniz. Biz de bu isteğinizi kabul etmekle aynı hatayı işledik. Bu sefer aynı hatayı işlemeyeceğiz"* demiştir¹³².

Türkiye, İngiltere ile beraber Garanti Anlaşması'nın dördüncü maddesinin verdiği yetkiyi kullanarak adaya müdahale etmeyi planlamış ve bu amaçla da 17 Temmuz 1974'te Başbakan Bülent Ecevit, İngiltere ile görüşme yapmak için Londra'ya gitmiştir. Fakat Londra'da yapılan görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamamıştır. İngiltere Başbakanı Harold Wilson yaptığı açıklamada, *"Adanın bağımsızlığı ve NATO'nun güney kanadı ile ilgili olarak Başbakan Ecevit'in endişelerini anlayışla karşıladığını söylemiş ve Kıbrıs sorununun artık dünya politikasını ilgilendiren bir sorun haline geldiğini"* belirtmiştir¹³³

---

¹³¹ Coşkun, a.g.m., ss.514-524

¹³² Yılmaz, T, (2012). *II. Dünya Savaşından Sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve Çevre Ülkelerin Soruna Bakışı*, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Dokuz Eylül üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

¹³³ Bektaş, a.g.e.

Türkiye, 20 Temmuz 1974 günü adada bozulan devlet düzenini sağlamak, adada yaşayan Türklerin hayatlarını korumak için Londra ve Zürih Anlaşmalarına dayanan garantörlük hakkına dayanarak harekât kararı almıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri, Rum saldırılarından dolayı sıkışmış durumda olan Kıbrıs Türklerinin hayatlarını kurtarmıştır. Rumlar tarafından kuşatma altında bulunan Türk köyleri kurtarılmıştır. Türk ordusu adanın kuzeyinde Lefkoşa-Gönyeli-Girne hattı üzerini tutarak, Kıbrıs topraklarının yüzde 7'sini fiili hâkimiyeti altına almıştır¹³⁴. Kıbrıs Barış Harekâtı, BM ve ABD tarafından meşru ve haklı olarak görülmüştür. BM çağrısı üzerine 25 Temmuz 1974'te Cenevre'de barış görüşmeleri başlamış ve ateşkes ilan edilmiştir. Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararının 5'inci maddesi uyarınca Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, “bölgede barışın ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden iadesi için” 25 Temmuz 1974'te Cenevre'de görüşmelere başladılar¹³⁵. Türkiye ve Yunanistan arasında görüşmelerin başlaması ile ciddi anlamda görüş ayrılıkları olduğu ortaya çıkıyordu. Yunanistan, anayasal konulardaki müzakerelere geçilmeden önce adadaki karşıt askeri güçlerin çekilmesi gerektiğini ileri sürüyor, Türkiye ise askerlerini çekmesi halinde durumun 20 temmuz öncesine döneceğini savunuyordu¹³⁶. Cenevre Konferansı, 30 Temmuz 1974 akşamı sona ermiş ve Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki taleplerinin önemli bir kısmı taraflarca kabul edilerek bir antlaşma imzalanmıştır¹³⁷. 25 temmuz- 30 temmuz tarihleri arasında yapılan Cenevre görüşmeleri sonucunda iki uluslu yönetimin varlığı kabul edilmiş, iki ayrı yönetim arasında bir sınır çizilmesi ve adada BM barış gücünün bulundurulmasına karar verilmiştir¹³⁸. Türk Barış Harekâtının hukukî temelleri bu protokolle pekiştirilmiş ve Kıbrıs'ın yeni statüsünün kurulmasına doğru bir adım daha atılmıştır. Cenevre Protokolünün en önemli hükümlerinden biri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde fiiliyatta Türk ve Rum olmak üzere iki muhtar idarenin mevcut bulunduğunun taraflarca kabul edilmesidir¹³⁹.

---

¹³⁴ Sızan, a.g.e.

¹³⁵ Kudret Özersay, (2002). *Kıbrıs Sorununu Hukuksal Bir İnceleme*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay. (ASAM), II. Baskı, Ankara.

¹³⁶ Necatigil, Z.M., (1989). *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, II.Baskı, Oxford University Press, Oxford.

¹³⁷ Sevin Toluner, (1979). *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, Beta Yay., İstanbul.

¹³⁸ Anıl Çeçen, (2018). *Kıbrıs Çıkmazı-II*. Baskı, Fark Yayınları, Ankara.

¹³⁹ Sarıca ve Diğ., (1975). *Kıbrıs Sorunu*, İ.H.F.yay., İstanbul.

Cenevre’de yapılan ilk görüşmede alınan kararlar Rumlar ve Yunanlılarca uygulanmamıştır. Rum ve Yunan askerleri Türk bölgelerindeki kuşatmayı kaldırmamış, binlerce Türk’ü esir kamplarına hapsedmiş ve Türklere karşı katliamlar yapmışlardır. Adadan gelen bilgiler, Rumların ve Yunanlıların adada etnik bir temizlik yapabilmek için Türkiye’yi oyalamaya çalıştıklarını gösteriyordu. Bu durumun üstüne bir de çözüm amacıyla yeni görüşme yapabilmek için önce Türk askerlerinin adayı terk etmesini ön koşul olarak ileri sürmüşlerdir. Türk tarafının yaptığı uzlaşma çabaları da Rumlar tarafından reddedilmiştir. Bu sırada, adadaki Türk askerleri küçük bir bölgede sıkıştı. Türk kuvvetlerine dışarıdan veya içeriden yapılacak herhangi bir saldırı durumunda kolayca hedef olabilirdi. Bu yüzden de Rumların oyalama stratejisi Türk ordusuna büyük zarar verebilirdi. Adaya yapılacak ikinci bir çıkarmayla askerinin elindeki olanakları geliştirip, Rum-Yunan askerleri tarafından sarılmış olan Türk bölgelerini kurtararak, adanın kuzeyinde özgür ve huzurlu bir Türk bölgesi oluşturulması gerekliydi¹⁴⁰.

Rumların anlaşma karşısındaki uzlaşmaz tutumuna rağmen Türkiye’nin bazı taleplerinin kabul görmesi Rumlarda huzursuzluğa neden olmuştur. Harekât kapsamında yapılan çıkartmada adadaki Türk askerlerinin dar bir alanda sıkışmış durumda olması ayrı bir sorundu. Böyle bir durumdayken Türk askeri karadan ve denizden yapılabilecek herhangi bir saldırıda çok kolay bir hedef olabilirdi. Rumların uygulamış olduğu oyalama stratejisinden Türk ordusunun büyük yara alma olasılığı söz konusuydu. Adaya yapılacak yeni bir harekâtla stratejik olanakları arttırmak, Rum ve Yunan askerleriyle çevrili olan Türk bölgelerini kurtararak kuzeyde özgür ve güvenli bir Türk bölgesinin oluşturulması şarttı¹⁴¹. Adada Türklere karşı saldırıların tekrar başlamasından dolayı adadaki düzeninin sağlanması için Türkiye, 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs’a ikinci kez harekât düzenleyerek, adanın kuzey kısmını kontrol altına almış ve 16 ağustosta da ateşkes ilan etmiştir. Ateşkesten sonra, Karpaz Yarımadası’nın doğu ucundan batıda Yeşilırmak’a kadar olan ve bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni güneyden ayıran çizginin kuzeyi Türklerin kontrolüne geçmiştir. Bu müdahalenin amacı, Kıbrıs’ın bağımsızlığını koruyarak bölgede kalıcı bir barış ortamının oluşmasını sağlamaktır. Türkiye’nin yapmış

---

¹⁴⁰ Güler, Yavuz, (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi, *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, (2004), 101-112.* Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, (2004), ss.101-112.

¹⁴¹ Güler, a.g.m., ss.101-112.

olduğu harekât, Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkilerine bakan yönüyle dönüm noktası özelliği taşımaktadır¹⁴². Türk Hükümeti Garanti Anlaşması'ndan kaynaklanan meşru hakkını kullanıp uzun yıllar saldırılara maruz kalmış Kıbrıslı Türklerin yaralarına merhem olmak ve acılarını dindirerek barış, huzur ortamı sağlamak amacıyla müdahale etmiştir¹⁴³.

Türk savaş uçaklarının başlattığı ve zırhlı birliklerin desteklediği piyade ve komandolar eşliğinde geliştirilen harekâtın ilerlediği, Rumlarla kanlı çarpışmaların olduğu esnada dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, bir basın toplantısı düzenlemiş bu toplantıda hem birinci harekâtın hem de sonraki gelişmeleri değerlendirmiş, İkinci harekâtın gerekçelerini açıklamıştır. İkinci harekât olan 14 ağustos harekâtının, birliklerin taarruza geçmesinden sonra, Cenevre Konferansı'nda alınan kararları Yunan Hükümeti ve Kıbrıs Rum Yönetiminin uygulamadığını uygulamadıkları gibi uygulanma girişimlerinin de engellendiğini belirtmiştir. Başbakan Ecevit Cenevre'de yapılan iki görüşmeden de çıkan sonuçların ve anlaşma ilkelerinin Rumlar tarafından kabul edilmemesi üzerine, Türkiye'nin müdahalesinin gerçekleştiğini kamuoyu ile paylaşmıştır.¹⁴⁴

1974 yılına Kıbrıs'ta yaşanan kriz damgasını vurmuştur. Bu kriz sadece Türkiye ve Yunanistan arasında sorunların yaşanmasına neden olmamış aynı zamanda Türkiye ile ABD arasındaki ikili ilişkilerin adeta bıçak sırtında geçtiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde ABD iki NATO ülkesi arasında kalmıştır. Ancak genel anlamda Türkiye'nin Kıbrıs politikasına daha yakın olmuştur. Bunu sadece Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger tutumuyla göstermemiş, sonrasında Başkan Gerald Ford tarafından da ifade edilmiştir. Ford, yaptığı bir konuşmasında adada 1974 yılında çıkan krizin Yunanlılar tarafından çıkartıldığını ifade etmiştir. Adada çıkan krize yönelik Türkiye'nin yapmış olduğu müdahaleyi ABD'nin önleyememesinde Başkan Richard Nixon'un Watergate Skandalı'ndan dolayı konumunun tartışmaya açılarak ve istifa etmeye zorlanmasının ABD'de çıkardığı yönetim boşluğunun olduğunu da ifade edilmektedir. Zaten sonraki süreçte 8 ağustosta Başkan Richard Nixon istifa etmiş, 9 ağustosta ise onun yardımcısı Gerald Ford ABD Başkanı

---

¹⁴² Müge Vatansever, (2010), "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: Özel.ss.1487-1530.

¹⁴³ Hasan Yılmaz, (2017). Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, (2017), ss.87-98.

¹⁴⁴ Yılmaz, a.g.e.

olmuştur. Ayrıca 1974 yılında uluslararası ortamın önceki döneme göre değişmesi ve oluşan bu yumuşamanın üyelerin bağlı oldukları blokların liderlerine daha fazla baskı yaparak blok tarafından dayatılan politikaların yanında ulusal politikalarını da uygulayabilme olanakları da olmuştur. Bu da ABD'nin Türkiye'nin müdahalesine engel olabildiğini 1964 yılına göre daha da zorlaştırmıştır¹⁴⁵.

Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı askerî harekâtın karışarak Rumların kendi içinde çekişmelerine neden olmuştur. 1974 harekâtı Türkiye'de “*zafer, zafer*” nidaları ile karşılanmış, gazetelerde “*övünüyoruz*” başlıkları atılmıştır. Türkiye'nin 1974'te adaya çıkarma yapması Yunanistan ve Kıbrıs'taki cuntaların yapmış olduğu bütün planları alt üst etmiştir¹⁴⁶. Ateşkes ilanının yapıldığı 23 Temmuz 1974 tarihinde gazetelerde Başbakan Bülent Ecevit'in; “*Artık hiç kimse Kıbrıs'ta Türkün hakkına dokunamaz.*” ifadesi yer almıştır¹⁴⁷.

3.3 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması

Kıbrıs Barış Harekâtından sonra artık adada yeni bir düzen oluşmuştu. Kıbrıs'ın kuzeyi artık Türk bölgesiydi. Harekât sonrası Yunanistan NATO'dan askeri anlamda ayrılmış ABD'de Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştı. Harekâttan kısa bir süre sonra BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim Kıbrıs'a gelerek 2 toplum arasında müzakerelerin başlaması için girişimlerde bulunmuştur. Türk ve Rumlar arasında ilk görüşme ağustos ayında diğer görüşme de eylül ayında yapılmıştır. Bundan sonraki süreçler bu toplumlar arası görüşmelerle devam edecektir¹⁴⁸. Türkiye'nin iki devletli federasyon talebi ve adada gelinen son noktanın sonucunda 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Kurulan bu Devletin Anayasası ilan edildikten beş ay kadar sonra 8 Haziran 1975'te tarihinde bir referandum gerçekleştirilmiş ve bu anayasayı Kıbrıs Türk toplumu yüzde 99,4 oranında kabul etmiştir¹⁴⁹. Daha önce Rumlar tarafından Enosis için uygulanan referandum Türkler tarafından yıllar sonra federasyon amacıyla kullanılmıştır. BM Güvenlik Konseyi ise 12 Mart 1975'te aldığı 367 sayılı kararla tepki göstermiş ve

---

¹⁴⁵ Sönmezoğlu, a.g.e.

¹⁴⁶ Metin İlhan, (2015). *Kıbrıs Sorununun Türk–Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958-1974)*, Türkiyat Mecmuası, C. 25/Güz.

¹⁴⁷ *Milliyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1974.

¹⁴⁸ H.Fikret Alasya, (1987). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

¹⁴⁹ Nejatigil, Z.M (1985). “*Our Republic in Perspective*” Tezel Ofset and Printing Nicosia.

KTFD'nin kuruluşunu üzüntüyle karşıladıklarını ifade etmiştir. Ayrıca anlaşmanın sağlanması için her iki tarafa BM Genel Sekreteri eşliğinde görüşme yapmaları amacıyla çağrıda bulunmuşlardır¹⁵⁰. BM'nin bu talebi iki taraftan olumlu karşılanmıştır. Kıbrıs'a yapılan askeri müdahalenin ardından taraflar arasındaki ilk buluşma 28 Nisan-1 Mayıs 1975 tarihleri arasında Viyana'da gerçekleştirilmiştir. Aynı amaçla sürdürülen görüşmenin ikincisi 5-7 Haziran 1975, üçüncüsü ise 31 Temmuz-2 Ağustos 1975 tarihleri arasında yapılmıştır. Üçüncü görüşmeden sonra anlaşmaya varılmış ve sınırları içinde kalan Türkler ve Rumlar için nüfus değişimi yapılması kabul edilmiştir¹⁵¹. Harekât sonrasında ada zaten iki kısma ayrılmıştı. Bu antlaşmayla da adadaki Türk ve Rum halklarının kendilerine ait bölgede toplanmış, iki toplumlu federasyonun coğrafi koşullarının yanında demografik ortamda oluşmuştur¹⁵².

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın günümüze bakan en önemli sonucu ve meyvesi "Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluşu" olmuştur. Bu konuda yapılan çalışmalar doğrultusunda Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı resmî sitesinde hazırlanan bildirmede şu ifadeler kullanılmıştır:

- 13 Şubat 1975'te toplanan Özerk Kıbrıs Türk Yönetimi Meclisi, oy birliği ile Kıbrıs Türk Federe Devletini ilan etmiştir. Kurulan yeni devletin anayasa ve seçim yasası yapması amacıyla Türk toplumunun tüm kurum ve kuruluş temsilcilerinin katılımı ile bir Kurucu Meclis'in oluşturulması kararlaştırılmıştır.

- 13 Şubat 1975'te ilan edilen Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluş bildirgesi, Kıbrıs Türk Yönetimi Meclisi'nin Yönetim Başkanı Rauf Denктаş tarafından okunmuştur. Bildiride şu ifadeler bulunmaktadır:

"Kıbrıs Türk yönetiminin Bakanlar Kurulu ve Yasama Meclisi, 13 Şubat 1975'te Lefkoşe'de ortak bir toplantı yaparak ve aşağıdaki olayları da göz önünde tutarak;

- Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıslı Rumlar tarafından Anayasanın vermiş olduğu hakları kullanmaktan alıkonulmuştur.

---

¹⁵⁰ Baskın ORAN (Ed.) "Türk Dış Politikası" Cilt 1 İletişim Yayınları 2005.

¹⁵¹ Nejatigil, a.g.e.

¹⁵² Ahmet Tezel, (2008). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Devlet Olarak Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

- Kıbrıs Türk toplumu, can ve mal güvenliğini sağlamak için toplanmış oldukları bölgelerde uzun yıllar bütün ekonomik haklarından ve olanaklarından mahrum edilmiş, tehdit ve baskı altında tahammül edilemez şartlar altında yaşamak zorunda bırakılmıştır.

- Kıbrıslı Rumların 1963, 1967, 1974 yıllarında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına son vermek girişim ve tehditleri karşısında, Cumhuriyetin kurucularından olan Kıbrıs Türk toplumu, büyük fedakârlıklar göstermek pahasına bu girişimlere karşı koymak zorunda kalmıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucularından olan Kıbrıslı Rumlar ile bir arada yaşama olanağının kalmadığı sonucuna varılmış ve adaya sükûnet, güvenlik ve sürekli bir barışın gelmesi için iki toplumun da kendilerine ait bölgelerinde, kendi iç yapısını düzenleyerek, birbirinde ayrı olarak yaşamaları gerektiği sonucuna varılmış ve

Kıbrıs Rum toplumunun yukarıda belirtilen hususlardan dolayı bağımsız bir Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulmasında yapıcı bir tutum içine girmemesi dikkate alınmış ve

Kıbrıs Rum topluluğunun sosyal ve ekonomik yaşamlarının yeni ve sağlıklı bir düzene oturtulmasının gerekliliği göz önüne alınarak ve

Kıbrıs'ın bağımsızlığına karşı olan ve bölünmesine veya herhangi bir başka devletle birleşmesi hususundaki bütün girişimlere karşı koyma inanç ve kararını teyit ederek ve

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağlantısızlığının gerekliliğine inanarak ve adanın yabancı çıkarlara hizmet etmesine izin vermemeyi kararlılıkla beyan ederek ve

Bulunduğu bölgede gelecekte bağımsız Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlayacak düzenin hukuki altyapısını hazırlamak gerekliliğini göz önüne alarak ve

En son amacın iki bölgeli bir federasyon çerçevesi içerisinde Kıbrıs Rum toplumuyla birleşme olduğunu doğrulayarak;

Esas maddeleri milletlerarası hukuka uygun olarak hazırlanmış ve milletlerarası anlaşmalarla saptanmış cumhuriyetin 1960 Anayasasının aynı şekilde Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin anayasası olarak değiştirilmesine ve Federal Cumhuriyetin kurulmasına kadarki süreçte Kıbrıs Türk yönetiminin yeniden düzenlenmesi ve teşkilatlanmasının gerektiği kararlaştırmıştır.

*Bu bağlamda Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanının başkanlığı ile bir Kurucu Meclis kurulmasına karar verilmiştir.*¹⁵³

Kıbrıs Barış Harekâtının sonrasında adada meydana gelen sosyoekonomik ortam Rum bölgesinde Yunanistan'ın desteklediği Sampson cuntasının devrilmesine neden olmuştur. Bu değişiklik sonrasında Makarios tekrar yönetime gelmiştir. Makarios'un gelmesi de bazı şeylerin eski haline gelmesine sebep olmuştur. Örneğin, bu süreçte Makarios Türklere herhangi bir değer vermemiş, kendilerini adanın sahipleri olarak görmüşlerdir. Türklere ise kabul edemeyecekleri yeni şartlar öne sürmüştür. Bu sorunu çözmek amacıyla Türk ve Rum tarafları arasında görüşmeler yapılmışsa da bir sonuç alınamamıştır. Olayların gelişim şekli nedeniyle Türk tarafı da 13 Şubat 1975 tarihinde bağımsızlığı ilan etmiştir. Yeni ve bağımsız Kıbrıs Federe Türk Cumhuriyeti kurulmuş, ilk Cumhurbaşkanı da adadaki Türkleri o zamanki lideri Rauf Denktaş olmuştur¹⁵⁴.

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin (KTFD) kurulması uluslararası kamuoyunda da büyük ses getirmiştir. Bağımsız ilanı konusunda İsviçre, Almanya, İran, Pakistan, İsrail ve İngiliz basını olumlu haberler yapmış ancak Fransa, Yugoslavya ve Yunan basını ise bu olayı Türklerin oldubittiye getirdikleri şeklinde yorumlamışlardır. Alman basını kararın gerçeklere uygun ve haklı gerekçelerle alındığını ifade ederken, İngiliz basını da Kıbrıs'taki bu bölünmenin kaçınılmaz bir sonuç olduğunu belirtmiştir¹⁵⁵.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası kurulan KTFD ile artık adada yeni bir düzen oluşmasına neden olmuştur. Bundan sonra uzun bir diplomatik görüşmeler süreci başlamıştır. Ancak 1975-1977 yılları arası Türkiye ve Yunanistan'daki iç siyasi sorunlarla, Türkiye'nin ABD'nin koyduğu silah ambargosunu kaldırma çalışmaları, ayrıca Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Ege Denizi'ndeki sorunlar Kıbrıs'ın ikinci plana düşmesine neden olmuştur. Bütün bu aksamalara rağmen diplomatik görüşmeler devam etmekteydi¹⁵⁶.

¹⁵³ <https://kktcb.org/tr/belgeler/kibris-sorunu/1963-1983> (Erişim: 22.05.2021).

¹⁵⁴ Murat Ercan, "Türk Dış politikasında Kıbrıs, Değişen Dünyada Türk Dış Politikası (Ed. Murat Ercan), Nobel Yayınları", Ankara, 2011.

¹⁵⁵ Aydın Olgun, (1991). *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara.

¹⁵⁶ İlker Çelebi, (2020). *1974 Kıbrıs Barış Harekâtından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Politikası ve Türkiye Ab İlişkilerinde Kıbrıs'ın Etkisi (1974-2004)*, Yüksek Lisans Tezi

Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin Viyana görüşmelerindeki ilk amaç, ilk başta Kıbrıs'ın güney kesiminde mahsur kalan Türklerin kuzeye taşınması olmuştur. Denктаş ve Klerides bu konuda 2 Ağustos 1975 tarihinde Viyana görüşmelerinin sonucunda bir nüfus değişimi anlaşması imzalamış ve bu anlaşma BM aracılığıyla uygulamaya konulmuştur. Anlaşma sonucu İngiliz üsleri ile Adana arasında bir hava köprüsü oluşturularak soydaşlarımız THY uçaklarıyla taşındı ve Adana'dan da gemilerle Kıbrıs'ın kuzeyine sevk edildiler. Böylelikle Kıbrıs'taki Türk vatandaşlarının tamamı can güvenliğine ve özgürlüğüne kavuşmuş oldu. Bu Türkiye'nin tarihindeki en önemli kurtarma operasyonlarından biri oldu¹⁵⁷.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından iki taraf arasında görüşmeler devam etmiştir. 1975 yılında New York, 1976 yılında ise Viyana'da görüşme yapılmış sonrasında da 12 Şubat 1977'de Makarios ve Denктаş arasında yapılan görüşmede dört madde kabul edilerek "Bağımsız, tarafsız iki toplumlu Federal Cumhuriyet" in temelleri atılmış oldu. İki tarafın anlaştığı maddeler üzerinden 31 Mart-7 Nisan 1977 tarihlerindeki Viyana görüşmeleri gerçekleştirmiş ve iki taraf ta Federasyon'un çatısını oluşturmuşlardır. Kıbrıs Türkleri Federasyon çatısı altında güçlü bir yapı isterken; Rumlar ise iki toplumlu federal bir yapı olmasını istemekte ve bu yapının da konfederasyona dönüşmeyerek merkezi hükümetin güçlü kalmasının gerekli olduğunu savunuyorlardı¹⁵⁸.

Ancak bu süreçte olaylar istenilen şekilde ilerlememiştir. Çünkü olayların gelişim sürecinde Rum tarafının uzlaşmaz tavırları etkili olmuştur. Kuşkusuz Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın sonrasında adanın siyasî durumunu netleştirmek amacıyla yapılan görüşmelerin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Yapılan görüşmelerden istenilen sonuç alınamayınca Türk tarafı 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni ilân etmiştir. Aslında ilan edilen bu devletin yapısında bile halen adada iki bölgeli devlet şeklinde bir çözüme gidilebileceği düşüncesi bulunmaktaydı. Bu nedenle de devletin kuruluş bildirgesinde, en son hedefin iki bölgeli bir federasyon şeklinde Kıbrıs Rum toplumuyla bir arada yaşamak olduğu fikri ifade edilmiştir. Aynı amaçla Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denктаş'ın 1977'de Rum lideri Makarios ve sonrasında

---

(Yayımlanmamış), T.C. "Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı", Kırıkkale.

¹⁵⁷ Onur Öymen, (2017). *Zor Rota Gençlik ve Diplomasi Anıları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

¹⁵⁸ Nejatigil,a.g.e.

da 1979'da onun yerine geçen Kiprianu ile yaptığı görüşmelerde Kıbrıs'ta iki toplumlu bir federasyon kurulması konusunda prensipte anlaşmaya varılmıştı. Ancak Rumlar, bu iki anlaşmada ki kararları uygulamamış, eşitlik temelli ve iki toplumlu bir federasyon çözümünü sürekli olarak istememişler ve bunu bir sorun haline getirerek uluslararası platformlara taşımışlardır. Rum tarafı BM'ye başvurmuş, Kıbrıs'ta yalnızca Rumların egemen olduğu bir yönetim planı yapılmasını ve bunun zorla da olsa Türklere kabul ettirilmesini talep ederek çözümü engellemek istemişlerdir¹⁵⁹.

Bütün bu çabalara rağmen federasyon olasılığının kalmadığını, çözümün de mümkün olmadığını gören Türk tarafı, Rumlarla iki bölgeyi bir devlet şeklindeki devlet yapısının mevcut koşullar altında olamayacağını, bunun yerine de bağımsız ve özgür bir devlet statüsü oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durmaya başlamıştır. Zaten adada federasyon esaslı bir devlet yapısı olmaması ve ilerleyen zamanda federe bir devletin kurulma olasılığının de kalmaması sonucunda, Kıbrıs Türk Federe Devleti fikri anlamsız bir hale gelmişti ve bu konuda yapılan çalışmalar da boşuna çabalar olmaktaydı. Bu nedenle de 15 Kasım 1983'te federe devlet statüsü terk edilerek bağımsız Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilân edilmiştir¹⁶⁰. Yeni devletin sınırlarını da Güzelyurt-Gazi Magosa arasında çekilen ve Lefkoşa'dan geçen bir hat oluşturmuştur (Şekil 2).

3.4 Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türk-Amerikan İlişkileri

Kıbrıs Barış Harekâtı zaten sorunlar yaşanan ABD ile olan ilişkilerin daha da bozulmasına neden olmuştur. Daha önceden süregelen ve 1970'li yıllarda dış politika bakımından bazı önemli sorunlar yaşanmaktaydı. Bu sorunların başında da haşhaş ekiminin yasaklanması gelmektedir. Bunun peşinden gelen Kıbrıs'ta yaşanan olaylar ve sonuç olarak Türk Hükümetinin Barış Harekâtını düzenlemesi sonuçları itibariyle birbirine eklemlenmiştir. Bu iki olay ABD tarafından ambargo uygulanmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye'nin adada barışı sağlamak için Barış Harekâtını gerçekleştirmesinden yaklaşık bir yıl sonra Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu, ABD ile diyalogların bir süre daha olumsuz şekilde ilerlemesine neden olmuştur. Kıbrıs Barış Harekâtı Türkiye ve ABD'nin ulusal çıkarları aleyhinde olsa bile Türk-

¹⁵⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti> (Erişim: 22.05.2021).

¹⁶⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti> (Erişim: 22.05.2021).

Amerikan ilişkilerine gölge düşürecek kadar ABD Parlamentosunda etkili olabilen belli başlı etnik lobileri de Türkiye aleyhine faaliyet etme konusunda harekete geçirmiştir¹⁶¹.

Aslında İngiltere, ABD, SSCB ve batılı devletler adada tam anlamıyla bir çözümün sağlanmasını istemiyorlardı. Zaten SSCB, ABD destekli Yunan cuntasının düşmesini istemişti ve bu isteği ilk harekât ile de sağlanmıştı. Bu yüzden de ikinci bir harekât bu ülkeye göre gereksiz olarak değerlendirilmekteydi. Tek endişeleri ise adanın iki NATO ülkesi arasında bölüneceği konusuydu. SSCB, Bağlantısız Makarios'un adaya geri dönmesini istemekteydi. İngiltere'nin ise tek derdi adadaki üslerini ve askeri tesislerinin devamlılığını sağlamaktı. ABD ve diğer ülkeler ise NATO ülkeleri arasında bir anlaşmazlık çıkmasını istemiyorlardı. Geline durumda da adanın sadece bir ülkenin egemenliğinde kalmasının gerçek bir çözüm olmayacağını bilmelerinden dolayı adanın iki NATO ülkesi arasında paylaşılmasına karar verilmiştir. Bu durumda hem NATO da bir iç çatlak oluşmayacak hem de iki ülke arasındaki sorunlar ne kadar uzun sürerse diğer ülkeler de bu sorundan faydalanıp, iki ülkeye diplomatik baskı uygulama olanağına sahip olurlardı. Bu yüzden Türkiye'nin Kıbrıs'ta daha fazla ilerlemesi olasılığı uluslararası kamuoyunu tedirgin etmiş bu yüzden de ikinci harekâta tepki göstermişleridir¹⁶².

Kıbrıs harekâtına ABD tarafında farklı bakış açıları oluşmuştur. Çünkü Kıbrıs'la ilgili yapılan çalışmalar ve müzakerelerin sonucunda iki tarafın geldiği bu aşama da bir tek Türkiye memnun olmuştur. Eski Büyükelçi George McGhee 20–22 Temmuz 1974'teki Kıbrıs çıkarmalarını Türkiye–ABD ilişkilerindeki ilk dikkat çekici bozulma, olarak ifade etmiştir. McGhee bu olayı “*Türk işgali*” diye nitelendirmiş, aynı zamanda bu olayın başlangıcını da 1963'teki Türkiye ile Yunanistan'ın karşı karşıya gelmesi olarak belirtmiştir. McGhee, 1959 yılında Kıbrıs'ta yapılan anlaşmalarda Türk azınlığın yüzde 20 olduğunu ifade ederek, iç savaşın yaşandığını, federal yönetim anlayışının tek çıkar yol olduğunu ifade etmiştir. Diğer yandan ABD'deki bazı devlet görevlileri konuyla ilgili değişik fikir belirtmişler, Kıbrıs konusunun problemsiz bir şekilde ilerlerken, bazı Yunanlıların antlaşma kurallarına uymamasının işleri çıkmaza soktuğunu ifade etmişlerdir. Aynı zamanda adanın tamamının Yunan toprağı olarak görülmesinin ve buna yönelik

---

¹⁶¹ İzgi, a.g.e.

¹⁶²Ertuğrul, Önalp, (2010). “*Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Berikan Yayınevi”, Ankara.

politika izlenmesinin büyük krizlere zemin oluşturarak NATO'nun ittifak anlayışını yıprattığını vurgulamışlardır¹⁶³.

3.5 Barış Harekâtı Sonrası Nüfus Mübadelesi

Kıbrıs Barış Harekâtının sonrasında gelişen önemli olaylardan birisi de ada iki kısma ayrıldığında yapılan nüfus değişiklikleridir. Nüfus değişiklikleri ile güneyde esir olan Türkler kuzeye geçerek özgürlüklerini kazanmış ve adada iki ayrı toplumdaki oluşmuş federal bir Cumhuriyetin temelleri atılmıştır. Bu harekâtın önemli sonuçlarından birisi de Kıbrıs Türklerinin, tarihte ilk defa sınırları belli bir bölgede toplanmaları sağlanmıştır. Kendilerine ait olan bu sınırların korunması onların özgürlüklerinin devamlılığı açısından gerekli bir durum haline gelmiştir. Hâlbuki daha önce etrafını Rumların sardığı küçük "gettolara" yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Birinci ve ikinci Barış Harekâtlarının bitiminin hemen sonrasında çözülmesi aciliyet gerektiren sorunların başında, savaşta esir olan yaralıların ve göçmenlerin istedikleri bölgeye gönderilmeleri¹⁶⁴.

Adanın kuzey ve güney diye ikiye ayrılmasından sonra tarihler 2 Ağustos 1975'i gösterdiğinde Viyana'da 'Nüfus Değişimi Antlaşması' imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmaya bağlı olarak savaş bitiminde adanın Güneyinde kalan Kıbrıslı Türklerle, kuzeyinde kalan Rumlar ters yönde göç etmeye başlamıştır. Adada yapılan nüfus değişikliği 1975 yılının sonuna doğru tamamlanmıştır. Adaya 1976 yılından sonra Türkiye'den işgücü getirilmesinin artmasının nedeni, Nüfus değişimi sonucunda güneyden kaç tane Kıbrıslı Türkün geleceği kesinleşmediği, aynı şekilde de kaç tane Kıbrıslı Rum'un da değişim kapsamında Güneye gideceği kesin olmamasıdır. Kuzeyde meydana gelebilecek nüfus boşluğunu rahat bir şekilde kestirebilmek için beklemek gerekiyordu. Sonuçta 1976 yılında nüfus değişiminin sonuçları netleşmiş ve güneyde kalan tüm Kıbrıslı Türkler kuzeye göç ederken, kuzey kısmında yaklaşık olarak 7.100 Rum kalmıştır. Başlangıçta Türk bölgesinde meydana gelen işgücü açığını kapatmak amacıyla 10.000 tarım işçisinin Türkiye'den getirilmesi hedeflenmiştir. Türkiye'den adaya işçi geleceğinin duyulması sonrasında Kıbrıslı Rum Yetkililer Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) başvurup, adaya

¹⁶³ George McGhee, (1992). "ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, Bilgi Yayınevi, Ankara".

¹⁶⁴ Güler, F., (2002). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Siyasi İlişkileri, Bu İlişkilerin Geleceği, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul".

sonradan Türkiye’den işçilerin gelmesinin adanın nüfus dengesini değiştirebileceğini, aynı zamanda da zaten savaştan dolayı işlerinden olan insanlar varken daha fazla insan getirilmesinin Kıbrıslıların tekrar işlerinden olabileceklerini ileri sürerek Örgütten önlem almalarını istemişlerdir. Yine de sonraki yıllarda gerçekleşen olaylar değerlendirildiğinde, Rumların bu doğrultudaki çalışmaları sonuçsuz kalmıştır¹⁶⁵.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs’tan dolayı meydana gelen bu gerginliği azaltmak amacıyla birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerden birisinde BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, 1974 yılının ağustos ayının sonuna doğru Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs’a ziyaretler yapmış ve Denктаş’la Klerides’i bir araya getirmeyi başarmıştır. 26 Ağustos 1974 tarihinde iki lider insani konuları görüşmek amacıyla haftada bir kez toplanmışlardır. 1974 yılının eylül ayının başında yapılan toplantılarda hastaların, yaralıların ve 18 yaşından küçüklerin, Kıbrıs dışında eğitim alan öğrenci, öğretmenler ve ailelerinden ayrı düşen yaşlıların serbest kalmalarına karar verilmiştir. 20 eylülde yapılan toplantıda da diğer savaş esirlerinin değiştirilmesine karar verilmiştir. Bu kararlara göre 3308 kişisi Türk, 2479 kişisi Rum olmak üzere toplam 5787 kişinin yerlerinin değiştirilmesi, 28 Ekim 1974’de Kızıl Haç ekipleri eliyle tamamlanmıştır¹⁶⁶.

Aslında Kıbrıs’ta yaşayan iki halk 1974’te coğrafi bir temele göre ayrılmıştır, diğer bir deyişle, adanın bölünmesi gerçekte 1974’te başlamamıştı ancak 1974’te coğrafi bir şekle bürünmüştür. Mecburiyet temelli bir bölünme olan bu bölünmedeki esas amaç Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin güvenli bir şekilde yaşamalarını sağlamaktır. 1975 yılında yapılan nüfus değişimleriyle de herhangi bir etnik temizlik olmadan uluslararası hukuka uygun bir şekilde gerçekleşerek sonrasında iki toplumun liderlerinin yapmış olduğu ilke anlaşmalarıyla da, iki toplumlu bir federasyonun oluşturulması amacıyla görüşmeler başlatılmıştır¹⁶⁷.

---

¹⁶⁵ Şahin, İ., Şahin, C., Öztürk, M., (2013). “Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’den Kıbrıs’a Yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İskân Politikası, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, Ankara”, ss.599-630.

¹⁶⁶ Güler, a.g.e.

¹⁶⁷ Gürel, Ş.,(1995). “Kıbrıs Sorununun Tarihçesi, Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler, der. Mehmet Emiralioğlu, Ankara, Birleşmiş Milletler Türk Demeği Yayınları”.

Harekât sonrasında gelinen süreçte Kıbrıslı Rumların, Kuzey Kıbrıs'ta Türk bölgesinin oluşmasını kabul etme konusunda oldukça zorlanmışlardır. Adanın tamamını ele geçirmeyi planlarken, kuzeyde bir Türk bölgesinin kurulması Kıbrıslı Rumlar için katlanılması güç bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Kıbrıslı Rumlara göre “kendilerine ait ata topraklarından etnik olarak temizlenmeleri” ve kuzeyde kalan Rumların mallarına Anadolu'dan gelen yerleşimcilerin ve Kıbrıslı Türklerin yerleştirilmeleri, kuzeydeki Rum tarihine ait olan her şeyin ortadan kaldırılması anlamına gelmekteydi. Adaya Türkiye'den gelen yerleşimcilerin yerleştirilmesiyle Kıbrıslı Rum göçmenlerin topraklarına ve mallarına bir daha dönmelerinin söz konusu olamayacağından ve Kuzey Kıbrıs'ın Türkiyeli göçmenler tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmasından dolayı ilerleyen zamanlarda Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs'tan atılacağından endişe etmektedirler. Zaten, Rum tarafı, adanın kuzey kesimine Türkiye'den göçmenlerin getirilmesinin adadaki nüfus dağılımını Rumların aleyhine değiştirdiğini düşündüklerinden, bu duruma şiddetle karşı çıkmaktaydılar. Rumlar Türkiye'den getirilen göçmen yerleşimcilerin adanın kuzeyine yerleştirilmesinin; Türkiye'nin Rum olan karakterini değiştirerek Türkleştirmeyi amaçlayan yayılcı bir planın parçası olarak düşünmekteydiler. Yukarıda verilen nedenler Rumların Türkiyeli göçmenlerin kayıtsız ve şartsız bir şekilde geriye gönderilmelerini talep etmelerini istemeleriyle sonuçlanmıştır. Geçen zaman içerisinde sorunlar çözülememiş tam tersi olarak artmıştır. Her iki tarafa ait sorunlar toprak, mülkiyet ve göçmen sorunuyla ilişkili nüfusun sayısının artması, mülklerin satışı ya da mirasla el değiştirmeleri veya devredilmeleri gibi birçok şekilde niteliklerinin değişmesi sonucunda katlanarak artmış çözümü imkânsız hale gelmiştir¹⁶⁸.

3.6 ABD'nin Ambargo Kararı

ABD'nin uyguladığı silah ambargosu hem güçlü Rum lobisinin etkisi hem de bir iç siyasi mücadelenin sonucuydu. ABD yönetimi, ambargoya gerek duymazken ABD Kongre'si ambargo uygulama kararı aldı. Bunun nedeni ABD Kongresi'nin dış politikada söz sahibi olmak istemesiydi. Watergate skandalı esnasında Dışişleri Bakanı olan Henry Kissinger “500 Dışişleri Bakanıyla dış politika yürütülmez” tarzı açıklamalar yapıyordu. Kongre hem Kissinger'a hem bundan sonra gelecek olan

---

¹⁶⁸ Şahin vd., a.g.m., ss.599-630.

yönetimlere, Vietnam ve Kamboçya örneklerini de gösterip “Bundan böyle bizimde yetkimiz olmalı. bize sormadan istediğinizi yapamazsınız” demek istiyordu. Beyaz Saray-Kongre mücadelesinin temelinde bu gerçek yatıyordu¹⁶⁹. Kongre böylelikle hem dışişleri konularına müdahale etmek istiyor hem de sözünün dinlenilir bir kurum olmasını istiyordu.

Ambargo kararı, Türkiye'nin o dönem izlemiş olduğu dış politikasında ve özellikle de ABD ile olan ilişkileri açısından tarihi bir kırılma noktasıdır. Çünkü bu dönemde ve sonraki süreçte Türkiye'deki sosyo-ekonomik ve siyasi yaşamda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ekonomisi çökme aşamasına gelmiş olan Türkiye, siyasi bakımda da istikrarsız ve sıkıntılı dönemler geçirmiştir. Türkiye'de yaşanan bu sıkıntılı süreç, 1970'li yılların sonlarına kadar sürmüştür. ABD'nin aldığı ambargo kararı sonucunda Türkiye, ABD yönetiminin askeri, siyasi ve ekonomik açıdan kısılcasına girmiştir. 1964 yılında Kıbrıs'ta yaşananlardan dolayı Johnson Mektubu ile yaşanan gerilimli süreç, yine Kıbrıs kaynaklı olarak bir başka şekilde ve boyutta ortaya çıkmıştır. ABD Hükümetinin görünüşteki engel olma çalışmalarına rağmen, ambargo kararının Kongre tarafından alınması, 1964 yılında yaşananların ardından Türk-Amerikan ilişkileri 10 yıl aradan sonra yeniden sıkıntılı bir sürecin içine düşmekten kurtulamamıştır¹⁷⁰. Harekât sonrasında Türkiye'ye uygulanan ambargo ABD silahlarının doğrudan veya diğer NATO ülkeleri kanalıyla da olsa, Türkiye'ye ulaştırılmasının önüne geçiyordu. Ayrıca ücreti ödenmiş ancak teslim edilmemiş olan bazı askeri mühimmat ta bu yaptırımların içerisine dâhil edilmiştir¹⁷¹.

ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik harekât düzenlemesini hoş karşılamamıştır. Bu duruma tepkisini Türkiye'ye silah ambargosu koyarak göstermiş, zaten harekât sonrasında bozulan ilişkiler daha da kötüleşmeye doğru gitmiştir. Ayrıca bu durum Kıbrıs harekâtı ile ilgili olmayan bazı olayların da Kıbrıs savaşı sonrasında çıkan sorunlara eklenmesine neden olmuştur. Örneğin, sorunlardan birisi de 1974'te dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in haşhaş ekimini yeniden başlatmasıdır. ABD'de

---

¹⁶⁹ Mehmet Ali Birand, (1979). *Diyet Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Pazarlıklar*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

¹⁷⁰ Mehmet Gönülbol ve Ömer Kürkçüoğlu, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, Siyasal Kitapevi, 8. Baskı, Ankara, 1993.

¹⁷¹ Ali Rıza İzgi, (2007). *Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları*, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Denizli.

uyuşturucu tüketiminin arttığı bir zamanda, Türkiye uyuşturucu kaçakçılığı yapmak ile suçlanan ülkeler arasında görülmekteydi¹⁷².

Kıbrıs'ta gerçekleştirilen ikinci harekâtın hemen sonrasında yoğun bir şekilde gündeme getirilen, Türkiye'ye o dönemde yapılan tüm askeri yardımların durdurularak, silah ambargosunun uygulanması yönündeki baskılar yönetim tarafından hep ihtiyatla karşılanmıştır. Ama yine de Türkiye'de, haziran 1971'de Nihat Erim hükümeti tarafından alınan haşhaş ekimi yasağı kararını 1 Temmuz 1974'te kaldırmış olması, ABD'de büyük tepkiyle karşılanmıştır. Türk Hükümeti gerekli kontrol ve tedbirleri alacağı konusunda ABD'ye güvence vermiş olsa da Amerikan Kongresi'ndeki genel kanı, Türkiye'nin haşhaş ekimini serbest bırakmasına karşı silah ambargosu uygulanmasının şart olduğu doğrultusundaydı¹⁷³.

Türkiye'de haşhaş tarımı 1971'de yasaklanmıştı ancak bundan 3 yıl sonra hükümet kararını değiştirerek serbest bırakmıştır. Alınan bu karar ABD ile zor bir süreçten geçen ilişkileri daha da bozmuştur. Soğuk Savaş döneminde önemli bir rol oynayan Adana'daki İncirlik Üssü, ABD – Türkiye arasındaki ilişkilerde bir koz olarak kullanılmıştır. Bu bakımdan ABD'nin kullanımında önemli bir üs olan İncirlik ve diğerlerinin kullanımı ertelenerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne (TSK) kontrolüne alınmıştır. Konuyla ilgili Bülent Ecevit 2002 yılında Hürriyet gazetesinden Sedat Ergin'e yaptığı açıklamada, *"Yasaklayıcı tutumlarına karşın haşhaş üretimini belli kurallar içinde serbest bırakışımız ABD'de çok tepki uyandırmıştı. Kongre'nin ambargosu aslında Kıbrıs değil, haşhaşla ilgiliydi. Sonra Kıbrıs'a yamandı"* ifadesini kullanmıştır¹⁷⁴. 1978 yılının eylül ayında ABD Kongresi'nin ambargoyu kaldırması, İncirlik Üssü'nün faaliyetlerine geri dönmesini sağlamıştır.

Türkiye'nin Kıbrıs meselesini ambargoya bağlamış gibi olması yanlış bir davranış olmuştur. ABD-Türkiye ilişkilerini Kıbrıs'a bağlamak uluslararası alanda hareket gücümüzü zayıflatmıştır. Ambargo Türkiye ile ABD arasında bir sorunken hükümetin bu tavrı konuya Yunanistan'ı, Rumları ve belli başlı bazı ülkeleri de dâhil

---

¹⁷² <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41553003> (Erişim:22.05.2021)

¹⁷³ Gönlübol ve Kürkçüoğlu, a.g.e.

¹⁷⁴ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41553003> (Erişim:22.05.2021)

ediyordu. ABD’de bunu bildiğinden sürekli ambargonun kalkması için Türkiye’den Kıbrıs’ta bir çözüm sunmasını istedi¹⁷⁵.

1975’in son günlerinde Türkiye bir hamle yaptı. Brüksel’de Kissinger ile görüşen Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil Kıbrıs meselesine Yunan tarafını da çekmek için önerilerde bulundu. Bu öneriler müzakere edildi ve Yunanistan yine bir nebze işin içine çekildi. Rauf Denктаş ve Klerides görüşmesi sonucu önce Rumlar bir harita verecek ardından Türkler 10 gün sonra karşı önerisini sunacaktı. Ancak Rum temsilcisi Klerides bunu hem Makarios’tan hem Rum yöneticilerden gizledi yoksa hain damgası yiyebilirdi. Türkiye’de, Rauf Denктаş’ta, Klerides’den memnun değildi. Çünkü uluslararası alanda Klerides’in itibarı çok fazlaydı. Denктаş Türkiye’nin de onayını aldıktan sonra bu 10 günlük meseleyi el altından gazeteler aracılığıyla duyurdu. Makarios da beklediği fırsatı bulmuştu hem görüşmeleri kesecekti hem de Klerides den kurtulacaktı. Bunların sonucunda Klerides’in istifasıyla görüşmeler önemini yitirmişti¹⁷⁶. Türkiye’de bu saatten sonra ambargo kalkmadan bir çözüm olamayacağını belirtmiştir¹⁷⁷.

1976 yılında ortam biraz yumuşamaya başlamıştır. Türkiye’nin şubat ayında 2000 kişilik bir kuvveti adadan çekeceğini belirtmesi üzerine toplumlarası diplomatik görüşmeler tekrar başlamıştır. Görüşmeler BM gözetiminde yapılmaktaydı ve halen de bu sistem devam etmektedir. Türkiye’nin ülkedeki ABD üslerine el koyması sonrasında mart 1976’da üsler konusu tekrar görüşülmüş ve anlaşma imzalanmıştır. İki ülke arasındaki bu anlaşma ambargonun kaldırılması konusunda kongrenin onayının alınması şartına bağlanmıştı. Ayrıca ABD, Türkiye’ye dört yıl içinde 1 milyar dolarlık askeri yardım yapacak ve bu yardımın 200 milyon dolarını da Türkiye’ye hibe edecekti¹⁷⁸. O dönemde askerî açıdan Türkiye’nin acil ihtiyaçları vardı. ambargonun kalkması ve askeri teçhizat alınması gerekiyordu. Türkiye’deki ekonomik sıkıntılar nedeniyle de bu konu çok önemli bir hale gelmiştir¹⁷⁹.

---

¹⁷⁵ Çelebi, a.g.e.

¹⁷⁶ Birand, a.g.e.

¹⁷⁷ Çelebi, a.g.e.

¹⁷⁸ Fahir Armaoğlu, (2019). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Kronik Kitap Yayınları, İstanbul.

¹⁷⁹ Çelebi, a.g.e.

Meydana gelen bu gelişmeler sonucunda her ne kadar ortam yumuşamaya başladıysa da 1977 yılına gelindiğinde halen Türkiye uluslararası arenada yalnızlaştırılmaya çalışılıyordu. Bütün bunların üzerine 1977'de ABD'de Başkan olan Carter, Rum yanlısı bir politika izleyeceğini zaten seçim döneminde ilan etmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu 'da Kıbrıs ile ilgili ortaya koyduğu planlarda hep Rumların tarafını tutuyor ve bu doğrultuda öneriler veriyordu. Avrupa Konseyi sık sık Türkiye'yi kınayan kararlar alıyordu. İslam ülkeleri de başlangıçta KTFD'ni destekleyici yönde açıklamalar yaparken; 2 Ağustos 1976 yılındaki Bağlantısızlar Konferansında bu durum tersine dönmüş ve Türkiye'yi kınayan kararın altına imza atmışlardır¹⁸⁰.

3.7 Türk Kamuoyunda Ambargoya Karşı Tepkiler

1950'li yıllardan itibaren Kıbrıs'ı milli bir dava olarak gören ve sahiplenen, dış dengeler uğruna Kıbrıs'ı yok sayan devlet politikalarının aksine “Ya Taksim Ya Ölüm” sloganıyla Kıbrıs'ı devletin gündemine getiren Türk halkı, harekâttan ve elde edilen başarıdan dolayı çok mutluydu. Türk halkı ve basını Türk Silahlı Kuvvetlerine olan güvenlerini, Türkiye'nin hemen her yerinde sevinç gösterileri düzenleyerek gösteriyordu. Türkiye kamuoyu, gazeteler vasıtasıyla başlatılan yardım kampanyalarına her ilde yoğun ilgi gösteriyordu. Örneğin sadece Kayseri il merkezinden para yardımı olarak zamanın parasıyla 4 milyon Türk Lirası toplandı. Türk halkı çok büyük bir dayanışma örneği sergileyerek, “Millet- Ordu” bütünleşmesinin en güzel örneğini sergiliyordu. Askerlik şubeleri önlerinde Türk gençleri “Askere gidip Kıbrıs'ta savaşmak” talepleriyle gösteriler düzenliyordu¹⁸¹. Halkın bu kadar yoğun bir sevgi gösterisine maruz kalan ve kendi öz evlatlarını savaşmak için gönderdiği Kıbrıs Savaşı sonrasında uygulanan ambargo, doğal olarak halkta tam bir kenetlenme sağlamıştır ve öfke ile karşılanmıştır. Ancak ambargonun getirdiği birtakım olumsuzluklara bağlı olarak oluşan ekonomik sorunlar ise ister istemez zaman içerisinde bir yılgınlığa neden olmuştur.

---

¹⁸⁰ Melek Fırat, (2016) “Johnson Mektubunun Türk Yunan İlişkilerine ve Kıbrıs Sorununa Etkisi”, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 765-766.

¹⁸¹ Sami Çalık, (2006). *Kıbrıs Barış Harekâtında Hava indirme birlikleri ve hava indirme harekâtı*, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri.

Ambargonun başladığı zaman Türkiye hem iç hem dış politikada zor zamanlar geçirmekteydi. Türkiye içeride bir hükümet bunalımı ile uğraşmaktaydı ve Sadi Irmak'ın başkanlığındaki hükümet güvenoyu alamamış olmasına rağmen yönetimdeydi. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu koşullar ve politik açıdan zayıf bir durumda olması, dış politikada da etkisini gösteriyordu¹⁸².

ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı ambargonun askerî açıdan son derece olumsuz etkileri olmuştur. Ambargonun başlamasıyla daha önce anlaşması yapılan ve Türkiye'ye gönderilmesi gereken askeri malzemeler gönderilmemiştir. ABD'nin 38. Başkanı Gerald Rudolph Ford'un ambargoyu kaldırma önerisini Temsilciler Meclisi kabul etmiş olmasına rağmen ambargo kaldırılmamıştır. Bu gelişmelerden sonra Türkiye'de, ABD'ye bir nota vererek Türkiye'de bulunan 20 Amerikan üssüne el konulacağını bildirmiştir. Türk Hükümetinin 26 Temmuz 1975 tarihinde ABD'ye verdiği notada 1969 tarihinde imzalanmış olan Türk-ABD Savunma İş birliği Anlaşması'nın yürürlükten kaldırılarak, Türkiye'de bulunan tüm Amerikan üslerinin kontrolünün Türk Silahlı Kuvvetlerine verileceğini bildirmiştir. Türkiye'nin kararlı bir tutum sergilemesi 1976 yılında ilişkilerin yumuşamaya başlamasıyla sonuçlanmıştır. İki devlet arasında yapılan görüşmeler sonuç vermiş ve yeni bir Savunma İş birliği Anlaşması (SEIA, 26 Mart 1976) imzalanmıştır. Buna göre anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için ambargonun kaldırılmasıyla mümkün olacaktı ancak yine de ambargo kaldırılamamıştır¹⁸³.

Gelinen bu noktada hem Türkler hem de Yunanlar, 1974'te yaşananlardan dolayı ABD'ye tepkisel yaklaşmaktaydı. Yalnız Kıbrıs'ta varılan noktanın, Türkiye'nin uzun yıllar savunduğu ayrılığa daha benzer olduğu ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adada durmaya devam ettiği dikkate alındığında, ABD'nin Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan bu krizde Yunanistan'dan ziyade Türkiye'yi seçmiş olması düşünülebilir. Sonuçta Kissinger hatıralarını anlattığı kitabında, "*Her ne kadar hükümetine dair çekincelerim varsa da Yunanistan'ın izole edecek politikalarını reddettim, çünkü NATO stratejimizin çok önemli bir parçasıydı. Ancak Türkiye daha da çok önemliydi. Türkiye'nin tüm Soğuk Savaş boyunca ittifak için*

---

¹⁸² Mehmet Gönlübol-Ömer Kürkçüoğlu, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi. Baskı, Ankara 1996, (1973-1983 Dönemi: Mehmet Gönlübol, Ömer Kürkçüoğlu, 1983-1990 Dönemi: Mehmet Gönlübol, Ömer Kürkçüoğlu).

¹⁸³ Dolanbay, H., (2019). 1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Dış Politikası, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Aralık 2019, Cilt 5, Sayı 3, 851-862.

yaptıkları ve jeostratejik önemi, yaptırımlar konusunda olağanüstü isteksiz olmamın nedeniydi.” demiştir. ABD’nin en yakın müttefiki İngiltere’nin hazırladığı raporda da batının stratejik çıkarları açısından Türkiye’nin, Yunanistan’dan daha önemli bir konumda bulunduğunu ve “eğer bu ülkelerden herhangi birisiyle olan ilişki riske atılmak zorunda kalıncaksa, Türklerle değil Yunanlılarla ilişkilerin kötüleşmesini seçmek gerektiği.” açıkça yazılmıştır¹⁸⁴.

Kıbrıs’ta gerçekleşen bu çok önemli gelişmelerin ABD tarafından şekillendirildiğine yönelik kanıtlar gelecekte de büyük bir olasılıkla savunulacaktır. Ancak, tüm bu olayların gerisinde ABD’nin planlarının olması olasılığına karşın, adadaki gelişmeler hakkında rasyonel olmayan daha çok tepkisel bir davranışla karşılanmaktadır. İki ülke arasında yapılan görüşmelerde ileriye sürülen her türlü öneriye ya da çözüm planına da bu yüzden şüpheli bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Aynı zamanda ileriye sürülen her türlü öneriyi makul bulup uzlaşma çabasında olanların ülkelerinin değil ABD’nin çıkarlarına hizmet ettiği suçlaması ile karşılaşmaları söz konusudur. Bu durum da muhalefet tarafından devamlı baskı altında tutulan hükümetler ve temsilcilerinin mecburen daha sert ve anlaşmaya karşı olmak zorunda bırakılmaktadır. Hâlbuki modern Kıbrıs tarihindeki hassas noktalardan birisi olan 1974 Darbesi’nde ABD’nin ne kadar rolü olduğunu belirleyebilmek, Kıbrıs Sorunun çözümüne bir adım daha yaklaşmak anlamında da önemlidir¹⁸⁵.

Özellikle ABD’nin Türkiye’ye uygulamış olduğu ambargonun en önemli sonuçlarından birisi de yerli savunma sanayisinin eksikliğidir. Bu yüzden de o dönemde Türkiye açısından olumsuz etkileri olan silah ambargosu yerli silah sanayisinin kurulmasının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Bu durum Türkiye’nin savunma sistemlerinin temin edilmesinde ve askeri haberleşmeye yönelik gereksinimlerinin karşılanmasında bağımsızlığın ne kadar önemli olduğunu gündeme getirmiş, halkın bağışları ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıfları kurulmuştur. Bütün bu gelişmelerin sonrasında da Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı’nın önderliğinde 14 Kasım 1975’te ASELSAN kurularak hizmete girmiştir. Bu sayede Türkiye’nin silah ve mühimmat gereksinimlerinde dışa bağımlılığını minimum seviyeye çekmek ulusal savunma

---

¹⁸⁴ Günal, a.g.m., ss.2168-2207.

¹⁸⁵ Günal, a.g.m., ss.2168-2207.

sanayimizin esas kuruluş amacıdır. Yurt dışından satın alınan savunma ve haberleşme sistemlerinin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtındaki yetersizliği Türkiye'nin bu konudaki teknolojiye sahip olmamasından kaynaklanmıştır. Türkiye'nin Savunma Sanayisi bakımından bir dönüm noktası olan ASELSAN'ın kurulması, gelecekte de benzer sorunların yaşanmaması amacıyla alınan en somut önlemlerdendir. 1975'ten günümüze kadar devlet desteği ve Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfının çalışmaları ile güçlenen savunma sanayi firmaları önemli başarılarla kendini kanıtlamış ve geleceğe daha güçlü bir şekilde bakmıştır¹⁸⁶.

1974 Kıbrıs Harekâtı sonucunda ABD'nin Türkiye'ye karşı olan olumsuz tutumu iki ülke arasındaki ilişkilerin kopmasına neden olmuştur. Bu durum, 1978 nisan ayında ABD Başkanı Carter'in Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun kaldırmasından sonra ancak normalleşme sürecine girmeye başlamıştır. Gerçekte ABD'nin Rumlara daha yakın bir siyaset izlemesinin temelinde Makarios'a destekten daha çok bildiğimiz klasik batı siyasal zihniyeti olduğunu söylemek mümkündür. İngiltere açısından Yunanistan ve Rumlar ne kadar vazgeçilmez ise ABD için de aynı şekildedir. ABD, Rumlara yakın olan bu tutumunu, Makarios'un üçüncü dünyacı olarak adlandırdığı, mevcut güç odaklarından bağımsız bir politika anlayışına rağmen değiştirmemiştir¹⁸⁷.

Amerikan ambargosuna karşı tepkilerle ilgili Türkiye'de meydana gelen gelişmelerden birisi de Türkiye'nin, ABD'ye ait tesisleri kapatma kararı almasıdır. Bu konuda Uğur Dündar'ın o dönemin Başbakanı olan ve Milliyetçi Cephe'yi kuran Süleyman Demirel döneminde Dışişleri Müsteşarı olan Şükrü Elekdağ ile yaptığı röportajda Amerikan üslerinin kapatılması konusunda ilgili şu hususlara değinmiştir:

“ABD Kongresi'nin askeri yardıma koyduğu ambargo, 5 Şubat 1975'te yürürlüğe girmişti. Bu tarihten önce Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı, hükümete, ABD tarafından uygulanan ambargonun önlenmesi amacıyla Washington'la sürdürülecek girişimlerden herhangi bir sonuç alınamaması durumunda, Türkiye'deki Amerikan askeri tesislerinin hukuki dayanağı olan 1969 "Ortak Savunma İş birliği Anlaşmasının (OSIA) feshedilmesi ve sonra da tesislerin kapatılması yolunda öneride bulunmuşlardı. Ancak, Türkiye bu dönemde güvenoyu alamamış Sadi Irmak Hükümeti tarafından yönetilmekteydi.

¹⁸⁶ https://www.aselsan.com.tr/a_bulten_Kibris_Baris_Harekati_Ozel_Bulteni_7622.pdf
(Erişim:22.05.2021)

¹⁸⁷ Hasan Duran, Ahmet Karaca, (2013). 1950-1980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:14, Sayı: 1, 121-136.

Bu yüzden de ABD'ye karşı bir politika oluşturulamamıştır. 31 Mart 1975'te Demirel, Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni kurmuştur. Herkesin tahmin edebileceği gibi, yeni hükümetin karşısındaki en önemli sorun, ABD silah ambargosu karşısında nasıl bir strateji izleneceğiydi”.

“ABD’de, "Watergate Skandalı" ndan dolayı Başkan Nixon istifa etmiş hemen sonrasında da Başkan Yardımcısı Gerald Ford başkanlık koltuğuna geçmiştir. Ancak Vietnam’da yaşanan fiyasko ve Watergate Skandalı’ndan dolayı yönetim gücünü kaybetmiş ve bu yüzden de Kongre, dış politikaya el koymuştu. ABD Dışişleri Bakanlığı ile Pentagon, ambargoya karşı çıkmış ve Türkiye'nin yanında yer almışlardır”.

Başbakan Demirel, Başkan Ford ve Dışişleri Bakanı Kissinger ile yaptığı yüz yüze görüşmelerden bir sonuç alamayınca, dönemin Türk Hükümeti, 17 haziran da ABD’ye verdiği bir nota ile askeri yardımın 30 gün içinde başlatılmaması durumunda tesislerin kapatılacağını bildirmiştir.

Türkiye’nin verdiği bu notaya ABD Dışişleri Bakanı Kissinger sert bir dille karşılık vermiş ve “Kimse ABD’yi tehdit edemez. ABD şantajı boyun eğmez” demiştir. Ama yine de 25 Temmuz 1975 günü toplanan hükümet, NATO’ya hizmet veren İncirlik ve Beldibi hariç olmak üzere Türkiye’deki tüm ABD tesislerini kapatma kararını almıştır. Bu tesisler TSK'nun denetimine verilmiştir. Tesislerdeki 5.000 asker ve personel de Türkiye'yi terk etmiştir...¹⁸⁸

demiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı’ndan sonra ABD Türkiye'ye şubat 1974'te silah ambargosu uygulamıştır. Ambargoya karşı Türkiye ise aşağıdaki tepkileri vermiştir;

- 25 Temmuz 1975'te ABD ile Türkiye arasında 1969'da imzalanan iş birliği anlaşması yürürlükten kaldırılmıştır.
- Türkiye'de bulunan tüm ABD üsleri Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kontrolüne geçmiştir.
- ABD, 26 Eylül 1978'de ABD Başkanı Jimmy Carter tarafından ambargoyu kaldırmıştır. Ayrıca bu ambargo sayesinde Türkiye kendi silah sanayisinin temellerini atmıştır. Aselsan’ın kurulmasıyla birlikte Türkiye yeni ve daha etkili silah ve mühimmatlar üretmiş savunma sanayinin temelleri atılmıştır.
- Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiştir¹⁸⁹.

¹⁸⁸ *Sözcü gazetesi 1 Mayıs 2021 tarihli baskısı ve internet sitesi. Ayrıntılı bilgi için: <https://www.sozcu.com.tr/2021/yazarlar/ugur-dundar/demirel-turkiyedeki-abd-uslerini-kapatma-kararini-nasil-aldi-6406032/> (Erişim:23.05.2021)*

¹⁸⁹ Işık, Mithat, (2020). ABD, Ambargolar ve Yaptırımlar, <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/abd-ambargolar-ve-yaptirimlar-kose-yazisi-20552> (Erişim: 16.06.2021)

SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler, ilişkilerin başladığı Osmanlı Dönemi'nden 1971 yılındaki haşhaş krizine kadar sorunsuz ilerlemiştir. Haşhaş krizinin hemen arkasından başlayan ve hala tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamış olan Kıbrıs sorunu, ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin dalgalı bir şekilde ilerlemesiyle sonuçlanmıştır.

ABD'nin dünyaya hükmeden bir güç olması tesadüfen olmamıştır. Tarihsel anlamda yapmış olduğu en akıllıca hareket, II. Dünya Savaşı'nın başından itibaren savaşın içinde olmamasıdır. Zira II. Dünya Savaşı'nda taraflar birbirlerini büyük ölçüde yıpratmış ve sosyoekonomik açıdan yorgun düşmelerine neden olmuştur. Aynı zamanda savaşan ülkelerin orduları zayıflamış ve ABD, bu savaşta karşısına çıkan fırsatları değerlendirme fırsatı bulmuştur. Dolayısıyla ABD sadece cephede belirleyici güç olmamış, aynı zamanda siyaseten de Monroe Doktrini'ni bırakarak izolasyon politikasına son vermiş ve dünyanın Soğuk Savaş döneminin yaklaşık yarısında, 1990 sonrasında da tamamında tek süper güç olarak varlığını sürdürmüştür¹⁹⁰.

ABD'nin süper güç olarak dünyaya hükmetmesi, dünyanın bir ucunda bulunan kıtadan Doğu Akdeniz'deki bir adada yaşanan sorunlara müdahil olabilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak ABD'nin Kıbrıs'ta yaşanan olaylara yönelik yaklaşımı tarafsız bir hakem edasıyla olmamıştır. Olaylara dâhil olma şekli, taraflara yaklaşımı ve barış harekâtı sonrasında konulan ambargo daha çok Rum kesiminin kullandığı izlenimini oluşturmuştur.

Günümüzde ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası siyaset alanında geldiği noktaya bakıldığında Türkiye dışındaki devletlerin hakkaniyetli bir paylaşım konusunda çözümü desteklemediği anlaşılmaktadır. Onların bu tavrı Kıbrıs Adası'nda yaşanan sorunları çözümsüzlüğe itmiş, sonuçta günümüze kadar da sorun kesin olarak çözülememiştir. Eğer taraf ülkeler, bu konuda net bir çizgide anlaşamazlarsa önümüzdeki on yıllarca da bu sorunun çözülemeyeceğini söylemek mümkündür.

---

¹⁹⁰ Yalçın, a.g.m., ss. 419-449.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya çok farklı bir konjonktüre girmiştir. Özellikle savaşın verdiği yılgınlık ve ekonomik kayıplar, ülkeleri ister istemez barışçıl politikalar izlemek zorunda bırakmıştır. Ancak Kıbrıs'ta yaşananlar, bu süreçte kısa bir kesintiye uğramasına neden olmuştur. Türkiye, bu konuda başından itibaren çıkartma yapana kadar hep diplomatik yolları denemiş, diplomasiden ümit kesildiğinde de harekât yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin en son çare olarak harekâta başvurması, bilhassa o dönemde İngiltere'nin yerine bölgede ağabeylik yapan ABD'nin Rum yanlısı bir siyaset izlemesinden kaynaklanmaktadır. Aslında bu açıdan bakıldığında harekât sonrasında uygulanan ambargo ABD'nin Rum yanlısı bir politika izlediğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Diğer yandan Türkiye'nin yapmış olduğu harekât uzun yılların birikimine sahip olan ve iyi bir şekilde ilerleyen Türk-Amerikan ilişkilerinin büyük yara almasıyla sonuçlanmıştır. Diğer yandan ABD'nin takındığı bu ikircikli tutum, Türkiye'deki devlet adamları ve siyasetçilerin müttefiklik açıklamalarını sorgulamalarına ve aynı zamanda güven kaybına sebep olmuştur. Bu güven kaybına bağlı olarak Türkiye'nin ABD ile olan ilişkileri, Barış Harekâtı esnasında kopma aşamasına gelmiştir. Ayrıca Türkiye, zaman zaman alternatif olması açısından Sovyetler Birliği ile ilişkiye geçmiştir. Nitekim ABD, Türkiye'nin Sovyet bloğunda olmasını istememekte ve bu noktada ilişkileri tekrardan gözden geçirmesine sebep olacaktı. Bu durum, 1980 Darbesi sonrasında Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerinin tekrardan yumuşamasıyla ortadan kalkmıştır. Ancak gelinen noktada, Türkiye'nin Kıbrıs sorununu harekâtle çözmek istemesi ve bunu gerçekleştirmiş olması, Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Günümüze kadar etkisi devam eden bu sorunun, yaşanan en büyük kriz olarak tarihteki yerini aldığını söylemek mümkündür¹⁹¹.

İkinci Dünya Savaşı sonunda yıkım içerisinde bulunan Avrupa'da, Sovyetler Birliği ekonomik ve askeri anlamda önemli siyasi güç merkezi olarak ön plana çıkmıştır. Almanya, askeri ve ekonomik açıdan neredeyse tamamen etkisiz hale gelirken İngiltere ve Fransa savaşın neden olduğu yıpranma ve kayıplarla birlikte artık tek başlarına Avrupa politikalarında belirleyici üstünlüklerini kaybetmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası askeri ve ekonomik durumu bahsi geçen Avrupa

---

¹⁹¹ İlhan, a.g.e.

lkelerine göre farklılık göstermiştir. Savaş sırasında, özellikle ABD'den aldığı askeri yardımlarla oluşturduğu kara ordusu, Sovyetler Birliği'ne hem insan kaynakları hem de savaş donanımı açısından Avrupa'da askerî açıdan tartışmasız bir üstünlük sağlamıştır. Ayrıca, topraklarının sadece belli bir kısmının savaştan etkilenmesi, Sovyetler Birliği'ni ekonomik yönden diğer Avrupa ülkelerine göre daha iyi duruma sokmuştur. Sovyetler Birliği'nin savaş sırasında geliştirdiği endüstri alt yapısı ise sahip olduğu zengin doğal kaynakları ile birleştiğinde, ekonomik anlamda Avrupa'daki stnlğine artı g katmıřtır¹⁹².

ster askeri alanda olsun ister diğer konularda Sovyet üstünlüğünün bu dönem için sadece kıta Avrupa'sında geçerli olduğunu söylemek doğru olacaktır. Savaştan ekonomisi büyüyerek çıkan ABD ise askeri alanda geliştirmiş olduğu teknoloji sayesinde bir dünya g haline gelmiştir. Savaş öncesinin dünya lideri Avrupa gleri ise savaş sonunda bu pozisyonlarını yitirirken ortaya çıkan bu g boşluğunu ABD ve Sovyetler Birliği doldurmuřtur¹⁹³.

ABD'de uluslararası kararların alınmasında bazı diğer glerin etkisinin de olduğu bilinen bir gerçektir. Özellikle ABD'de lobi göçünün etkisi yabana atılmamalıdır. ABD'de başkan olmak isteyen hiçbir kişi, bu lobileri görmezden gelmesi mümkün değildir. Öyle ki, Kıbrıs Barış Harekâtından sonra ABD Başkanının Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e yaklaşık olarak bir milyon Rum oyundan söz etmesi buna işaret etmektedir ¹⁹⁴. Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşananlar konusunda ve sonraki süreçte uygulanan ambargoya etki edememesi ABD'de lobicilik bakımından hiçbir etkisinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan Rum kesimi lobicilik avantajını kullanarak Kıbrıs konusunda Türkiye'yi halen sıkıştırmayı başarabilmektedir.

Türkiye'nin, kendi milletinden olanları koruma isteğine karşılık, Yunanistan, adanın tamamının Rumlara verilmesini ve Türklerin yok sayılmasını istemiştir. İngiltere ise bölgede bulunan kendi üslerinin durumuna odaklanmış, ABD ise Rum yanlısı bir siyaset izlenimi vermiştir. Ayrıca Soğuk Savaş'ın devam ettiği bu süreçte; iki NATO ülkesinin savaşmasının, Batı blokunda çatlaklara neden olacağı endişesi de oluşmuştur. ABD Başkanının istifası ve yerine geçen başkan yardımcısının ve

---

¹⁹² Molla, a.g.e.

¹⁹³ Molla, a.g.e.

¹⁹⁴ Yalçın, a.g.m., ss. 419-449.

kabinenin izlediği politikalarla ABD'nin Rum tarafını tuttuğu, sonraki süreçte seçilen Başkan Jimmy Carter'in de Rum yanlısı bir politika izleyeceğini daha seçilmeden önce belirtmesi öncesinde izlenen politikaların devamı niteliğinde değerlendirilebilir.

Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu andan itibaren daima Atatürk'ün “*Yurtta barış, dünyada barış*” politikasını benimsemiştir. Ancak Kıbrıs Barış Harekatı'yla bu politika kısa bir süreliğine askıya alınmıştır. Türkiye'nin öncelikli hedefi olarak adada yaşayan Türklerin hayatlarını kurtarmak ve Türk Milleti'nin Kıbrıs'taki haklarını savunmak olmuştur.

Sonuç olarak; ABD ve Türkiye arasındaki ilişkilerin en çok zedelendiği konu Kıbrıs sorunu olmuştur. Dolayısıyla ABD'nin, Kıbrıs sorunu konusunda Türkiye'ye karşı engelleyici bir rolde olması, Türk kamuoyunda ve ilişkilerde ABD'ye karşı güven sorunlarının oluşmasına ve iki ülke arasında oluşabilecek krizlerin önünü açmıştır. Özellikle Türkiye'de, Amerikan karşıtı propagandaların artması ise Türkiye-ABD ilişkilerinin toplumsal anlamdaki tutumunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Akça, E.M., (2018). Objektif Ulusal Çıkar Kavramı: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Fırat Kalkanı Harekâtı, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Aksin, S., (1966). Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, II, İstanbul 1997, 127; Metin Toker, İsmet Paşa'yla 10 Yıl, Ankara 1966.
- Alasya, H.F., "Kıbrıs (İngiliz İşgali ve İdaresi)", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 25, İstanbul 2002.
- Armaoğlu, F., Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914– 1995, Alkım Yayınları, İstanbul 2009.
- Avcı, A. (2014). 1950-1960 Arası Türk-İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), TC. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Konya.
- Bağcı, H., (2001). Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, ODTÜ Yay., Ankara.
- Balcı, A., (2013). Türk Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Başlamışlı, M., (2018). 12 Mart Muhtırası'na Giden Yolda Haşhaş Sorunu, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* İlkbahar 2018, 5(14), ss.351-376.
- Bayer, D., (2013). Türk-Yunan İlişkilerinde NATO'nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Siyaset Bilimi Doktora Programı, Ankara.
- Baykotan, C.D., (2011). Turkish-US Relations Towards Cyprus Issue From The Perspective Of Security, Master Thesis (Unpublished), T.C. Sakarya University Institute Of Social Sciences, Sakarya.
- Bektaş, M., (2013). Türkiye'nin Dış Politikasında "Kıbrıs Sorunu": Kriz Yönetimi Stratejisi Açısından Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik

Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Berrin, K., (2015). 12 Mart 1971 Muhtırasına Gidilen Süreçte Türk Basını: Kanlı Pazar ve 15- 16 Haziran Olayları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 18, s. 231-246.

Birand, M.A., (1979). Diyet Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Pazarlıklar, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Bölükbaşı, S., (1998), “The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement Between 1954 and 1996”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 30, No. 3, August, pp. 411- 434.

Büyüktepe, U., (2006). Türk-Amerikan İlişkilerinin Müttefiklik Ve Stratejik Ortaklık Boyutlarının Karşılaştırmalı Analizi, Yüksek Lisans tezi (Yayımlanmamış), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı, Trabzon.

Candar, C., (2001). Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası,” (translated by Faruk Cakir), in Morton Abramowitz (ed.), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2001), 169-219.

Cengiz, R., NATO’ya Giriş Sürecinde Türk Amerikan İlişkileri ve Amerikan Askeri Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkisi, Doktora tezi (Yayımlanmamış), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Ana Bilim Dalı, Ankara.

Coşkun, Y., (2015). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Türk-İngiliz İlişkilerine Etkileri, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 8, Sayı XXII, ss.514-524

Coşkun, Y., “Mondros’tan Mudanya’ya Kadar Olan Dönemde Genel Hatlarıyla ABD’nin Türkiye Politikası ve Türk-Amerikan İlişkileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Misak-ı Milli Özel Sayısı, Yıl: 23, S. 93, Ocak-Şubat 2017, 514-524.

- Çağrı, E., (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı Ankara Üniversitesi *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* Cilt:51 Sayı:01, ss.12.
- Çalık, S., (2006). Kıbrıs Barış Harekâtında Hava indirme birlikleri ve hava indirme harekâtı, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri.
- Çay, A., Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.
- Çeçen, A., (2018). Kıbrıs Çıkmazı-II. Baskı, Fark Yayınları, Ankara.
- Çelebi, İ., (2020). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından Annan Planına Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Politikası ve Türkiye Ab İlişkilerinde Kıbrıs'ın Etkisi (1974-2004), Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. "Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı", Kırıkkale.
- Davutoğlu, A., Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, İstanbul 2004.
- Değerli, E.S., (2012). Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950–1960), Gazi Akademik Bakış, Cilt 6 Sayı 1, S.85-101.
- Demir, Ş., (2007). Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı, 12, S:32-63.
- Demirel, E., (2016). Türkiye ve Yunanistan'ın Tezleri Işığında Kıbrıs Sorunu, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi Programı, Denizli.
- Demirkent, I. "Kıbrıs Tarihi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.25 İstanbul 2002.
- Demirözü, D., (2005). Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos Ankara Üniversitesi *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 35-36.
- Dokuyan, S.S., (2013). Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı), 2. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

- Dolanbay. H., (2019). 1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Dış Politikası, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Aralık 2019, Cilt 5, Sayı 3, 851-862.
- Dönmez, Ş., (2012), Türk-Amerikan İlişkileri ve Türk Kamuoyuna Yansıması (1960-1965), Yüksek Lisans tezi (Yayınlanmamış), T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Çanakkale.
- Duran, H., (2013). 1950-1980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 1, s. 121-136.
- Ediş, E., (2018). Kıbrıs Barış Harekâtı Odağında Bülent Ecevit, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), T.C. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kırşehir.
- Ercan, M., "Türk Dış politikasında Kıbrıs, Değişen Dünyada Türk Dış Politikası (Ed. Murat Ercan), Nobel Yayınları", Ankara, 2011.
- Erim, N., (1975). Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs.
- Fırat, M., (2016) "Johnson Mektubunun Türk Yunan İlişkilerine ve Kıbrıs Sorununa Etkisi", Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Gazimağusa, Yayına Hazırlayan: Duygu Türker Çelik, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını*, s. 765-766, Ankara.
- Foley, C., *The Memoirs of General Grivas*, Longmans Green and Co. Ltd., London 1964.
- Freoz, A., (2010), Bir Kimlik Peşinde Türkiye, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, 4. Basım, İstanbul.
- Gazioğlu, A. C. (1997). Kıbrıs tarihi-İngiliz dönemi (1878-1960). Lefkoşa: *Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi*.
- General Grivas, *Hayatım*, ed. Charles Foley, çev. Cumhur Atay, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2012.
- Göktepe, C., (2017). Kıbrıs Meselesinde Kriz Süreci ve Türkiye (1964-1974), *Tarih Bilimleri Dijital Makaleler*, <http://www.tarhibilimleri.com/kibris-meselesinde-kriz-sureci-ve-turkiye-1964-1974.html> (Erişim: 18.05.2021).

- Gönlübol, M., Kürkçüoğlu, Ö., Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990), Siyasal Kitapevi, 8. Baskı, Ankara, 1993.
- Gurun, K., Kamuran Gurun, Dis İlişkiler ve Türk Politikası: 1939'dan Günümüze Kadar, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 531, 1983).
- Güler, F., (2002). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Siyasi İlişkileri, Bu İlişkilerin Geleceği, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul.
- Güler, Y., (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi, G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, (2004), 101-112.
- Günel, A., (2019). ABD'nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Yıl: 9, Cilt:10, Sayı:17, Sayfalar: 2168-2207.
- Gürata, M., (1981). *Türkler Rumlar ve Kıbrıs*, İstanbul: Savaş Basımevi.
- Gürel, Ş.Ş., Kıbrıs Tarihi I (1878-1960), Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.
- Heinz A. Richter, Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi (1878–2009), Çev. Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür, Lefkoşa 2011.
- Ilıman, A., Dönmez, C., (2015). 12 Mart 1971 Muhtırası Sonrasında Kurulan Koalisyonlara Örnek: Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe Hükûmetleri, CTAD, Yıl 11, Sayı 21, s. 163-198.
- Işık, M., (2020). ABD, Ambargolar ve Yaptırımlar, <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/abd-ambargolar-ve-yaptirimlar-kose-yazisi-20552> (Erişim: 16.06.2021)
- İlhan, M., (2015). Kıbrıs Sorununun Türk–Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958-1974), Türkiyat Mecmuası, C. 25/Güz.
- İlyas (2015), Johnson Mektubu ve Türk Dış Politikasında Eksen Kayması 1965-1980, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Sayı: 10/ Ocak - Şubat - Mart '15, 163-177.
- İsmail, S., 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998.
- İşyar, Ö. Göksel. “Gelenekçi Rus Klasik Avrasyacı Düşüncesinin Gelişimi ve Temel İlkeleri”. Doğu-Batı. Yıl 7. Sayı 25. 2003–04. ss. 179–219.

- İzgi, A.R., (2007). Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Denizli.
- İzgi, R.A., (2007). Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Denizli.
- Kalelioğlu, O., Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea, Ankara Üniversitesi, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 41, Mayıs, 2008, s. 108-109.
- Kalsın, B., (2015). 12 Mart 1971 Muhtırasına Gidilen Süreçte Türk Basını: Kanlı Pazar ve 15-16 Haziran Olayları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 18, Aralık 2015, s. 231-246.
- Katadapolis, G.I., Teseris Eones (1996).Diplomatikis Drastiriotitos Ston Evropaiko Horo 1648- 1959 (Avrupa Ülkesinde Dört Asırlık Diplomatik Faaliyetler 1648-1959), Eptalofos ABEE, Atina.
- Keser, U., (2006), Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar ÇTTAD, V/12, (2006/Bahar), s.s. 103–128.
- Keser, U., (2018). Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde İletişim (1955-1974), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/36 (2018-Bahar/Spring), ss.361-411.
- Kesiktaş, F., (2005), Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965), Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Kışman, Z.A.,Türk- Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1945 – 1980), Doktora Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elâzığ.
- Koç,R., (2006). Kıbrıs Basınında Kıbrıs Olayları, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

- Maral, B., (2014). Kıbrıs Sorunu ve Annan Planı Çerçevesinde Türkiye, Yunanistan ve Avrupa Birliği İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Çalışmaları Anabilim Dalı, Siyaset Çalışmaları Programı, İstanbul.
- McGhee, G., (1992). “ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, Bilgi Yayınevi, Ankara”.
- Melek, M.F., (1997). 1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Molla A., (2008). NATO Savunma Politikaları Çerçevesinde Türk-Amerikan İlişkilerinin Analizi, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Nejatigil, Z.M., (1985). “Our Republic in Perspective” Tezel Ofset and Printing Nicosia.
- Olgun, A., Aydın Olgun, (1991). Kıbrıs Gerçeği 1931-1990, Demircioğlu Matbaacılık, s.54, Ankara.
- Oran, B., (Ed.) “Türk Dış Politikası” Cilt 1 İletişim Yayınları 2005.
- Ortaylı, İ., İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Önalp, E., (2010). “Geçmişten Günümüze Kıbrıs, Berikan Yayınevi”, Ankara.
- Öymen, O., (2017). Zor Rota Gençlik ve Diplomasi Anıları, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Özdemir, S., (2009). Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları, Yüksek Lisans tezi (Yayımlanmamış), T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Ankara.
- Özersay, K., (2009). Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Sander, O., “Türk-Amerikan İlişkileri:1947-1964”, Turkey's-American relations 1947-1964). Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

- Saynur Derman, G., Kurban, V., (2016). Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/33 (2016-Güz/Autumn), ss. 455-484.
- Sızan, B., (2019). Çok Boyutlu Dış Politikada Türk Amerikan İlişkileri (1964-1978), Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı, Ankara.
- Sönmezoğlu, F., Türkiye-Yunanistan İlişkileri, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
- Stavrinides, Z., The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood, Loris Stavrinides Press, Nicosia 1976.
- Stephens, R., Cyprus, A Place of Arms, Pall Mall, London, 1966, s. 133, Apostolos Dimitri Ziros, Cyprus in the United Nations Debates, Yayımlanmamış Doktora Tezi, University of Georgia, Georgia 1969.
- Şahin, İ., Şahin, C., Öztürk, M. (2013). Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İskân Politikası, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, Ankara-Turkey, 599-630.
- Şener, B. (2020). 1967 Kıbrıs Krizi'nde Siyasi, Askerî ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye'nin Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması, CTAD, Yıl 16, Sayı 31 (Bahar 2020).
- Şöhret, M., (2013). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin Kıbrıs Politikası, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 3/ Cilt: 3 /Sayı: 5, 111-143.
- Tarkan, T., Kıbrıs. Sevinç Matbaası Ankara, 1975.
- Tezel, A., (2008). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Devlet Olarak Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), T.C. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ve Küreselleşme Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Teziç, E., Sarıca, M. (1975). Kıbrıs Sorunu, İ.H.F. Yay., İstanbul.

- Toluner, S. (1979). *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, Beta Yay, İstanbul.
- Tuncer, H., *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm? Ümit Yayınevi, Ankara 2005, The National Archives, KV 2/3883: Gorgios GRIVAS: Greek. Leader of the military campaign in Cyprus for Enosis.*
- Turan, İ., “The United States and Turkey: Limiting Unilateralism”, *İstanbul Bilgi University, 2005.*
- Uçarol. R., (1978). *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.*
- Ulvi Keser, “KATAK'tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957”, *Çanakkale Esirleri, Ermeni Doğu Lejyonu, Milli Mücadele, Dr. Behiç, EOKA, Türk Mukavemet Teşkilatı, KTKF, Megali İdea, Ermeniler, 20 Temmuz 1974 ve Annan Planı'nda Dünden Bugüne, Kıbrıs (1913–2013), Yay. Cuma Ağca, Berikan Yayınları, Ankara 2013.*
- Uslu, N., (2000). “1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi”, *Avrasya Dosyası, Cilt:6, Sayı:2, (Yaz 2000: ABD Özel Sayısı, s.96.*
- Vatansever, M. (2010). “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: Özel, ss. 1487- 1530.*
- Xydis, G.S., “Toward Toil and Moil in Cyprus”, *The Middle East Journal, Vol. 20, No 1 (Winter 1966).*
- Yalçın, O., (2013). *Amerikan Toplumunun Oluşumu ve Güç Merkezi Olma Stratejisi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2013, 6/3, 419-449.*
- Yellice, G., (2012). *1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı, ÇTTAD, XII/24, (2012/Bahar).*
- Yılmaz, H., (2017). *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 87-98.*

